

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

**ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ**

των

Όλγας Μουρτζανού

και

Μαρούλας Παναγιωτοπούλου

*Εργασία που υποβλήθηκε στα πλαίσια των απαιτήσεων του
προγράμματος για την εξομοίωση πτυχίου*

ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΟΥ ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

**ΠΤΥ
ΜΟΥ**

Αθήνα, 1999

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΕΞΟΜΟΙΩΣΗΣ

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Αρ. Κτημ: _____

Αρ. Πισαγ: 7697

Κωδ. Εγγραφης: 10086

Ταξι. μ. Αριθμ: ΠΤΥ ΜΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
2. Σωματική αναπηρία	2
3. Τύφλωση	3
4. Κώφωση	3
5. Νομοθετικές ρυθμίσεις	4

ΜΕΡΟΣ Α΄

A.ΤΑ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ ΤΟΥΣ	6
1. Οι ανάγκες των οικογενειών ατόμων με ειδικές ανάγκες	9
1.1. Πληροφόρηση σχετικά με το παιδί	9
1.2. Στήριξη και συμβουλευτική για γονείς	11
1.3. Κατάρτιση	13
1.4. Ανάγκες γονέων και αδέρφια	14
1.5. Ποιος πρέπει να δουλεύει με τους γονείς	15
1.6. Που πρέπει να βασίζεται η δουλειά	16
1.7. Πόσο πολύ θα έπρεπε να διαρκέσει η επαφή	16
1.8. Συμπερασματικά σχόλια	17
B. ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ	18
Γ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ	21
1. Γενική παρουσίαση	21
2. Παράγοντες επαγγελματικού αποκλεισμού των Α.Μ.Ε.Α.	22
3. Προτάσεις	24

Δ. Ο ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ	27
1. Τα άτομα με κινητικά προβλήματα και ο χώρος	30
2. Τα άτομα με αισθητηριακά προβλήματα και ο χώρος	31
3. Προτάσεις για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού των ΑΜΕΑ	32
4. Επεμβάσεις στην υπάρχουσα κατάσταση του πολεοδομικού ιστού των αστικών κέντρων του ελλαδικού χώρου	35
Ε. Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ	38
1. Περιεχόμενο και φιλοσοφία της ενσωμάτωσης	38
2. Η ειδική αγωγή σήμερα στην Ελλάδα	41
3. Η έκθεση της Salamanca.....	44
4. Εφαρμογή προγράμματος ένταξης παιδιών με ειδικές ανάγκες στον 7ο Παιδικό Σταθμό του Δήμου Αθηναίων	49

Μ Ε Ρ Ο Σ Β '

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ	54
1. Δ/ση Κοινωνικής Μέριμνας και Υγείας	56
2. Γραφείο Ατόμων με ειδικές Ανάγκες	58
2.1. Δίκτυο Μεταφορών Α.Μ.Ε.Α.	60
3. Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών	70
4. Οργανισμός Νεολαίας και άθλησης	73

Μ Ε Ρ Ο Σ Γ '

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	77
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	81
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	
Χρήσιμα τηλέφωνα φορέων και υπηρεσιών . Σύλλογοι - σύνδεσμοι - σωματεία	

ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η φυσική δύναμη, η απουσία σωματικού ή πνευματικού μειονεκτήματος αποτελούν τα πολυτιμότερα αγαθά της ζωής. Η πιο σημαντική ευχή για ένα παιδί που πρόκειται να γεννηθεί είναι : «να είναι γερό». Παράλληλα τίποτε δεν αξιολογείται ως πιο σημαντικό αγαθό στη ζωή των ανθρώπων από την καλή υγεία. «Νους υγιής εν σώματι υγιή». Η θεοποίηση της φυσικής δύναμης οδήγησε σε μία υπερεκτίμηση αυτών των αγαθών, με αποτέλεσμα μία οποιαδήποτε απόκλιση από το ιδεατό πρότυπο του σωματικά και πνευματικά απολύτως υγιή ανθρώπου να οδηγεί τα μη σωματικά αρτιμελή ή πνευματικά υγιή άτομα σε περιθωριοποίηση και αποκλεισμό από τις περισσότερες δραστηριότητες της κοινωνικής ζωής.

Παράλληλα η αγωγή στηρίζεται στην υποθετική σκέψη ότι κάθε σωματικά αρτιμελές άτομο θα παραμείνει αρτιμελές για όλη του τη ζωή, μια σκέψη που καθημερινά διαψεύδεται.

Έτσι αν κάποιος υποστεί μία μείωση, μερική ή ολική, στιγμιαία ή διαρκέστερη, των φυσικών δυνατοτήτων του, αυτόματα δεν έχει δυνατότητα να αντιμετωπίζει ψυχικά τη νέα του κατάσταση, η οποία μπορεί να επιδεινωθεί από την οργάνωση του κοινωνικού και του δομημένου περιβάλλοντος.

Άτομα με Ειδικές Ανάγκες θεωρούνται σύμφωνα με τον νόμο 1566/85 όσοι: « πάσχουν από ειδικές ανεπάρκειες ή δυσλειτουργίες οφειλόμενες σε φυσικούς, διανοητικούς, ψυχικούς ή κοινωνικούς παράγοντες σε τέτοιο βαθμό, που είναι δύσκολο γι' αυτούς να συμμετέχουν στη γενική και επαγγελματική κατάρτιση, να εξεύρουν εργασία ή να έχουν πλήρη συμμετοχή στην κοινωνία».

Πιο συγκεκριμένα, ως «άτομα με ειδικές ανάγκες» νοούνται:

- 1) οι τυφλοί και όσοι έχουν σοβαρές διαταραχές στην όραση
- 2) οι κωφοί και βαρήκοοι
- 3) τα άτομα με σοβαρές κινητικές διαταραχές
- 4) τα άτομα με νοητική υστέρηση
- 5) τα άτομα με ειδικές μαθησιακές και άλλες δυσκολίες
- 6) τα άτομα που πάσχουν από ψυχικές νόσους και συναισθηματικές αναστολές

7) τα επιληπτικά άτομα

8) τα άτομα που πάσχουν από την ασθένεια του Χάνσεν

9) τα άτομα με διαταραχές της προσωπικότητας

10) κάθε άτομο που δεν ανήκει σε καμιά από τις προηγούμενες περιπτώσεις και παρουσιάζει διαταραχή της προσωπικότητας από οποιαδήποτε αιτία

11) όσοι πάσχουν από ασθένειες που απαιτούν μακρόχρονη θεραπεία και παραμονή σε νοσηλευτικά ιδρύματα, κλινικές κ.λ.π.

2. Σωματική Αναπηρία

Τα άτομα αυτά διακρίνονται συνήθως σε άτομα με νευρολογικές μειονεξίες, άτομα με ορθροπεδικά προβλήματα και άτομα με άλλα σοβαρά προβλήματα υγείας. Οι πιο γνωστές και πιο συνηθισμένες από τις νευρολογικές μειονεξίες είναι η εγκεφαλική παράλυση, η επιληψία και η δισχιδής ράχη. Η εγκεφαλική παράλυση είναι μια πολύπλοκη κατάσταση διαταραχής της σωματικής κινητικότητας και των στάσεων του σώματος. Είναι μία μόνιμη κατάσταση σωματικής και κινητικής δυσαρμονίας, που μπορεί όμως να μεταβάλλεται με την πάροδο του χρόνου λόγω της γενικής ωρίμανσης των ατόμων που πάσχουν από εγκεφαλική παράλυση, τα ονομάζουν συνήθως σπαστικά και είναι αυτά που συγκροτούν την πολυπληθέστερη ομάδα των εγκεφαλικών παραλύσεων.

Η σπαστικότητα μπορεί να παρουσιαστεί σε ένα ή περισσότερα άκρα. Ανάλογα με τα μέρη του σώματος που έχουν επηρεαστεί, το πρόβλημα παίρνει τις εξής μορφές:

α. Μονοπληγία: Προσβάλλεται μόνο ένα άκρο.

β. Ημιπληγία: Προσβάλλεται το ημιμόριο του σώματος (άνω και κάτω άκρο).

γ. Τριπληγία: Τρια άκρα (τα κάτω και ένα άνω άκρο).

δ) Παραπληγία: Μόνο τα κάτω άκρα.

ε) Τετραπληγία: Και τα τέσσερα άκρα.

στ) Διπληγία: Και τέσσερα άκρα με μεγαλύτερη βλάβη στα κάτω.

3. Τύφλωση

Τύφλωση ονομάζεται η αδυναμία του οπτικού συστήματος του ανθρώπου να συλλάβει οπτικά ερεθίσματα, που καταλήγουν στη δημιουργία οπτικών παραστάσεων. Επίσης, τύφλωση μπορεί να χαρακτηριστεί η κατάσταση δυσλειτουργίας της όρασης ενός ανθρώπου, εξαιτίας της οποίας δεν μπορεί αυτός μόνος του να προσανατολισθεί σε άγνωστο σ' αυτόν περιβάλλον, ή ακόμα με τη βοήθεια της αίσθησης της όρασης δεν μπορεί να αποκτήσει εμπειρίες κατά τη διαδικασία της μάθησης ή να ασκήσει κάποιο βιοποριστικό επάγγελμα.

Τα αίτια της τύφλωσης ταξινομούνται στις παρακάτω γενικές κατηγορίες: κληρονομικά και επίκτητα αίτια, λοιμώδεις ασθένειες, δηλητηριάσεις, δυστυχήματα και κακώσεις, όγκοι, προγεννητικά και μεταγεννητικά αίτια.

4. Κώφωση

Κώφωση είναι η αδυναμία του ανθρώπου να συλλάβει ακουστικά ερεθίσματα. Τα κωφά παιδιά έχουν απολέσει εντελώς την ακοή τους ή διατηρούν ελάχιστα υπολείμματα της και όπως είναι φυσικό δεν είναι σε θέση να εκμάθουν την ομιλούμενη γλώσσα, παρά μόνο με ειδική ψυχολογική υποστήριξη και παιδαγωγική βοήθεια.

Συνέπεια της κώφωσης είναι συνήθως η αλαλία, διότι η ομιλία αποκτάται κυρίως με την ακοή. Τα κωφά παιδιά δεν αναπτύσσουν κανονικά τον προφορικό λόγο ή μερικές φορές δεν ομιλούν καθόλου, επειδή δεν άκουσαν την ανθρώπινη ομιλία, δεν εσωτερίκησαν ηχητικά ερεθίσματα, επειδή δεν συγκινήθηκαν από τους παλμούς και τη μελωδία της ανθρώπινης φωνής, και τον αρθρούμενο λόγο.

Διακρίνουμε τρία είδη βαρηκοΐας:

- α) τη βαρηκοΐα αγωγιμότητας ή μεταβίβασης,
- β) τη βαρηκοΐα ή κώφωση αντίληψης και
- γ) τη μικτή βαρηκοΐα.

Τα αίτια της κώφωσης ταξινομούνται στις παρακάτω κατηγορίες: προγεννητικά αίτια, περιγεννητικά και μεταγεννητικά αίτια, λοιμώξεις, κληρονομικές ασθένειες, τραυματικές βλάβες, ψυχολογικοί και συναισθηματικοί παράγοντες.

5. Νομοθετικές Ρυθμίσεις

Το 1975 στο νέο Σύνταγμα της Ελλάδος στο άρθρο 21 γίνεται λόγος για πρώτη φορά για την υποχρέωση που έχει η Πολιτεία να φροντίζει και να μεριμνά για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες.

Τον Ιανουάριο του 1981 ψηφίζεται ο Νόμος 1143/81 με τίτλο « τα αποκλείοντα εκ του φυσιολογικού άτομα» και στο Νομοθέτημα αυτό η Πολιτεία αναγνώριζε το δικαίωμα των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην εκπαίδευση.

Το 1982 ψηφίζεται ο Νόμος 1320 άρθρο 23 και για πρώτη φορά υποχρεώνεται το κράτος να προσλαμβάνει αναπήρους σε ποσοστό 5% στους διαγωνισμούς. Έτσι καταργούνται οι αναχρονιστικές διατάξεις περί αρτιμέλειας και το άτομο με ειδικές ανάγκες μπορεί να διοριστεί στον ευρύτερο Δημόσιο τομέα.

Το 1986 ψηφίζεται ο Νόμος 1648/86 ο οποίος στηρίζει τις διαδικασίες επαγγελματικής αποκατάστασης ΑΜΕΑ και με τον Νόμο 1836/88 θεσμοθετούνται τα Προστατευόμενα Εργαστήρια για τα άτομα που δεν μπορούν να ανταγωνιστούν τις απαιτήσεις της ελεύθερης αγοράς εργασίας.

Στις 28 Σεπτεμβρίου 1998 ψηφίζεται ο νέος Νόμος 2643 που αφορά την Μέριμνα για την απασχόληση προσώπων ειδικών κατηγοριών και στις 20 Οκτωβρίου ο Νόμος 2646 που αφορά την ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση ο αριθμός των ΑΜΕΑ ανέρχεται σε 37 εκατομύρια άτομα που αντιστοιχεί στο 10% του συνολικού πληθυσμού.

Στην Ελλάδα ο αριθμός ΑΜΕΑ υπολογίζεται γύρω στο ένα (1) εκατομύριο. Είναι γνωστό ότι δεν υπάρχουν αξιόπιστες απογραφές ή καταγραφές αλλά στηριζόμαστε στα ποσοστά που μας δίνει η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας και σε διεθνείς παραδοχές.

Η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το Δεκέμβριο του 1993 θέσπισε τους Πρότυπους Κανόνες για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες. Πάνω από 70 κυβερνητικές αντιπροσωπείες είχαν συμμετάσχει στην εκπόνηση τους και υπήρξε ομόφωνη έγκριση του κειμένου.

Απόσπασμα από το κείμενο:

«Σε όλες τις κοινωνίες του κόσμου εξακολουθούν να υπάρχουν φραγμοί που εμποδίζουν τα άτομα με ειδικές ανάγκες να ασκήσουν τα δικαιώματά τους και τις ελευθερίες τους και δυσχεραίνουν την πλήρη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες της κοινωνίας».

Η διακήρυξη SUNDBERG αποτελεί το τελικό κείμενο Διεθνούς Διάσκεψης στην οποία συμμετείχαν 103 χώρες και 6 Διεθνείς Οργανώσεις και αποφάσισαν ομόφωνα να διασώσουν και να υλοποιήσουν τις αρχές της Διακήρυξης που αποτελείται από 16 άρθρα:

Ενδεικτικά αναφέρονται:

Άρθρο 1ο

Κάθε ανάπηρο άτομο πρέπει να εξασκεί το βασικό του δικαίωμα πρόσβασης στην εκπαίδευση, την επαγγελματική επιμόρφωση, την κουλτούρα και την πληροφόρηση.

Άρθρο 3ο

Τα ανάπηρα άτομα θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν στον ανώτερο δυνατό βαθμό το δημιουργικό, καλλιτεχνικό και πνευματικό τους δυναμικό τόσο για το δικό τους καλό όσο και για τον εμπλουτισμό της κοινότητας.

Άρθρο 4ο

Όλα τα Προγράμματα Πολεοδομίας θα πρέπει να σχεδιάζονται με τρόπο ώστε να διευκολύνουν την ένταξη και τη συμμετοχή των αναπήρων ατόμων σε όλες τις δραστηριότητες της κοινοτικής και ειδικά στους τομείς της εκπαίδευσης και της κουλτούρας.

Άρθρο 16ο

Εναπόκειται στην υψηλή ευθύνη των κρατών να υλοποιήσουν την παρούσα διακήρυξη.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΑ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ ΤΟΥΣ

Ανεξάρτητα από το πόσοι ειδικοί θα εργαστούν με ανθρώπους που έχουν ειδικές ανάγκες στη διάρκεια ολόκληρης της ζωής τους, κανείς από αυτούς δε θα έχει πιο έντονη, ισχυρή, διαρκή και σημαντική επίδραση πάνω τους, όσο η οικογένεια. Τα μέλη της οικογένειας θα βρίσκονται σε διαρκή επαφή με τον άνθρωπο αυτό. Θα διδάξουν στο παιδί με ειδικές ανάγκες τα ήθη και τα έθιμα του πολιτιστικού επιπέδου της κοινωνίας και θα του αποκαλύψουν τους κανόνες για το παιχνίδι της ζωής. Θα το καθοδηγήσουν, στην ουσία, στον αγώνα του να είναι άνθρωπος. Η στάση τους αυτή απέναντι στο παιδί, θα ασκήσει πολύ μεγάλη επίδραση στη νοοτροπία του. Τα συναισθήματά τους απέναντι στην αδυναμία του, θα επηρεάσουν και τα δικά του συναισθήματα. Ευτυχώς ή δυστυχώς, ο πρώτος και σημαντικότερος σύμβουλος θα είναι πάντα η οικογένεια του.

Αν ήταν δυνατόν, όλα τα μέλη της οικογένειας, να θεωρήσουν από την αρχή το παιδί με ειδικές ανάγκες απλώς σαν άλλο ένα παιδί, το θέμα θα ήταν απλό. Η πίεση όμως που δέχεται κάθε μέλος της οικογένειας από τις πρόσθετες σωματικές, κοινωνικές και ψυχολογικές απαιτήσεις, εξαιτίας του προβλήματος, είναι συχνά τόσο συντριπτική, ώστε κάνει αυτή την άμεση αποδοχή σχεδόν αδύνατη. Σε τελευταία ανάλυση, είναι γεγονός ότι το παιδί με τις ειδικές ανάγκες έφερε το πρόβλημα στην οικογένεια κι έτσι, είναι φυσικό η οικογένεια να νοιώθει κάποια δυσφορία απέναντι στη διαταραχή. Είναι όμως επίσης αλήθεια πως το παιδί με ειδικές ανάγκες είναι απλώς άλλο ένα μέλος της οικογένειας, και πάνω απ' όλα ένα παιδί. Στην αρχή ίσως να είναι δύσκολο να διαχωριστεί το παιδί από τη διαταραχή αλλά αν δεν γίνει αυτός ο διαχωρισμός, η δυσφορία που νιώθει η οικογένεια είναι πιθανό να οδηγήσει ασυνείδητα σε απόρριψη του παιδιού. Αν συμβεί κάτι τέτοιο, δεν μπορεί να υπάρξει αποδοτική οικογενειακή καθοδήγηση.

Η οικογένεια θα ανακαλύψει, πολύ γρήγορα, πως δεν υπάρχουν συνταγές, στερεότυπες λύσεις, ούτε ειδικοί ή σωστοί τρόποι για να πραγματοποιήσει αυτό το λεπτό διαχωρισμό. Θα το ανακαλύψει μαθαίνοντας μόνο καινούργια πράγματα μέσα από την καθημερινότητα, την εμπειρία και

την διορατικότητα. Πολλές φορές, αυτό θα είναι μια αργή και μονότονη διαδικασία. Το ψυχικό σθένος, η γνώση και η προσαρμοστικότητα αναπτύσσονται σταδιακά. Αν έχουν πάντα για οδηγό την καλή κατάσταση ολόκληρης της οικογένειας, και όχι μόνο του ιδιαίτερου παιδιού, και αν είναι σε θέση να δουν, να αγαπήσουν και να χαρούν το παιδί πίσω από την αδυναμία του, μπορούν να είναι βέβαιοι ότι η συνεχής του ανάπτυξη θα τους οδηγήσει τελικά στην αποδοχή του παιδιού. Αυτό είναι και το σημείο απ' όπου αρχίζει η πραγματική συμβουλευτική!

Για να είναι η συμβουλευτική αποτελεσματική, δε θα χρειαστούν ιδιαίτερο ταλέντο ή προσόντα από μια υγιή οικογένεια που έχει παιδί με ειδικές ανάγκες. Τα μέλη της θα χρειαστεί απλώς να επιδείξουν λίγο περισσότερη υπομονή, σθένος, επιμονή, γνώση και συνειδητότητα. Η λειτουργία τους θα είναι ίδια με οποιασδήποτε άλλης οικογένειας. Οι στόχοι της καθοδήγησης τους θα είναι ουσιαστικά οι ίδιοι. Η απαραίτητη γνώση, ευαισθησία και συνειδητότητα θα στραφούν στα ιδιαίτερα προβλήματα που έχουν να κάνουν με τις πλευρές αδυναμίας του παιδιού, όπως εξάρτηση και ανεξαρτησία, ιδιαίτερα συναισθήματα, ανάγκες ειδικής φροντίδας, κίνητρα, παράπονα και ανταμοιβές, πειθαρχία και κοινωνική στάση, οδηγώντας στην αποδοχή ή στην απόρριψη.

Είναι, λοιπόν, φανερό ότι για να ασκήσει η οικογένεια δημιουργική συμβουλευτική σε σχέση με τα πολλά ιδιαίτερα προβλήματα που πιθανόν θα ανακύψουν για το παιδί με ειδικές ανάγκες, χρειάζεται τα μέλη της να συνεισφέρουν στο σύνολο της οικογένειας τις σημαντικότερες ικανότητες τους, την καλύτερη γνώση τους, τη μεγαλύτερη γνώση τους.

Αυτό σημαίνει πως κάθε πρόσωπο στην οικογένεια πρέπει να έχει ισότιμη και πλήρη θέση ως μέλος της οικογενειακής συμβουλευτικής ομάδας. Τα προβλήματα αντιμετωπίζονται πάντα πιο αποτελεσματικά όταν η διαδικασία μετατρέπεται σε πλήρη οικογενειακή λειτουργία. Εξαιτίας της έντασης και της ιδιαίτερης φύσης των πολυάριθμων ειδικών προβλημάτων, αυτό ισχύει εξαιρετικά για την οικογένεια ενός ανθρώπου με ειδικές ανάγκες.

Η κλινική έρευνα έχει δείξει επανειλημμένα πως η στάση της μητέρας ασκεί την μεγαλύτερη επίδραση πάνω στο αν το παιδί με ειδικές ανάγκες θα γίνει αποδεκτό ή θα απορριφθεί από την οικογένεια. Αν μπορέσει εκείνη να αντιμετωπίσει το πρόβλημα με λογική αποδοχή και αυτοπεποίθηση, με έναν αρκετά ολοκληρωμένο τρόπο, το ίδιο θα κάνει και η οικογένεια. Αν η μητέρα κλαίει, είναι αποκαρδιωμένη, απογοητευμένη, αμήχανη και ανήμπορη, το ίδιο θα κάνει ο άνδρας της και τα άλλα παιδιά.

Μία μητέρα διηγήθηκε τον τρόπο με τον οποίο βρήκε το σθένος να μεγαλώσει δύο παιδιά, και τα δύο εκ γενετής τυφλά. Σκέφθηκε ότι ο Θεός την είχε επιλέξει να κάνει παιδιά με ειδικές ανάγκες επειδή ήξερε πως ήταν καλή μητέρα και θα περνούσαν καλά μαζί της. «Το ξέρω πως είναι πολύ τραβηγμένο», είπε αργότερα «αλλά μ' αυτό τον τρόπο βρήκα το κουράγιο να συνεχίσω και να σηκώσω αγόγγυστα το σταυρό μου».

Να υπερηφανεύεσαι για το παιδί σου, να το αποδέχεσαι όπως είναι και να μην παίρνεις σοβαρά υπόψη τα λόγια και τα βλέμματα αυτών που δεν καταλαβαίνουν – αυτό είναι τόλμη το παιδί έχει ένα νόημα για σένα και για όλα τα παιδιά. Θα βρείς μια χαρά που δεν μπορείς τώρα να υποπτευθείς εκπληρώνοντας μαζί του τη ζωή του.

1.1. Πληροφόρηση σχετικά με το παιδί

Οι γονείς έχουν ανάγκη να γνωρίζουν τι δεν πάει καλά στο παιδί τους (διάγνωση), τι επιπλοκές το μέλλον (πρόγνωση), κατά δημιουργήθηκαν τα προβλήματα (αιτιολογία), και τι μπορεί να γίνει ως προς αυτό (θεραπευτική, εκπαίδευση και αρωγίδα).

Προκειμένου να απαντήσουμε σ' αυτές τις ερωτήσεις, συνιστάται είναι να αρχίσουμε με μία ακριβή εκτίμηση των τρεχόντων προβλημάτων του παιδιού και με μια πιστή ερμηνεία των συμπτμάτων. Αυτή η εκτίμηση χρειάζεται να είναι τραυματική, και να εξετάζει ιατρικές συνθήκες, οργανική, νοητική και γλωσσική ανάπτυξη, όπως επίσης και κάθε πρόβλημα συμπεριφοράς που πιθανόν θα δείξει το παιδί. Είναι όλο να κάνουμε διάγνωση. Οι γονείς, συνήθως, θέλουν να μάθουν τη διάγνωση και τις επιπλοκές στο μέλλον. Αν και είναι δυνατόν να έχουμε με μια λογικά ακριβή αξιολόγηση της τρέχουσας κατάστασης του παιδιού, δεν είναι πάντα δυνατό να κάνουμε μακροπρόθεσμες προβλέψεις, ειδικά για πολύ μικρά παιδιά. Αυτό οφείλεται κατά ένα μέρος στη φύση των εργαλείων αξιολόγησης, αλλά επίσης, και στο ότι πολλές ψυχολογικές δεξιότητες αναπτύσσονται αργότερα και δεν μπορούν να προβλεφθούν από νωρίς.

Πολλοί γονείς βρίσκονται ενόχλητα σε αγωνία να γνωρίσουν τι επιπλοκές το μέλλον για το παιδί τους. Αυτό είναι και η κύρια ανηρία που τους οδηγεί να θέλουν μια διάγνωση. Όπως και να έχει, για μικρά παιδιά, είναι συνήθως παράλογο να κάνουμε μακροπρόθεσμες προβλέψεις γύρω από τη μετέπειτα ζωή. Το μακροπρόθεσμο μέλλον εξαρτάται τόσο από τη φύση των διαταραχών του παιδιού, όσο και από το ως προς ποια άποψη, εκπαίδευση και θεραπεία είναι διαθέσιμες για τα επόμενα χρόνια. Οι γονείς μπορούν να βρουν ότι δεν τους παρέχεται έτσι βοήθεια ή ότι είναι ανεπαρκές το να τους

1. Οι ανάγκες των οικογενειών ΑΜΕΑ

Οι γονείς έχουν μερικές σημαντικές ανάγκες. Αυτές συμπεριλαμβάνουν την ανάγκη του να έχουν ακριβή πληροφόρηση γύρω από τη φύση των προβλημάτων του παιδιού, την ανάγκη να δεχτούν υποστήριξη, συμβουλή κι εκπαίδευση με σκοπό να συναντήσουν τις ανάγκες του παιδιού στην καθημερινή ζωή, την ανάγκη για αρμόζουσες υπηρεσίες για τα παιδιά τους, και τέλος, την ανάγκη να σκεφτούν την ευδοκίμηση όλων των μελών της οικογένειας.

1.1. Πληροφόρηση σχετικά με το παιδί

Οι γονείς έχουν ανάγκη να γνωρίζουν τι δεν πάει καλά στο παιδί τους (διάγνωση), τι επιφυλάσσει το μέλλον (πρόγνωση), γιατί δημιουργήθηκαν τα προβλήματα (αιτιολογία), και τι μπορεί να γίνει ως προς αυτά (θεραπεία, εκπαίδευση και φροντίδα).

Προκειμένου να απαντήσουμε σ' αυτές τις ερωτήσεις, ουσιώδες είναι να αρχίσουμε με μία ακριβή εκτίμηση των τρεχόντων προβλημάτων του παιδιού και με μια σωστή ερμηνεία των ευρημάτων. Αυτή η εκτίμηση χρειάζεται να είναι σφαιρική, και να εξετάζει ιατρικές συνθήκες, οργανική, νοητική και γλωσσική ανάπτυξη, όπως επίσης και κάθε πρόβλημα συμπεριφοράς που πιθανόν θα δείξει το παιδί, έτσι ώστε να κάνουμε διάγνωση. Οι γονείς, συνήθως, θέλουν να μάθουν τη διάγνωση και τις επιπλοκές στο μέλλον. Αν και είναι δυνατόν να έχουμε με μια λογικά ακριβή αξιολόγηση της τρέχουσας κατάστασης του παιδιού, δεν είναι πάντα δυνατό να κάνουμε μακροπρόθεσμες προβλέψεις, ειδικά για πολύ μικρά παιδιά. Αυτό οφείλεται κατά ένα μέρος στη φύση των εργαλείων αξιολόγησης, αλλά επίσης, και στο ό,τι πολλές ψυχολογικές δεξιότητες αναπτύσσονται αργότερα και δεν μπορούν να προβλεφθούν από νωρίς.

Πολλοί γονείς βρίσκονται ευνόητα σε αγωνία να γνωρίσουν τι επιφυλάσσει το μέλλον για το παιδί τους. Αυτό είναι και η κύρια αιτία που τους ωθεί να θέλουν μια διάγνωση. Όπως και να έχει, για μικρά παιδιά, είναι συνήθως παράτολμο να κάνουμε μακροπρόθεσμες προβλέψεις γύρω από τη μετέπειτα ζωή. Το μακροπρόθεσμο μέλλον εξαρτάται τόσο από τη φύση των διαταραχών του παιδιού, όσο και από το ως προς ποια άποψη, εκπαίδευση και θεραπεία είναι διαθέσιμες για τα επόμενα χρόνια. Οι γονείς μπορούν να βρουν ότι δεν τους παρέχεται έτσι βοήθεια ή ότι είναι ανεπαρκές το να τους

πουν ότι το μέλλον δεν μπορεί να προβλεφθεί με βεβαιότητα, αλλά είναι καλύτερο για τον ειδικό να είναι τίμιος σχετικά με αυτό, παρά να γίνει παραπλανητικός, είτε υπέρ-αισιόδοξος, σχετικά με το μακροπρόθεσμο μέλλον. Αυτό που είναι δυνατόν και αναγκαίο είναι να κάνουμε βραχυπρόθεσμες υποδείξεις σχετικά με τις ανάγκες του παιδιού στα επόμενα δύο ή τρία χρόνια.

Είναι πολύ σημαντικό για τους γονείς να καταλάβουν γιατί δημιουργήθηκαν τα προβλήματα. Μερικές φορές, η αιτιολογία της κατάστασης του παιδιού είναι γνωστή, αλλά τις περισσότερες, όπως στην περίπτωση παιδιών που έχουν σοβαρές μαθησιακές δυσκολίες ή καταστάσεις όπως ο αυτισμός, η ακριβής αιτία είναι άγνωστη. Ωστόσο, ξέρουμε καλά πως αυτά είναι αναπτυξιακά προβλήματα, π. χ. ότι κάτι πήγε άσχημα κατά τα πρώτα στάδια της ανάπτυξης του παιδιού. Το πρόβλημα είναι ενδιάθετο στο παιδί και δεν προκλήθηκε από κάτι που είχαν κάνει οι γονείς κατά την ανατροφή του παιδιού.

Είναι σημαντικό να διαλύσουμε οποιοδήποτε άγχος ότι μπορεί, δηλαδή, οι γονείς να προκάλεσαν αναπτυξιακές δυσκολίες με τον τρόπο της ανατροφής. Ωστόσο, μερικά παιδιά μπορεί να αντιδρούν με αντίπαλο τρόπο σε οικογενειακές δυσκολίες και, όσο για τους γονείς τους, είτε παρείχαν είτε όχι την καλύτερη ανατροφή στο παιδί, κάτι τέτοιο δεν αποτελεί την αιτία για τις πλέον σοβαρές αναπτυξιακές δυσκολίες, όπως είναι ο αυτισμός. Αυτό το σημείο χρειάζεται να γίνει σαφές, ειδικά για παιδιά που δεν δείχνουν εμφανή φυσικά στίγματα στην ιατρική τους κατάσταση. Όταν ιατρικές αιτίες μπορούν να αναγνωριστούν, είναι σημαντικό να παράσχουμε την κατάλληλη γενετική συμβουλευτική και, σε σπάνιες περιπτώσεις, όπου αυτό είναι δυνατό, να παράσχουμε την ιατρική αγωγή και θεραπεία.

Ακόμα και όταν, ωστόσο, μία θεραπεία είναι εξαιρετικά απίθανη, ξέρουμε ότι τα παιδιά επωφελούνται από την κατάλληλη εκπαίδευση και θεραπεία. Η εκπαίδευση έχει ανάγκη να εστιαστεί στην ανάπτυξη και στην αυτονομία, και προς μια τέτοια κατεύθυνση πρέπει να στραφεί. Αυτό εφαρμόζεται, τόσο στην τυπική εκπαίδευση όσο και στην βασική αυτοεξυπηρέτηση. Τα παιδιά, συνήθως, προοδεύουν καλύτερα, όταν μένουν μαζί με τις οικογένειες τους. Ωστόσο, οι ανάγκες των οικογενειών ποικίλουν δραματικά και υπάρχει κάποτε η ανάγκη για κατανεμημένη φροντίδα στα μέλη με τη μορφή ανάπαυλας στη φροντίδα, ώστε τα παιδιά και οι οικογένειες τους να μπορούν να αντεπεξέλθουν στη δύσκολη κατάσταση. Όταν τα παιδιά έχουν ειδικά προβλήματα, όπως εξαιρετικά δύσκολη συμπεριφορά ή φόβους, η ειδική θεραπεία είναι αναγκαία.

1.2. Στήριξη και Συμβουλευτική για Γονείς

Έχοντας υπόψη ότι οι οικογένειες ποικίλλουν σημαντικά στις ανάγκες τους, υπάρχουν τρεις κύριοι τομείς οι οποίοι πρέπει να ληφθούν υπόψη: συναισθηματική στήριξη, πληροφόρηση και πρακτική βοήθεια, κατάρτιση. Είναι αναγκαίο, στο επίπεδο αξιολόγησης να επανατοποθετηθούν ως προς το ποιές από αυτές τις ανάγκες είναι παρούσες σε μια οικογένεια και απαιτούν ειδική βοήθεια. Είναι σημαντικό να ενημερωθούμε σε αυτό το στάδιο για τη συχνή ανομοιομορφία και την ελλειπή υποδοχή των υπηρεσιών, με αποτέλεσμα, πολλές από αυτές τις ανάγκες, να μην αντιμετωπίζονται επί του παρόντος.

Οι περισσότεροι γονείς, όπως είναι φυσικό, καταθλίβονται και αγχώνονται πολύ με την πληροφορία ότι το παιδί τους έχει μια σοβαρή και μακροχρόνια αναπηρία, που θα διαρκέσει πιθανόν σ' όλη του τη ζωή. Πολλά έχουν γραφτεί για την επίδραση ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες πάνω στην οικογένεια. Οι οικογένειες δείχνουν ένα πολύ ευρύ φάσμα αντιδράσεων και μεθόδων αντιμετώπισης. Κατά γενικό λόγο, οι οικογένειες αντεπεξέρχονται καλύτερα σε καταστάσεις όπου υπάρχουν υπηρεσίες, οι οποίες και παρέχουν κατάλληλη στήριξη σε αυτές και το παιδί τους. Επιπροσθέτως, η φύση των δυσκολιών του παιδιού σχετίζεται, επίσης, με το πως μια οικογένεια αντεπεξέρχεται σε αυτές. Συμβαίνει συχνά άλλωστε, τα πλέον μειονεκτικά παιδιά, κι εκείνα με τα πιο σοβαρά προβλήματα συμπεριφοράς, να στερεούουν τις πηγές μιας οικογένειας, σε σημείο ώστε να φθάνουν να αναζητούν εναλλακτικές φροντίδες, κατάλληλες για μικρότερα παιδιά.

Η γονική κατάθλιψη έγινε αντιληπτή και κατανοητή με ποικίλους τρόπους. Βρέθηκε ότι οι γονείς δεν δείχνουν συνήθως «χρόνια θλίψη» (να παραμένουν πάντα με θλίψη) ή ότι «ξεπερνούν» δηλαδή, τη θλίψη τους με το χρόνο σ' ένα τέτοιο σημείο, ώστε, κάποια στιγμή, εξαφανίζεται. Πιο σύνηθες είναι, η κατάθλιψη τους να πηγαίνει και να' ρχεται κατά καιρούς. Τείνει να συμβαίνει και να είναι πιο οξεία, όταν οι γονείς φέρνουν στο μυαλό τους ότι το παιδί τους δεν φτάνει τα σημαντικά ορόσημα και την αυξανόμενη ανεξαρτησία που άλλα παιδιά της ίδιας ηλικίας επιτυγχάνουν καθώς μεγαλώνουν. Όσο οι οικογένειες βιώνουν διαφορετικούς βαθμούς κατάθλιψης, η ανάγκη τους για στήριξη ποικίλλει.

Υπάρχουν τρεις κύριες πηγές τέτοιας στήριξης:

- α) επαγγελματική στήριξη,
- β) το ίδιο τους το άμεσο οικογενειακό περιβάλλον και
- γ) οικογένειες χωρίς συγγένεια, που έχουν, όμως, παιδιά με παρόμοιες

αναπηρίες.

Επαγγελματίες σύμβουλοι μπορεί να δουλεύουν απευθείας με γονείς, ώστε να τους κάνουν ικανούς να αντιμετωπίσουν την κατάθλιψη τους. Επιπροσθέτως, μπορεί να διευκολύνουν την παροχή στήριξης στο φυσικό κοινωνικό περιβάλλον των γονέων. Σύζυγοι, παππούδες,¹ θείοι και θείες μπορεί μερικές φορές να αποτελέσουν σημαντικούς φορείς στήριξης των γονέων. Όπως και να έχει, μερικές φορές αποδεικνύονται ότι βοηθούν λιγότερο, ειδικά εάν παρερμηνεύσουν τη φύση των δυσκολιών του παιδιού ρίχνοντας την ευθύνη στους γονείς, για παράδειγμα, ότι παραχαίδεψαν το παιδί, αντί να κατανοήσουν τη φύση των δυσκολιών του. Είναι τόσο σημαντικό για όλη την οικογένεια να κατανοήσει τη φύση των προβλημάτων του παιδιού, έτσι ώστε να μπορεί να του προσφέρει στήριξη και συμπαράσταση.

Μια άλλη μεγάλη πηγή στήριξης για την οικογένεια είναι η επαφή με παρόμοιες οικογένειες. Μοιράζονται την κατανόηση των προβλημάτων από την προοπτική του «να ξέρεις με τι μοιάζει» σε αντίθεση με «το να μη ξέρεις για το πρόβλημα». Τέτοια επαφή μπορεί να εντοπιστεί σε ομάδες αυτοβοήθειας, σε ενώσεις γονέων ή οργανώσεις που έγιναν με διάφορους τρόπους. Αποδοτική επαφή είναι εκείνη που αρχίζει με συμπάθεια και μοίρασμα των δυσκολιών, αλλά προχωράει πιο πέρα, προς την ανίχνευση προσαρμοστικών λύσεων και αμοιβαίας στήριξης, στην προσπάθεια να βοηθήσουν τα παιδιά τους.

Μια άλλη πολύ σημαντική ανάγκη για γονείς είναι η πληροφόρηση για υπηρεσίες και πρακτική βοήθεια. Υπηρεσία και εκπαιδευτική παροχή ποικίλλουν πάρα πολύ από χώρα σε χώρα, και μάλιστα από μία γεωγραφική περιοχή σε άλλη μέσα στην ίδια χώρα. Οι γονείς χρειάζονται κατάλληλη εκπαίδευση για τα παιδιά τους. Χρειάζονται επίσης, να γνωρίζουν τις διαθέσιμες υπηρεσίες, καθώς και τους διαθέσιμους πόρους. Θα χρειαστούν, πιθανόν, βοήθεια στο να αποκτήσουν ειδικό εξοπλισμό για να βοηθήσουν το παιδί τους, για παράδειγμα, προσαρμογές στο σπίτι για ένα παιδί που δεν μπορεί να περπατήσει ή προστασία για ένα παιδί που είναι πολύ δραστήριο και μπορεί να βρεθεί στον κίνδυνο να πέσει από ψηλά παράθυρα. Επιπλέον, οι οικογένειες μπορεί να χρειαστούν βοήθεια με την μορφή φροντίδας κανονικού παιδιού ή μικρών οργανώσεων διαλειμμάτων διακοπών, όπως επίσης και επείγουσας φροντίδας. Οι οικογένειες, επίσης, χρειάζονται να γνωρίζουν γύρω από σχετικές επαγγελματικές γονικές ενώσεις που μπορούν να διευκολύνουν την παροχή στήριξης, πρακτικής βοήθειας και να δρομολογήσουν προγράμματα για να βελτιωθούν οι υπηρεσίες.

1.3. Κατάρτιση

Η κατάρτιση των γονέων έτσι ώστε να δουλεύουν απευθείας με το παιδί τους, υπήρξε ο κύριος στόχος της προσοχής επαγγελματιών και ερευνητών στο παρελθόν για δύο ή τρεις δεκαετίες. Υπήρξαν δύο κύριες τάσεις: Πρώτον, οι γονείς διδάχθηκαν πως να εστιάσουν την προσοχή τους στην ανάπτυξη του παιδιού τους. Δεύτερον, βοήθησαν στο να χρησιμοποιηθούν στρατηγικές και τεχνικές, προκειμένου να ελαττωθούν τα προβλήματα συμπεριφοράς.

Γονείς παιδιών απ' όλες τις ηλικίες διδάχτηκαν πως να εστιάσουν την ανάπτυξη των παιδιών τους σε ένα ευρύ φάσμα περιοχών, όπως, η αυτοεξυπηρέτηση, η γλώσσα, το παιχνίδι και η διαπροσωπική, κοινωνική ανάπτυξη. Επιπροσθέτως, ειδικά προγράμματα αναπτύχθηκαν για γονείς και μικρά παιδιά. Μια ευρύτατα χρησιμοποιούμενη συστηματική προσέγγιση βασισμένη στο ιστορικό είναι το Project Portage (Shearer & Shearer, 1972 Daly και άλλοι, 1985). Το σχέδιο Portage παρέχει πολύ σαφή υλικά και ένα καλά διατυπωμένο σύστημα εργασίας με γονείς στα ίδια τους τα σπίτια. Οι επισκέπτες στο σπίτι είναι επαγγελματίες από κάθε επιστήμη με εμπειρία στη σοβαρή αναπηρία και οι οποίοι είναι ειδικά καταρτισμένοι στη χρήση των υλικών Portage και στις αρχές του πώς να βοηθήσουν τα παιδιά να αναπτύξουν δεξιότητες και πως να δουλέψουν με τους γονείς τους.

Αυτοί οι επαγγελματίες επισκέπτονται τις οικογένειες σε εβδομαδιαία βάση, δίνουν συμβουλές στους γονείς ως προς τη χρήση των υλικών καθώς και την εκτίμηση και διδασκαλία δεξιοτήτων στα παιδιά τους. Από την άλλη, οι κατ' οίκον επισκέπτες έχουν τακτικές συναντήσεις για συζήτηση και επανεκτίμηση της κατάστασης μ' έναν ειδικευμένο οργανωτή ή ομάδα.

Οι γονείς διδάχτηκαν, επίσης, πως να βοηθούν τα παιδιά τους να ξεπερνούν προβλήματα συμπεριφοράς. Στα προβλήματα συμπεριλαμβάνονται βίαιες, παράφορες εκρίξεις του χαρακτήρα, επιθετικότητα φοβία ή επίμονες τελετουργικές πράξεις. Η ανάγκη να δουλεύουμε με τους γονείς είναι σημαντική, επειδή η θεραπεία έχει μεγαλύτερη επιτυχία σε καταστάσεις όπου υπάρχει μια τέτοια συνεργασία. Αν και μπορούν να επιτευχθούν βελτιώσεις σε κλινικά πλαίσια, αυτές δεν γενικεύονται αυτόματα στο σπίτι.

Η κατάρτιση των γονιών, ειδικά για να μειωθούν τα προβλήματα, πραγματοποιήθηκε κυρίως μέσα στα πλαίσια των συμπεριφοριστικών και γνωστικο-συμπεριφοριστικών θεωρητικών παραδόσεων. Η κατάρτιση γονέων γίνεται είτε σε ατομικό θεραπευτικό πλαίσιο οικογένειας είτε σε ομαδική ψυχοθεραπεία γονέων. Η βάση και το πρώτο βήμα της συμπεριφοριστικής και γνωστικό συμπεριφοριστικής προσέγγισης είναι να εκτιμηθεί το πρόβλημα ή να εφαρμοστεί μια λειτουργική ανάλυση. Αυτό

σημαίνει να περιγράψουμε το συγκεκριμένο πρόβλημα συμπεριφοράς μέσα στα πλαίσια των προηγούμενων συμπεριφορών και των συνεπειών του (Yule & Carr, 1987 Herbert, 1987). Το να καταλάβουμε τι είναι εκείνο που εκτυρσοκροτεί το πρόβλημα και τι συμβαίνει αμέσως μετά, έτσι ώστε να το συντηρεί, μας δίνει τη βάση για μια στρατηγική θεραπείας, ώστε να αλλάξουμε αυτά τα προηγούμενα ή τις συνέπειες με αποτέλεσμα να βοηθήσουμε το παιδί να μάθει να αντεπεξέρχεται καλύτερα σ' αυτήν την κατάσταση. Αρχές μάθησης χρησιμοποιούνται για να βοηθήσουν το παιδί.

Πολύ συχνά, προκειμένου να βοηθήσουμε το παιδί να ελέγχει δύσκολες συμπεριφορές του, είναι αναγκαίο να του διδάξουμε νέες δεξιότητες, ώστε να αντιμετωπίζει με αποτελεσματικότητα μία συγκεκριμένη κατάσταση. Για παράδειγμα, εάν ένα παιδί επιτίθεται σε άλλους και τους κτυπάει, πιθανόν δεν θα ήταν αρκετό να πούμε «μη χτυπάς» ή να σταματήσουμε το παιδί από το να χτυπάει. Εάν το παιδί δεν ξέρει πώς να πλησιάζει άλλα παιδιά με περισσότερο αποδεκτούς τρόπους, ή πως να παίζει με άλλα παιδιά, θα είναι αναγκαίο να του διδάξουμε αυτές τις δεξιότητες. Από την άλλη μεριά, εάν ένα παιδί μπορεί να παίζει καλά με άλλα παιδιά, αλλά επιμένει να τους προξενεί βλάβη, η θεραπεία θα συνεπαγόταν την αλλαγή των συνεπειών, έτσι ώστε ενίσχυση (π.χ. κανονική προσοχή και έπαινος) να δίνεται μόνο στην αρμόζουσα συμπεριφορά αλλά όχι στην περίπτωση χτυπημάτων.

Η προσέγγιση είναι συστηματική, αλλά ευέλικτη. Μία γενική στρατηγική επίλυσης προβλήματος χρησιμοποιείται ως εκ τούτου, βασισμένη στην αρχική αξιολόγηση, μια ειδική στρατηγική επιχειρείται να αναλαμβάνεται συστηματικά, εφόσον διαπιστώνεται πρόοδος. Εάν η επιθυμητή αλλαγή συμβεί, τότε είναι καλά. Εάν όχι, τότε οι δυσκολίες που ανέκυψαν χρειάζεται να γίνουν αντικείμενο προβληματισμού και να δοκιμαστεί μια νέα προσέγγιση.

1.4. Ανάγκες Γονέων και Αδέρφια

Αν και το μεγαλύτερο μέρος της δουλειάς με οικογένειες επικεντρώνεται γύρω από το παιδί με ειδικές ανάγκες, είναι εν τούτοις, σημαντικό να ανιχνεύσουμε το ευρύτερο οικογενειακό πλαίσιο, τις συνήθειες στρατηγικές των γονέων και τις ανάγκες των αδελφών. Σε κάθε οικογένεια, οι γονείς μοιράζονται τους ρόλους και τις ευθύνες με διαφορετικούς τρόπους. Μερικές φορές, η πίεση της καθημερινής ανάληψης ευθύνης μπορεί να υπερεντείνει την ικανότητα ενός γονιού στο να αντεπεξέλθει λειτουργικά στην κατάσταση. Θα ήταν, ίσως αναγκαίο να αλλάξουμε την ισορροπία. Άλλα σημαντικά θέματα περιλαμβάνουν τη συμφωνία σχετικά με το πώς να

συναντήσουμε τις ανάγκες του παιδιού ειδικά στην καθημερινή ζωή και την αμοιβαία υποστήριξη. Η συναισθηματική στήριξη και η πρακτική βοήθεια από την εκτεταμένη οικογένεια παίζουν επίσης σημαντικό ρόλο.

Τα αδέλφια ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες απαιτούν επίσης προσοχή. Στο σύνολο, οι περισσότεροι αδελφοί και αδελφές δεν επηρεάζονται συναισθηματικά με αρνητικό τρόπο από το γεγονός ότι έχουν ένα ανάπηρο αδελφό. Πολύ συχνά μπορούν να εμπλακούν εποικοδομητικά στο να βοηθήσουν τον αδελφό ή την αδελφή τους με ειδικές ανάγκες. Πάντως οι γονείς πρέπει να κρατούν κατά νου τις ανάγκες των άλλων παιδιών, και να διασφαλίζουν το γεγονός ότι οι ανάγκες τους συμβαδίζουν με την πορεία ανάπτυξης τους. Αν και τα αδέλφια των παιδιών με ειδικές ανάγκες δεν παρουσιάζουν αυξημένο κίνδυνο για προβληματικές καταστάσεις, υπάρχει μια ένδειξη ότι οι μεγαλύτερες κόρες μπορούν να επιρεαστούν αρνητικά, εάν προσδοκάται από αυτές να φέρουν μεγάλο μέρος της φροντίδας.

Έτσι, η εξισορροπήση των αναγκών όλων των μελών της οικογένειας αποβαίνει σημαντική. Η βοήθεια συνίσταται σε: παιδαγωγικά θέματα, ψυχαγωγία και συχνά μοιρασμένη φροντίδα. Οικογένειες που έτυχαν υποστήριξης αντεπεξέρχονται καλύτερα από εκείνες που τους έλειψε.

1.5. ΟΡΓΑΝΩΣΗ

1.5. Ποιός πρέπει να δουλεύει με τους γονείς

Η ανάγκη διεπιστημονικής συνεισφοράς απαιτεί συνδιασμό και σωστό συντονισμό, έτσι ώστε να είναι αποτελεσματική η αξιολόγηση και η στρατηγική παρέμβασης. Γιατροί, ψυχολόγοι, λογοθεραπευτές, δάσκαλοι και άλλοι θεραπευτές και όλοι οι ειδικοί που έχουν τη μέριμνα, έχουν σ' αυτό το σημείο να παίζουν ένα ρόλο. Η συνεργασία ειδικών θα συνεισφέρει, έτσι ώστε να παρέχονται υπηρεσίες σωστά και με συνοχή. Ο τρόπος με τον οποίο θα γίνει αυτό εξαρτάται από τις πηγές και την οργάνωση των υπηρεσιών σε ειδικούς χώρους. Μερικές φορές, οι πηγές κυμαίνονται από το επίπεδο μιας πολύ μικρής διαθέσιμης επαγγελματικής βοήθειας, στο επίπεδο εμπλοκής ενός μεγάλου αριθμού ανθρών, έτσι ώστε η οικογένεια να βομβαρδίζεται με πολλές προσδοκίες και απαιτήσεις και να της αφήνεται, επομένως, ελάχιστος χρόνος για άλλες πλευρές της ζωής. Και τα δύο άκρα πρέπει να αποφευχθούν.

Η οργάνωση υπηρεσιών ποικίλλει: γίνεται υπό μορφή ομάδων συνεργασίας είτε ως ανεξάρτητη δουλειά από μια ή περισσότερες ειδικότητες. Ο τρόπος του πως θα συνεργαστούν αυτές οι υπηρεσίες δεν είναι ευκολος, και, πάλι, εξαρτάται από το πλαίσιο παροχής υπηρεσιών.

Πάντως, είναι χρήσιμο για τους επαγγελματίες που εμπλέκονται να έχουν συχνές για συζήτηση επανεξέτασης επιβραβεύοντας την όποια εξέλιξη και αποφασίζοντας για τους επόμενους στόχους.

1.6. Που πρέπει να βασίζεται η δουλειά

Η δουλειά με γονείς λαμβάνει χώρα στο ίδιο τους το σπίτι ή στο σχολείο του παιδιού. Η δουλειά στο σπίτι είναι θετική με την έννοια ότι οι παρεμβάσεις, ειδικά ως προς τα προβλήματα συμπεριφοράς, είναι κατορθωτές και ρεαλιστικές. Είναι πιο βολικό για τις οικογένειες, ενώ και ο θεραπευτής έχει την ευκαιρία να δει την κατάσταση όπως πραγματικά έχει, από κοντά. Το κύριο μειονέκτημα είναι ότι κοστίζει πολύ στο χρόνο του θεραπευτή να επισκέπτεται οικογένειες σε τακτά διαστήματα. Εξάλλου, μια τουλάχιστον επίσκεψη στο σπίτι βοηθάει πολύ στο να κατανοηθεί η οικογενειακή κατάσταση. Η δουλειά που βασίζεται στο σχολείο μπορεί να είναι εξαιρετικά βοηθητική στο να διευκολύνει τη σχέση γονιού/δασκάλου, έτσι ώστε να καθοριστούν κοινοί στόχοι και σκοποί, όσο και μια σταθερή προσέγγιση για την επίτευξη τους, και να επιτρέψει, επίσης, σε γονείς διαφορετικών οικογενειών να ανταλλάξουν τις εμπειρίες τους και τις δεξιότητες τους.

1.7. Πόσο πολύ θα έπρεπε να διαρκέσει η επαφή

Αυτή είναι μια ακανθώδης ερώτηση. Οι ανάγκες των οικογενειών ποικίλλουν τόσο πολύ ώστε δεν υπάρχει μια ακριβής απάντηση. Ακόμα περισσότερο, οι πρακτικές πλευρές των αντικρουομένων απαντήσεων από τον επαγγελματικό χρόνο δημιουργούν επίσης προβλήματα. Για την κατάρτιση, συγκεκριμένος χρόνος, εστιασμένος σε κάποιο θέμα για μια μικρή περίοδο, είναι το καλύτερο, ειδικά εάν η κατάρτιση πραγματοποιείται σε ομάδες. Αυτό μπορεί να συνεχιστεί με παραπάνω συναντήσεις στο μέτρο του αναγκαίου. Άλλες ανάγκες της οικογένειας είναι μακροχρόνιες και χρειάζεται να αντιμετωπιστούν μέσα στο πλαίσιο παροχής υπηρεσιών. Αυτές συμπεριλαμβάνουν εκπαίδευση και στήριξη, όταν χρειάζεται, και, για ορισμένες οικογένειες, μοιρασμένη φροντίδα. Επιπλέον, περιοδικές επαναθεωρήσεις των αναγκών του παιδιού και της οικογένειας θα έπρεπε να γίνονται κανονικά στο πέρασμα των χρόνων, ώστε να διαπιστώνονται οι διαφορετικές ανάγκες του παιδιού καθώς (αυτό) μαγαλώνει, όπως επίσης και να ληφθούν υπόψη οι αλλαγές στις οικογενειακές συνθήκες και οποιοδήποτε νέο πρόβλημα προέκυψε.

Οι υπηρεσίες, συνήθως, ποικίλλουν ανάλογα με τις ανάγκες και μερικές από τις βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες ανάγκες αντιμετωπίζονται ξεχωριστά. Πάντως, είναι χρήσιμο να υπάρχει συνέχεια, και πολλά μπορούν να κερδηθούν μέσα από κατάλληλη μακροπρόθεσμη επαφή με οικογένειες.

1.8. Συμπερασματικά σχόλια

Αυτή η ανασκόπηση των ζητημάτων που αφορούν την εργασία με γονείς παιδιών με ειδικές ανάγκες, ρίχνει φως σε εξελίξεις στη διάρκεια των δεκαετιών που πέρασαν και σε πολλά ζητήματα που βρίσκονται τώρα σε εξέλιξη. Πολλοί επαγγελματίες ειδικοί έχουν και ειδικούς τομείς αρμοδιότητας. Ένα θέμα-κλειδί είναι το πώς πρέπει να συντονίζονται οι δεξιότητες τους έτσι ώστε να παρέχουν αξιολόγηση και παρεμβατικές προσεγγίσεις μέσα στα πλαίσια των διαθέσιμων υπηρεσιών. Πάρα πολύ συχνά, ακόμα και οι πιο καλά ανεπτυγμένες υπηρεσίες ξεφεύγουν από το ιδεώδες. Αυτό δεν θα έπρεπε να μας αποτρέψει από το να κάνουμε, οτιδήποτε είναι κατορθωτό και δυνατό, ακόμα και αν αυτό μοιάζει «σταγόνα στον ωκεανό». Τέτοιες προσπάθειες, καθώς και η συνεργασία με τους γονείς είναι ουσιώδεις για να αναπτυχθούν κατάλληλες υπηρεσίες που θα παρεμβαίνουν αποτελεσματικά στις ανάγκες οικογενειών με παιδιά που έχουν ανάγκη ειδικής αγωγής και θεραπείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΑ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

Οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες έχουν κι αυτοί δικαιώματα. Τα δικαιώματα αυτά πρέπει να αναγνωριστούν ως θεμελιώδη για την ευημερία και την ανάπτυξη τους. Αν τους παρασχεθούν τα δικαιώματα αυτά, θα γίνουν, όπως όλοι οι άλλοι, εφ' όρου ζωής υπεύθυνοι για τις πράξεις τους. Στην αντίθετη περίπτωση, θα είμαστε εμείς για πάντα υπεύθυνοι γι' αυτούς.

Οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες έχουν τα ίδια δικαιώματα με όλους τους άλλους. Έχουν το δικαίωμα να ζήσουν με τον πιο άνετο δημιουργικό και ικανοποιητικό τρόπο μέσα στην ελευθερία τη χαρά και την αδιάκοπη ανάπτυξη. Έχουν το δικαίωμα να εργάζονται στο επάγγελμα της εκλογής τους, ανάλογα με τις ικανότητες τους. Επειδή δε απαιτούν κάποια ιδιαίτερη εκτίμηση, δεν θα πρέπει να αναγκάζονται να είναι ικανότεροι και να αποδεικνύουν συνεχώς την αξία τους, περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο. Αυτό που χρειάζονται μόνο είναι ισότιμη μεταχείριση και ευκαιρίες, που θα τους επιτρέψουν να ζήσουν με ισότιμη αξιοπρέπεια.

Η προκατάληψη και η διάκριση προς αυτούς που έχουν ειδικές ανάγκες βασίζονται κυρίως σε λαθεμένες αντιλήψεις, σε άγνοια και φόβους, που έχουν αναπαραχθεί από το πολιτισμό μας. Πρόκειται για μια περίπτωση παρερμηνευμένων απόψεων ως προς τις αιτίες των μειονεκτημάτων, ή άγνοιας και φόβων σε σχέση με τις μυστηριώδεις αντιδράσεις που προκαλούν. Η νοοτροπία αυτή μορφοποίησε τη βάση για την απομόνωση των ανθρώπων με ειδικές ανάγκες σε κρατικά ιδρύματα, νοσοκομεία ή δημόσια τοπικά νοσηλευτήρια, «όπου ανήκουν», συμπεραίνοντας ότι δεν έχουν καμία θέση στο φυσιολογικό κόσμο.

Ενδεικτικοί του γεγονότος αυτού είναι οι πολυάριθμοι σωματικοί και κατασκευαστικοί περιορισμοί που τους έχουν επιβληθεί, ακόμα σε δημόσια κτίρια. Τα σχολεία, οι δημόσιες υπηρεσίες, οι δημόσιοι χώροι αναψυχής και τα καταστήματα δεν διαθέτουν τις περισσότερες φορές ούτε επικλινή επίπεδα, ούτε ανελκυστήρες ή άλλες κατασκευές που θα επιτρέψουν σε όσους έχουν ειδικές ανάγκες να κινηθούν σ' αυτά, να πληρώσουν τους λογαριασμούς, να ψωνίσουν και να ικανοποιήσουν τις καθημερινές τους ανάγκες στη ζωή.

Η προκατάληψη αυτή αντανakλάται επίσης και στις επαγγελματικές διακρίσεις. Η αγορά εργασίας δεν είναι μόνο περιορισμένη, αλλά σε πολλές περιπτώσεις εντελώς κλειστή γι' αυτούς. Συχνά, είτε δεν τους προσφέρεται

καμιά επαγγελματική ασφάλιση, είτε την κατακτούν με δυσκολία. Οι απαρχαιωμένοι νόμοι δυσκολεύουν διπλά πολλές φορές την παροχή αδείας για εργασία κάθε είδους. Ακόμα κι εκεί όπου δεν υπάρχουν τέτοια εμπόδια, η νοοτροπία των εργοδοτών είναι τέτοια, που δεν σκέπτονται καν να προσλάβουν έναν ανάπηρο. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου ένας εργοδότης θα προσλάβει κάποιον με ειδικές ανάγκες, περισσότερο ως «τέχνασμα» δημοσιότητας, ως χάρη ή φιλανθρωπική κίνηση - χωρίς φυσικά να του περνάει από το νου πως θα μπορούσε να έχει κέρδος από την πρόσληψη αυτή.

Ο ίδιος ο Μπουσκάλια διηγείται ότι όταν υπηρέτησε για αρκετά χρόνια ως πρόεδρος της κυβερνητικής επιτροπής για την Απασχόληση Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες, στην Καλιφόρνια, αντιμετώπισε καταστάσεις και νοοτροπίες που αν τις ανέφερε δύσκολα θα γινόταν πιστευτές. Ήταν αδύνατο να πείσεις κάποιους εργοδότες ότι ακόμη κι ένας παραπληγικός μπορεί να είναι καλός τηλεφωνητής, μια τυφλή κοπέλα μπορεί να είναι καλή υπάλληλος υποδοχής, μια ελαφρά καθυστερημένη είναι κατάλληλη να δουλέψει σε καφετέρια. Ιδιαίτερα απογοητευτικοί ήταν πολλοί εκπαιδευτικοί, οι οποίοι υποστήριζαν πως δίνουν ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση ανθρώπων με ειδικές ανάγκες στα σχολεία τους, για να γυρίσουν απλώς τη πλάτη τους και να αρνηθούν να προσλάβουν τους αποφοίτους ως δασκάλους ή βοηθούς, ακόμα κι αν είχαν περισσότερα από τα απαιτούμενα προσόντα. Η νοοτροπία αυτή διατηρείται, μονολότι υπάρχει ζωντανή απόδειξη ότι η πρόληψη ανθρώπων με ειδικές ανάγκες είναι πολύ αποδοτική, πως οι τυφλοί, ή οι κωφάλαλοι διαπρέπουν, και γίνονται επιτυχημένοι και ικανότατοι εργαζόμενοι.

Στην ουσία, ήταν δύσκολο ακόμη και να πείσεις κάποιους εργοδότες πως υπάρχουν «αναπηρίες» που αποτελούν πλεονέκτημα σε ορισμένες εργασιακές συνθήκες. Η κώφωση θα μπορούσε να αποτελεί πλεονέκτημα σ' ένα θορυβώδες εργοστάσιο, η τύφλωση δεν θα προκαλούσε σχεδόν κανένα πρόβλημα σ' ένα σκοτεινό φωτογραφικό θάλαμο και η νοητική καθυστέρηση θα ήταν ίσως χρήσιμη σε μια εργασία που απαιτεί συνεχή επανάληψη κινήσεων, οι οποίες θα έκαναν ίσως το μέσο εργαζόμενο αναποτελεσματικό από πλήξη.

Αν και όχι ίσως σκόπιμη, υπάρχει μια λεπτή μεροληψία ακόμα και στην κατασκευή των σπιτιών. Πόσα διαμερίσματα διαθέτουν την απαραίτητη υποδομή που θα μπορούσε να διευκολύνει την κίνηση ανθρώπων με ειδικές ανάγκες;

Υπάρχουν ιδρύματα ανώτερης εκπαίδευσης τα οποία δέχονται πρόθυμα φοιτητές με ειδικές ανάγκες, και ύστερα απαιτούν από το φοιτητή στην αναπηρική καρέκλα ν' ανέβει τρία πατώματα με σκάλες, για να παρακολουθήσει τα μαθήματα.

Συχνά αναφύεται το ερώτημα: «Γιατί να γίνουν οι αναγκαίες τροποποιήσεις και τα επιπλέον έξοδα για ένα τόσο μικρό ποσοστό του πληθυσμού;» Η απάντηση είναι απλή: το ουσιαστικό επίπεδο πολιτισμού στο οποίο έχει φθάσει μια κοινωνία, φαίνεται από το πώς μεταχειρίζεται τις μειοψηφίες, ιδιαίτερα όταν βασίζεται στην αρχή της «ισότητας και δικαιοσύνης για όλους». Αποτελεί σαφή ένδειξη του επιπέδου ανθρωπιστικής στάσης που έχει ο ένας για τον άλλο. Ο Άλμπερτ Σβάιτσερ (Γάλλος γιατρός και ιεραπόστολος) είπε ότι ο άνθρωπος είναι πραγματικά άνθρωπος, μόνον αν είναι σε θέση να βλέπει τον πόνο, την απελπισία, τα βάσανα, τις ανάγκες των άλλων, όπως τα δικά του.

Οι τροποποιήσεις προς όφελος των ανθρώπων με ειδικές ανάγκες είναι και οικονομικά χρήσιμες. Εκείνοι που εργάζονται γίνονται οικονομικά ανεξάρτητοι, πληρώνουν φόρους και στηρίζουν τους γύρω τους αντί να τους απομυζούν. Η μεταχείριση των ανθρώπων με ειδικές ανάγκες έχει ακόμα πολύ δρόμο να διανύσει για να θεωρηθεί πραγματικά ανθρώπινη. Το γεγονός ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει πολλές φορές να νομοθετούνται, είναι λυπηρό. Για ότι θα έπρεπε ν' αποτελεί βασική ανθρώπινη ενέργεια, χρειάζεται να καθιερωθούν διατάγματα. Πρέπει να εκπονηθούν νόμοι για να αποτρέψουν τον υποβιβασμό του ανθρώπου σε δούλο, σε πολίτη δεύτερης κατηγορίας ή σε απόκληρο, παρ' όλο που συχνά υποστηρίζεται πως οι αξίες και τα συναισθήματα δεν νομοθετούνται.

Η σημαντική προσπάθεια φαίνεται να αναπτύσσεται στις τομές που βρίσκονται υπό την εποπτεία του Υπουργείου Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων που οποίες βρίσκονται το Εθνικό Τμήμα Ανακατάστασης Αποθήρων, το Κέντρο Επαγγελματικής Αποκατάστασης Τσαλίκων, η Γενική Κοσμάδων και άλλα παρόμοια ιδρύματα. Δραστηριότητες επίσης επαγγελματικής κατάρτισης ατόμων με ειδικές ανάγκες αναπτύσσονται από διάφορα ιδιωτικά ιδρύματα και οργανισμούς. Όπως, το Ίδρυμα «ΦΕΟΤΟΧΟΣ», το ΣΑΤΣΗΠΛΑΤΕΡΕΙΟ - ΚΑΣΠ, η Ε.Λ.Ε.Π.Α.Α., το Ίδρυμα ΠΑΝΝΑΚΑΡΙΣΤΟΣ, το Σκουρίδων Ίδρυμα, το Συναπόθιο, το «Μορμερίτιο», η Εστία Ειδικής Επαγγελματικής Αγωγής, ο Ο.Π.Ε.Π.Ε.Α., ο «ΕΡΜΗΣ» κ.λ.κ. Ειδικές προγράμματα κατάρτισης υλοποιούνται από την Εργασιακή Κοινότητα υλοποιούν και τα «Ε.Ε.Κ» πιστοποιημένα για άτομα με Ειδικές Ανάγκες.

Εξαιρετική αναφορά πρέπει να γίνει στις δραστηριότητες που

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΜΕΑ

1. Γενική παρουσίαση

Η επαγγελματική κατάρτιση και πολύ περισσότερο η επαγγελματική αποκατάσταση των ατόμων με ειδικές ανάγκες αποτελούν σημαντικές προϋποθέσεις για ομαλή ένταξη τους στο κοινωνικό σύνολο και την προσωπική τους ισορροπία. Για το λόγο αυτό δίδεται σε διεθνές επίπεδο ιδιαίτερη σημασία στην ανάπτυξη προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης των ατόμων αυτών και στη λήψη ποικίλων μέτρων για να καταστεί δυνατή η απορρόφηση τους από την αγορά εργασίας.

Στη χώρα μας, την επαγγελματική εκπαίδευση των παραπάνω ατόμων έχουν αναλάβει τόσο το Υπουργείο Παιδείας, όσο και τα Υπουργεία Εργασίας, Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

Στο Υπουργείο παιδείας ανήκει η Ειδική Επαγγελματική Σχολή Καλλιθέας, στην οποία φοιτούν συνήθως έφηβοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με μαθησιακές δυσκολίες και ελαφρά νοητική καθυστέρηση. Εκτός από τη σχολή αυτή, στο επίσημο δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα δεν υπάρχει άλλο ίδρυμα συστηματικής επαγγελματικής εκπαίδευσης ατόμων με ειδικές ανάγκες, γεγονός που αποτελεί μια από τις πιο σημαντικές αδυναμίες του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος όσον αφορά την εκπαίδευση των ατόμων αυτών.

Πιο σημαντική προσπάθεια φαίνεται να αναπτύσσεται στους τομείς που βρίσκονται υπό την εποπτεία του Υπουργείου Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων του οποίου βρίσκονται το Εθνικό Ίδρυμα Αποκατάστασης Αναπήρων, το Κέντρο Επαγγελματικής Αποκατάστασης Τυφλών, η Σχολή Κωφαλάων και άλλα παρόμοια ιδρύματα. Δραστηριότητες επίσης επαγγελματικής κατάρτισης ατόμων με ειδικές ανάγκες αναπτύσσονται από διάφορα ιδιωτικά ιδρύματα και οργανισμούς. Όπως, το ίδρυμα «ΘΕΟΤΟΚΟΣ», το ΧΑΤΖΗΠΑΤΕΡΕΙΟ - ΚΑΣΠ, η Ε.Λ.Ε.Π.Α.Α., το ίδρυμα ΠΑΜΜΑΚΑΡΙΣΤΟΣ, το Σικιαρίδειο ίδρυμα, το Στουπάθειο, το «Μαργαρίτα», η Εστία Ειδικής Επαγγελματικής Αγωγής, ο Ο.Π.Ε.Π.Ε.Α, ο «ΕΡΜΗΣ» κ.λ.π. Επίσης προγράμματα κατάρτισης επιδοτούμενα από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα υλοποιούν και τα «Κ.Ε.Κ.» πιστοποιημένα για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες.

Ξεχωριστή αναφορά πρέπει να γίνει στις δραστηριότητες που

αναπτύσσονται από τον ΟΑΕΔ, ο οποίος από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 έχει αναλάβει σημαντικές πρωτοβουλίες για την επαγγελματική κατάρτιση και απασχόληση των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Παρέχονται στα ίδια τα άτομα ποικίλες διευκολύνσεις για την κατάρτιση τους, όπως επίδομα κατάρτισης, αύξηση χρόνου αδείας και άλλες. Παράλληλα δίδονται στους εργοδότες κίνητρα για να προσλάβουν στην επιχείρησή τους τέτοιου είδους άτομα, όπως επιδότηση μέρους της αμοιβής τους, κάλυψη σημαντικού ποσοστού της δαπάνης για κατάλληλη διαρρύθμιση του χώρου εργασίας και άλλα παρόμοια.

Στο πλαίσιο της προσπάθειας αυτής, ο ΟΑΕΔ δημιούργησε την Υπηρεσία Επαγγελματικής Αποκατάστασης Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες, της οποίας οι δραστηριότητες αναφέρονται τόσο σε θέματα κατάρτισης όσο και σε θέματα απασχόλησης.

Η υπηρεσία αυτή επιχορηγεί 65 συνολικά εργαστήρια επαγγελματικής κατάρτισης ατόμων με ειδικές ανάγκες (στοιχεία του 1991), τα οποία λειτουργούν στη περιοχή της προτεύουσας (41), στην Πάτρα (8), στο Ηράκλειο Κρήτης (6), στη Θεσσαλονίκη(5), στη Λάρισα (3), στη Κοζάνη (1) και στα Χανιά (1).

Στα εργαστήρια αυτά καταρτίζονταν το 1991 συνολικά 677 άτομα με ψυχικές παθήσεις, με νοητική καθυστέρηση και με διάφορες ελαφρές ή σοβαρές σωματικές αναπηρίες. Οι επαγγελματικές ειδικότητες τις οποίες μάθαιναν ήταν οι εξής: κοπτική - ραπτική (13 εργαστήρια), ξυλουργική (13), υφαντική - πλεκτική (8), καθήκοντα γραμματέων (5), κεραμική (4), κηπουρική (3), χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών (3) και λοιπές ειδικότητες.

Παράλληλα ο ΟΑΕΔ δημιούργησε, μετά το 1986, στις μεγαλύτερες πόλεις της Ελλάδας (Αθήνα ,Πειραιά, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ηράκλειο, Βόλο, και Λάρισα), επτά Ειδικά Γραφεία εργασίας για άτομα με ειδικές ανάγκες, αποστολή των οποίων είναι η υποβοήθηση των ατόμων αυτών στην ανεύρεση εργασίας και στην επαγγελματική τους κατάρτιση.

2. Παράγοντες επαγγελματικού αποκλεισμού των ατόμων με ειδικές ανάγκες

Παρά την πρόοδο που έχει σημειωθεί τα τελευταία όσον αφορά την απασχόληση των ατόμων με ειδικές ανάγκες και την άμβλυνση των παραγόντων εκείνων που στο παρελθόν καθιστούσαν πολύ δύσκολη έως αδύνατη την επαγγελματική τους αποκατάσταση, δεν έχουν ακόμη διαμορφωθεί οι κοινωνικοοικονομικές, εκπαιδευτικές και εργασιακές

προϋποθέσεις που θα επέτρεπαν την πλήρη ένταξή τους στο παραγωγικό δυναμικό της χώρας.

Υπό αυτή την έννοια μπορούμε να υποστηρίξουμε την άποψη ότι παραμένουν αρκετοί παράγοντες που δυσκολεύουν την επαγγελματική απασχόληση των ατόμων αυτών, δημιουργώντας άμεσα ή έμμεσα ποικίλους φραγμούς για την είσοδο των ατόμων αυτών στην αγορά εργασίας. Μέσα σε αυτούς μπορούμε να κατατάξουμε τους εξής:

Η επαγγελματική εκπαίδευση που παρέχεται στα άτομα αυτά είναι ανεπαρκής, ιδιαίτερα στο πλαίσιο του ΥΠΕΠΘ. Η απουσία ειδικών σχολών επαγγελματικής κατάρτισης, στις οποίες θα μπορούσαν να φοιτήσουν άτομα με νοητική καθυστέρηση ή άλλα συναφή προβλήματα αμέσως μετά την αποφοίτηση τους από το Δημοτικό σχολείο, θεωρείται σοβαρή έλλειψη του συστήματος ειδικής αγωγής. Τα άτομα αυτά αναγκάζονται να φοιτήσουν στο Γυμνάσιο χωρίς σημαντικές ελπίδες να αποκομίσουν κάτι το σημαντικό για τη ζωή τους και στις περισσότερες περιπτώσεις ίσως εγκαταλήψουν το σχολείο λόγω αδυναμίας να παρακολουθήσουν τα κανονικά μαθήματα.

Η έλλειψη σχολών επαγγελματικής κατάρτισης για άτομα με ειδικές ανάγκες είναι ιδιαίτερα αισθητή στην επαρχία, όπου τα άτομα αυτά στερούνται σχεδόν κάθε δυνατότητας να μάθουν κάποιο επάγγελμα που θα τους επιτρέψει να αποκτούν τα αναγκαία για τη ζωή τους.

Ελλείπει ακόμη ο αποτελεσματικός συντονισμός μεταξύ των διαφόρων φορέων που ασχολούνται με την επαγγελματική κατάρτιση και απασχόληση των ατόμων αυτών, αδυναμία η οποία έχει αρνητικές συνέπειες.

Επιπρόσθετα, οι περισσότερες από τις ειδικότητες που διδάσκονται στα εργαστήρια αυτά αλλά και στα άλλα κέντρα επαγγελματικής εκπαίδευσης αναπήρων ή ψυχολογικά αποκλινόντων ατόμων σχετίζονται με παραδοσιακές δραστηριότητες (κοπτική, ραπτική, υφαντική, ξυλουργική, κεραμική και άλλες). Οι σύγχρονες επαγγελματικές εξειδικεύσεις (όπως χειριστές ηλεκτρονικών υπολογιστών, σχεδιαστές και άλλες) δεν έχουν αναπτυχθεί όσο πρέπει. Αυτή η έλλειψη εκσυγχρονισμού δε διευκολύνει την ένταξη στην αγορά εργασίας ακόμα και αυτών των ατόμων που, ξεπερνώντας πλήθος δυσκολιών και προβλημάτων, καταφέρνουν να παρακολουθήσουν κάποιο σχολείο επαγγελματικής εξειδίκευσης.

Είναι ακόμη πολύ πιθανόν η ενημέρωση των ιδίων των ατόμων και των οικογενειών τους γύρω από τις δυνατότητες επαγγελματικής κατάρτισης και απασχόλησης να είναι περιορισμένη. Η άγνοια αυτή οδηγεί στον κοινωνικό και επαγγελματικό αποκλεισμό των ατόμων αυτών, τα οποία παραμένουν κλεισμένα στον εαυτό τους και στο πρόβλημα τους μη γνωρίζοντας που να απευθυνθούν και πώς να βοηθηθούν. Ίσως δε σπανίζουν και οι περιπτώσεις

μαθητών της κατηγορίας αυτής σε ειδικά οικοτροφεία ή για τη μεταφορά τους από τα σπίτια τους στα σχολεία. Η αντιμετώπιση των ατόμων αυτών οφείλει να ξεφύγει από το πλαίσιο της φιλανθρωπίας και να καταστεί βασικό μέλημα και υποχρέωση της οργανωμένης πολιτείας.

- Είναι επιτακτική ανάγκη να δημιουργηθεί στα ελληνικά πανεπιστήμια Τμήμα Ειδικής Αγωγής το οποίο θα καταρτίζει εκπαιδευτικούς ικανούς να ασχοληθούν με τη μόρφωση και την επαγγελματική κατάρτιση ατόμων με ειδικές ανάγκες. Τα τμήματα αυτά θα μπορούσαν να αναλάβουν και την επιμόρφωση «εν ενεργεία» εκπαιδευτικών που θα ήθελαν να ασχοληθούν με την ειδική αυτή κατηγορία μαθητών.
- Αναγκαία θεωρείται η συστηματικότερη παρακολούθηση από όλους τους φοιτητές Παιδαγωγικών Τμημάτων και των ονομαζομένων «καθηγητικών σχολών» μαθημάτων ειδικής αγωγής, μέτρο που θα τους επιτρέψει να κατανοήσουν καλύτερα και να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα των υπό συζήτηση ατόμων, όταν αυτά εντάσσονται μέσα σε κανονικές τάξεις.
- Στην επιστημονική αντιμετώπιση των ζητημάτων που θέτει η αγωγή ατόμων που αποκλίνουν από τα φυσιολογικά θα συνέβαλε σημαντικά η δημιουργία Τμήματος Ειδικής Αγωγής στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και η αύξηση των ειδικών συμβούλων στη χώρα.
- Σκόπιμη θεωρείται η δημιουργία, στο πλαίσιο του Υπουργείου Παιδείας, Ειδικών Επαγγελματικών Σχολών στην Αθήνα αλλά και στις σημαντικότερες επαρχιακές πόλεις, στις οποίες να είναι δυνατή η φοίτηση ατόμων με νοητική καθυστέρηση ή με άλλες μαθησιακές δυσκολίες αμέσως μετά το Δημοτικό σχολείο. Οι σχολές αυτές, αλλά και κάθε είδους εργαστήρια ή κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης, πρέπει να συνεργάζονται στενά με τους τοπικούς παραγωγικούς και άλλους κοινωνικούς φορείς, για να διευκολύνεται η επαγγελματική απορρόφηση των αποφοίτων τους.
- Να δημιουργηθούν στα πανεπιστήμια ειδικές υπηρεσίες υποστήριξης των φοιτητών με ειδικές ανάγκες και να δοθεί σε αυτά η δυνατότητα να προσλάβουν ειδικό προσωπικό που θα μπορούσε να βοηθήσει στην

στις οποίες ορισμένες οικογένειες για λόγους αποφυγής κοινωνικού στιγματισμού δεν δραστηριοποιούνται ενεργά στην αναζήτηση λύσεων για τα παιδιά τους που εμφανίζουν κάποιο ειδικό πρόβλημα.

Αλλά και στον τομέα της εργοδοσίας παρατηρείται διστακτικότητα πρόσληψης ατόμων με ειδικές ανάγκες, παρά τα κίνητρα τα οποία έχουν θεσπιστεί για την πρόσληψη σε θέσεις εργασίας ατόμων της κατηγορίας αυτής. Ακόμη και οι χώροι εργασίας στις διάφορες επιχειρήσεις και οργανισμούς δεν εξυπηρετούν την εργασία των ατόμων που εμφανίζουν κάποια σωματική αδυναμία και σε ελάχιστες περιπτώσεις λαμβάνεται πρόνοια για κάτι τέτοιο.

Σε γενικές γραμμές μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι δεν έχουν ακόμη περιοριστεί σε ικανοποιητικό βαθμό οι κοινωνικές επιφυλάξεις που υπάρχουν ως προς ορισμένες κατηγορίες νέων που έχουν κάποιο σωματικό ή ψυχολογικό πρόβλημα και δεν έχει αναπτυχθεί η κοινωνική ευαισθησία που πρέπει να υπάρχει απέναντι στα άτομα αυτά.

3. Π ρ ο τ ά σ ε ι ς

- Για την περαιτέρω ανάπτυξη της ειδικής αγωγής στην Ελλάδα και την προώθηση της επαγγελματικής απασχόλησης των ατόμων με ειδικές ανάγκες χρειάζεται ακόμη να γίνουν πολλά. Τα πιο σημαντικά είναι τα εξής:
- Χρειάζεται να εκσυγχρονιστεί όλο το θεσμικό πλαίσιο το οποίο διέπει τόσο την εκπαίδευση, όσο και την επαγγελματική κατάρτιση και την απασχόληση των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Απαιτείται να εκλείψει η πολυνομία που διέπει τα θέματα αυτά και να γίνει μια συστηματική κωδικοποίηση της σχετικής νομοθεσίας.
- Είναι ανάγκη να υπάρξει καλύτερη συνεργασία και συντονισμός μεταξύ των διαφόρων δημόσιων και ιδιωτικών φορέων που εμπλέκονται στα ζητήματα αυτά. Στο πλαίσιο της προοπτικής αυτής θα μπορούσε να εξεταστεί αν το Υπουργείο Παιδείας θα μπορούσε να αναλάβει τον κύριο ρόλο στην εκπαίδευση και κατάρτιση των ατόμων αυτών.
- Χρειάζεται να πολλαπλασιαστεί ο αριθμός των σχολείων ειδικής αγωγής, ιδιαίτερα στα μικρά αστικά κέντρα, τα οποία θα μπορούσαν να εξυπηρετήσουν και σχετικές ανάγκες της υπαίθρου. Παράλληλα, πρέπει να δημιουργηθούν οι απαραίτητες προϋποθέσεις για τη διαμονή των

παρακολούθηση των μαθημάτων από άτομα με αισθητηριακές ή άλλες σωματικές αδυναμίες. Το ίδιο ισχύει και ως προς την κατάλληλη διαρρύθμιση των αιθουσών διδασκαλίας, των βιβλιοθηκών, των εργαστηρίων, των εστιατορίων και των λοιπών χώρων αναψυχής των φοιτητών, έτσι ώστε να διευκολύνεται η πρόσβαση σε αυτά ατόμων με σωματικές αναπηρίες.

- Η ανάπτυξη επίσης προγραμμάτων ενδοεπιχειρησιακής κατάρτισης, όπου αυτό είναι δυνατό, θα συνέλαβε, σε συνδυασμό με τη θέσπιση πιο γενναίων ακόμη κινήτρων προς τους εργοδότες για την απασχόληση των ατόμων αυτών, στην προώθηση της επαγγελματικής τους απασχόλησης.
- Απαιτείται ακόμα να υπάρξει απλούστευση των γραφειοκρατικών διαδικασιών που απαιτούνται για να μπορεί να εγγραφεί στα μητρώα ανεργίας του ΟΑΕΔ ένα άτομο με ειδικές ανάγκες.
- Επιβάλλεται να γίνει καλύτερη αξιοποίηση και εθνικός συντονισμός των προγραμμάτων της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και της βοήθειας που προσφέρεται από αυτή για την εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση των ατόμων με ειδικές ανάγκες.
- Τέλος απαιτείται συστηματικότερη και ευρύτερη ενημέρωση των γονέων, των εργοδοτών αλλά και του ευρύτερου κοινού, ώστε να εκλείψουν κάθε είδους κοινωνικές προκαταλήψεις απέναντι στα άτομα με κάποια προβλήματα, να διαλυθούν κατεστημένες παρεξηγήσεις και να καλλιεργηθεί η κοινωνική ευαισθησία που απαιτείται για την αντιμετώπιση των ατόμων αυτών ως ισότιμών μελών της κοινωνίας και για την εξάλειψη κάθε είδους φραγμού που δυσκολεύει την εκπαίδευση τους και την επαγγελματική τους απασχόληση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ο ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

Η δυνατότητα επιλογής και συμμετοχής όλων των μελών μιας κοινωνίας στις κοινωνικές της δραστηριότητες ηχεί ως αυτονόητο δικαίωμα κάθε ατόμου. Ωστόσο, μέχρι πρόσφατα, η κοινωνική οργάνωση και ο σχεδιασμός του αστικού χώρου φαίνεται να έχουν αγνοήσει αυτή την αυτονόητη αρχή. Δυστυχώς ο σχεδιασμός των αστικών χώρων στην Ελλάδα προσανατολίσθηκε περισσότερο στις ανάγκες του ενεργού και υγιούς πληθυσμού και δεν έλαβε καθόλου υπόψη την ύπαρξη ατόμων με ειδικές ανάγκες και εκείνων που εξ αιτίας κάποιου ατυχήματος ή της διαφοροποίησης του κύκλου ζωής (Τρίτη και τέταρτη ηλικία), έχουν σε μόνιμη βάση διαφορετικές ανάγκες.

Έτσι λοιπόν εκ των πραγμάτων δημιουργείται το πρόβλημα του αποκλεισμού αυτών των ατόμων. Υπάρχει μια σχέση ανάμεσα στη φυσική αναπηρία και τον περιβάλλοντα χώρο. Ο διαμορφωμένος τεχνητά χώρος (το κτισμένο περιβάλλον) ανάλογα με τη διαμόρφωση του μπορεί να περιορίσει ή να εντείνει το βαθμό της φυσικής αναπηρίας ενός ατόμου. Μια φυσική αναπηρία απαλύνεται, αν η διαμόρφωση του κτισμένου περιβάλλοντος δε στέκεται εμπόδιο και το αντίθετο. Με άλλα λόγια, ο σχεδιασμός και η πολεοδομική οργάνωση του κτισμένου περιβάλλοντος εντείνει ή περιορίζει τις φυσικές ιδιαιτερότητες. Ένα άτομο με ειδικές ανάγκες, όταν βρίσκεται σ' ένα περιβάλλον διαμορφωμένο με τέτοιο τρόπο ώστε να υποβοηθά την αυτονομία του, δεν εσωτερικεύει την αναπηρία του ως απόλυτα ανασταλτικό παράγοντα για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) διακρίνει ανάμεσα στην αναπηρία ως ατομικό χαρακτηριστικό και τα λειτουργικά προβλήματα που απορρέουν από αυτή (όρασης, ακοής, κίνησης, πνευματικά) και το μειονέκτημα που το θεωρεί κοινωνική επίπτωση της αναπηρίας ή των λειτουργικών προβλημάτων. Η αντίληψη αυτή στηρίζεται στην αρχή ότι μια φυσική μειονεκτικότητα δεν είναι αναπηρία, στο βαθμό που δεν αναστέλλει το άτομο από την αυτοολοκλήρωση του. Άλλωστε οποιαδήποτε στιγμή της ζωής του το άτομο μπορεί να περάσει από μια κατάσταση αυτοφροντίδας σε μια κατάσταση μικρότερης ή μεγαλύτερης φυσικής εξάρτησης. Στο επίπεδο αυτό οι συνθήκες του περιβάλλοντος είναι καθοριστικές για τον περιορισμό

του βαθμού της φυσικής εξάρτησης (αύξηση των τροχαίων ατυχημάτων, αύξηση της εγκληματικότητας και της βίας, αύξηση του ποσοστού ατόμων τρίτης και τέταρτης ηλικίας), είναι αναγκαίο να ληφθούν μέτρα τα οποία να οδηγούν στην εξαφάνιση του μειονεκτήματος μέσω της ανάλογης διαμόρφωσης του δεδομένου περιβάλλοντος. Παράδειγμα: η φυσική αναπηρία δεν εμποδίζει έναν κουτσό να κολυμπά, αντίθετα μέσα στο νερό το συγκεκριμένο μειονέκτημα δεν υφίσταται. Το νερό (περιβάλλον) για το χρονικό διάστημα που κρατά η κολύμβηση αναστέλλει (στιγμιαία) τη μειονεκτικότητα του συγκεκριμένου ατόμου. Το ίδιο παράδειγμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να επιβεβαιώσει τη θέση ότι κάθε ΑΜΕΑ που δεν βρίσκεται σε πλήρη ακινησία ή αδυναμία επικοινωνίας με το εξωτερικό (φυσικό και κοινωνικό) περιβάλλον μπορεί να οικειοποιηθεί τον αστικό χώρο όπως και ένα μη ΑΜΕΑ άτομο, με την προϋπόθεση ότι η οργάνωση και ο σχεδιασμός του χώρου δεν επιβάλλει τον αποκλεισμό.

Οι διαβαθμίσεις στην οργάνωση του αστικού χώρου είναι αντίστοιχες με τη διαφοροποίηση των κοινωνικών αντιλήψεων για την ένταξη και ενσωμάτωση των ΑΜΕΑ στην κοινωνική ζωή, ως ατόμων με πλήρη δικαιώματα και υποχρεώσεις. Συγκεκριμένα, από την εποχή που, στις αρχές του αιώνα, ο σχεδιασμός και η πολεοδομική οργάνωση των σύγχρονων μεγαλουπόλεων απαντούσε αποκλειστικά στις ανάγκες των μη ΑΜΕΑ ατόμων, για τα ΑΜΕΑ ο αποκλεισμός τους από τους κοινόχρηστους χώρους της πόλης ήταν δεδομένος. Είναι η περίοδος της απαγορευτικής προσπελασιμότητας στον αστικό χώρο. Μεταπολεμικά η εξέλιξη των κοινωνικών αντιλήψεων, η αύξηση του αριθμού των αναπήρων πολέμου και παράλληλα η συμβολή της τεχνολογίας, που επιτρέπει στα ΑΜΕΑ μεγαλύτερη συμμετοχή σε κοινωνικές δραστηριότητες, διαφοροποιούν τις απόψεις. Τα ΑΜΕΑ δεν αποτελούν, ή τουλάχιστον δεν πρέπει να αποτελούν, πολίτες δεύτερης κατηγορίας. Οι τεχνικές παρεμβάσεις στο χώρο της πόλης με στόχο την αύξηση της προσπελασιμότητας της ως προς τα ΑΜΕΑ οδηγούν στη δεύτερη φάση: αυτή της περιορισμένης προσπελασιμότητας. Τέλος την τελευταία εικοσαετία αρχίζει η τρίτη φάση, της ανοικτής προσπελασιμότητας, σύμφωνα με την οποία ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός καθώς και η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου στηρίζονται σε μια νέα κοινωνική αντίληψη: όλα τα άτομα μιας κοινωνίας δυνητικά μπορεί να αποτελέσουν ΑΜΕΑ. Έτσι ο χώρος σχεδιάζεται και οργανώνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι δυνατή η προσαρμογή του στις διαφοροποιημένες ανάγκες των επιμέρους κοινωνικών ομάδων που τον χρησιμοποιούν. Η ανάγκη οικειοποίησης του αστικού χώρου από το σύνολο του πληθυσμού μιας μεγαλούπολης οδήγησε πολλές αναπτυγμένες χώρες της Δύσης στην ανάπλαση του αστικού χώρου και στην παραγωγή μιας προσπελασιμότητας ανοικτής σε όλους.

Η σχέση δομημένου περιβάλλοντος και ελευθέρων διαδρομών που επιτρέπει στους χρήστες του είναι πολύ σημαντική για το βαθμό προσβασιμότητας που τους προσφέρει και τον περιορισμό της απομόνωσης και περιθωριοποίησης που τους επιβάλλει. Ως ελεύθερη διαδρομή νοείται η χωρική μετακίνηση από ένα χώρο σε έναν άλλο (από δωμάτιο σε δωμάτιο, από κτίριο σε κτίριο, από γειτονιά σε γειτονιά, από πόλη σε πόλη κ.λ.π.) σύμφωνα με την απόλυτη επιθυμία του μετακινούμενου (επιλογή πορείας, συχνότητα στάσεων, δυνατότητες πρόσβασης).

Ως σήμερα οι περισσότερες κοινωνίες για την οργάνωση και το σχεδιασμό του αστικού τους χώρου στηρίχθηκαν στην αρχή κόστος /όφελος (αποκόμιση δηλαδή της μεγαλύτερης δυνατής οικονομικής ωφέλειας με το μικρότερο δυνατό οικονομικό κόστος). Έτσι η μεταπολεμική μετεξέλιξη των πόλεων οδήγησε στην εμπορευματοποίηση του αστικού εδάφους (εξάντληση των φυσικών πόρων, άναρχη ανάπτυξη του αστικού χώρου, κάλυψη των κοινοχρήστων και ελευθέρων χώρων, απουσία πρόβλεψης για εναλλακτική χρήση και λειτουργία των επί μέρους χώρων της πόλης κ.λ.π.) Στο στάδιο αυτό θυσιάστηκαν χάριν της ανάπτυξης χωρίς κοινωνικούς στόχους, πρώτα όσα άτομα της κοινωνίας είχαν εξ ορισμού μειωμένη παραγωγικότητα και περιθωριοποιήθηκαν όσοι αποτελούσαν ένα πρόσθετο οικονομικό βάρος για την κοινωνία (ΑΜΕΑ/Ηλικιωμένοι). Οι σύγχρονες τεχνολογικές ανακαλύψεις δίνουν τη δυνατότητα σήμερα της πλήρους ένταξης των ΑΜΕΑ στην κοινωνική ζωή.

Τα ερωτήματα που τίθενται είναι δύο:

α) Πόσο εφικτή είναι η ένταξη και

β) πόσο επιθυμητή είναι από την πολιτεία και την κοινωνία στο σύνολό της.

Στο πρώτο ερώτημα η απάντηση είναι θετική. Στο δεύτερο χρειάζεται έντονος κοινωνικός προβληματισμός και υψηλό αίσθημα ευθύνης, ώστε η ψυχολογική σιγουριά και η κοινωνικοοικονομική δύναμη (αίσθημα υπεροχής) των σωματικά ικανών και οικονομικά ισχυρών να δώσουν τη θέση τους στο αίσθημα αποδοχής όλων των μελών της κοινωνίας (δικαίωμα στη διαφορά). Τότε μόνο η κοινωνικοοικονομική περιθωριοποίηση δε θα ισχυροποιείται από φυσικούς και τεχνητούς παράγοντες και, όπως ένα σπίτι ή ένα κτίριο δε νοείται να κατασκευαστεί σήμερα χωρίς σκάλες ή ανελκυστήρες, δε θα νοείται να μην υπάρχει παράλληλα ένα επικλινές επίπεδο, ένας ανελκυστήρας με μέγεθος ικανό να φιλοξενεί αναπηρικό καροτσάκι, δίκτυο πεζοδρόμων χωρίς παρεμβολή εμποδίων, ώστε να διευκολύνεται η κίνηση των τυφλών, αρκετά σημεία στάσης για την οικειοποίηση δημοσίων χώρων της πόλης από τα άτομα τρίτης και τέταρτης ηλικίας κ.λ.π.

1. Τα άτομα με κινητικά προβλήματα και ο χώρος

Κάθε άτομο που ανήκει στην κατηγορία των ΑΜΕΑ παρουσιάζει μειωμένη κινητικότητα στο χώρο σε σχέση με τα σωματικά αρτιμελή και πνευματικά υγιή άτομα, ανάλογα με το είδος του φυσικού του μειονεκτήματος (άτομο με κινητικά προβλήματα, άτομο τρίτης ηλικίας και τέταρτης , γυναίκα με προχωρημένη εγκυμοσύνη κ.λ.π.) Μέχρι πρόσφατα το αστικό περιβάλλον ήταν σχεδιασμένο και οργανωμένο για να χρησιμοποιείται από άτομα με πλήρη κινητική αυτοδυναμία. Ο οργανωμένος πάνω σ' αυτή την αρχή αστικός χώρος επηρεάζει και αποκλείει σ' ένα μεγάλο βαθμό άτομα με έντονα κινητικά προβλήματα (άτομα σε αναπηρική καρέκλα, άτομα τρίτης και κυρίως τέταρτης ηλικίας) και σ' έναν πιο περιορισμένο βαθμό άτομα με αισθητηριακά προβλήματα (ακοής / όρασης). Όπως ήδη αναφέρθηκε, η εμπορευματοποίηση του αστικού χώρου απέκλεισε την εξαρχής διαμόρφωση ενός δομημένου περιβάλλοντος όπου ο σχεδιασμός θα λάμβανε υπόψη τη δυνατότητα οικειοποίησης του από όλες τις ειδικές κατηγορίες του πληθυσμού (παιδιά, γυναίκες, ΑΜΕΑ). Άλλωστε η διαμόρφωση του αστικού χώρου ήδη αποκλείει σε μεγάλο βαθμό ακόμα και άτομα που δεν παρουσιάζουν κανένα σωματικό ή πνευματικό μειονέκτημα, αλλά βρίσκονται περιθωριοποιημένα εξαιτίας της οικονομικής τους δυσπραγίας. Έτσι, για παράδειγμα, άτομα που διαβιούν σε απομακρυσμένες συνοικίες της πόλης, οι οποίες έχουν κακή συγκοινωνιακή εξυπηρέτηση, και δε διαθέτουν δικό τους μεταφορικό μέσο αδυνατούν να οικειοποιηθούν τον αστικό χώρο στο βαθμό που τον οικειοποιούνται άτομα οικονομικά ισχυρά.

Όσον αφορά τα ΑΜΕΑ, έχει παρατηρηθεί από έρευνες ότι οι αναστολές στην έξοδο αυξάνονται ανάλογα με την απόσταση που έχουν να διανύσουν (από το χώρο της κατοικίας τους σε άλλους χώρους μέσα στην πόλη). Έτσι παρατηρείται ένα αυξημένο ποσοστό μετακινήσεων των ΑΜΕΑ στο επίπεδο της γειτονιάς, σε αντίθεση με τη μετακίνηση τους στο κέντρο της πόλης ή σε άλλους δημόσιους χώρους. Οι δυσκολίες προκύπτουν από την αδυναμία εύκολης χρήσης των μέσων μαζικής μεταφοράς (δυσκολίες στην πρόσβαση και στάση, συνθήκες συνωστισμού στους κοινόχρηστους χώρους, έλλειψη βοηθητικού εξοπλισμού κ.λ.π.). Καμία νομοθετική ρύθμιση δεν υποχρεώνει, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε πολλές ακόμα χώρες, να

συμπεριλαμβάνεται στους κανονισμούς που αφορούν την κατασκευή ενός κτιρίου ή μιας κατοικίας η πρόβλεψη για την ελεύθερη πρόσβαση και χρήση σε άτομα με ιδιαίτερα προβλήματα στη κίνηση, όπως για παράδειγμα πρόβλεψη για τα πλάτη των θυρών , το ύψος των κλιμάκων, το ύψος των παραθύρων, το ύψος των διακοπών, το μέγεθος των ανελκυστήρων, τη συνύπαρξη κλιμάκων και επικλινών δαπέδων, την παρουσία χειρολαβών στις εισόδους ή τους διαδρόμους κ.λ.π.

2. Τα άτομα με αισθητηριακά προβλήματα και ο χώρος

Στα άτομα με αισθητηριακά προβλήματα περιλαμβάνονται οι έχοντες αδυναμία / δυσκολία στην όραση και την ακοή (τυφλοί, κωφοί, βαρήκοοι). Από τις ομάδες αυτές εντονότερα προβλήματα προσαρμογής στο χώρο της πόλης έχουν οι τυφλοί, ιδιαίτερα δε οι εκ γενετής τυφλοί.

Εξαιτίας των προβλημάτων που δημιουργεί η απώλεια όρασης, οι τυφλοί ασκούν και συνεπώς με το χρόνο αναπτύσσουν σε μεγαλύτερο βαθμό τις υπόλοιπες αισθήσεις. Ειδικότερα η συνεισφορά της αφής, της όσφρησης και της ακοής στους τρόπους προσανατολισμού των τυφλών αφορά: τα όργανα που χρησιμοποιούν (μπαστούνι), τη σηματοδότηση (σημεία αναφοράς) και την ποιότητα του χώρου (διαφορετική υφή των επί μέρους χώρων). Ειδικότερα το μπαστούνι αποτελεί έμμεσα ένα από τα πιο απαραίτητα εργαλεία για τον προσανατολισμό τους, αφού μέσω αυτού βοηθούνται να αντιληφθούν τα αντικείμενα που υπάρχουν στο χώρο, ώστε να αποφύγουν τα χτυπήματα και έτσι έμμεσα να προσανατολιστούν, αφού πρώτα κατανοήσουν το χώρο. Σε οικείους χώρους (χώρο κατοικίας / χώρο εργασίας κ.λ.π.) το μπαστούνι δεν τους είναι αναγκαίο. Τα σημεία αναφοράς είναι το δευτερο εξίσου σημαντικό μέσο κατανόησης και προσανατολισμού στον περιβάλλοντα χώρο. Τα σταθερά σημεία αναφοράς του χώρου, όπως κτίρια μόνιμες κατασκευές (παγκάκια, δέντρα κ.λ.π.), είναι στοιχεία που γίνονται αντιληπτά μέσω των υπολοίπων αισθήσεων και αποτελούν σημεία αναφοράς βάσει των οποίων κινούνται. Για παράδειγμα, ένα κρεοπωλείο / μανάβικο / ιχθυοπωλείο δίπλα στην κατοικία τους ή στο χώρο εργασίας τους αποτελεί σημείο αναφοράς (όσφρηση). Το παγκάκι στη στάση του λεωφορείου το ίδιο. Τέλος η διαφορετική υφή των διαφορετικών σημείων του χώρου τους βοηθά στην κατανόηση του γύρω περιβάλλοντος. Για παράδειγμα, τα υλικά του πατώματος, των τοίχων ενός κτιρίου και τα κατεστραμμένα σημεία σ' ένα δρόμο / πεζοδρόμιο βοηθούν τους τυφλούς να συνειδητοποιήσουν το χώρο στον οποίο βρίσκονται. Επίσης ορισμένα υλικά με χαρακτηριστική υφή (όπως πλακάκια, άσφαλτος) καθορίζουν ορισμένους δρόμους- «μονοπάτια», τους

οποίους ακολουθούν στην πορεία τους μέσα στη πόλη. Παράλληλα ηχητικά σήματα στον αστικό χώρο αποτελούν για τους τυφλούς σημεία αναφοράς. Ο θόρυβος των αυτοκινήτων για παράδειγμα καθορίζει το είδος του δρόμου (λεωφόρος ή στενό) και την κατεύθυνση (άνοδος / κάθοδος).

3. Προτάσεις για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού των ΑΜΕΑ

Η γενική αντιμετώπιση του προβλήματος της αναπηρίας πρέπει να αρχίζει από την πρόληψη, να συνεχίζεται με την έγκαιρη διάγνωση, θεραπεία και αποκατάσταση του αναπήρου, τη γενική επαγγελματική εκπαίδευση και την κοινωνική ένταξη του και να τελειώνει με τη φροντίδα για τον ανάπηρο της τρίτης ηλικίας. Η πρόληψη και η έγκαιρη διάγνωση ανήκουν κυρίως στο χώρο της υγείας. Μέχρι σήμερα δεν έχουν αναπτυχθεί οι αναγκαίες υπηρεσίες στον απαιτούμενο βαθμό, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται καταστάσεις που θα μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί. Όσο για τη θεραπεία και επαγγελματική εκπαίδευση και αποκατάσταση, οι υπηρεσίες που υπάρχουν είναι άνισα κατανεμημένες γεωγραφικά, με αποτέλεσμα πολλά άτομα να μην μπορούν να βοηθηθούν κοντά στο σπίτι τους.

Επίσης για ορισμένες ειδικές ομάδες (όπως π.χ. τα άτομα με προβλήματα νοητικής καθυστέρησης και τα άτομα με πολλαπλές αναπηρίες) οι υπηρεσίες που υπάρχουν υπολείπονται κατά πολύ των πραγματικών αναγκών.

Παρά τις προσπάθειες που έχουν γίνει, δεν είναι δυνατόν σήμερα να πούμε ότι τα άτομα με αναπηρία έχουν ενταχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό στην κοινωνία. Η συνεχιζόμενη έμφαση που δίνεται στην πολιτική επιδομάτων τείνει να καταστήσει τον ανάπηρο εξαρτημένο άτομο, ενώ δεν υπάρχουν οι απαραίτητες υπηρεσίες ή συνθήκες που θα τον βοηθούσαν να γίνει ή παραμείνει αυτοεξυπηρετούμενος και να αποκτήσει έτσι την ανεξαρτησία του.

Επίσης αναφέρεται ότι τα προγράμματα για τα άτομα με ειδικές ανάγκες πρέπει να διευρυνθούν και να περιλαμβάνουν, εκτός από τις κοινές παραδεκτές πια αναπηρίες - προβλήματα κώφωσης ή βαρηκοΐας, προβλήματα όρασης, κινητικά προβλήματα, προβλήματα εγκεφαλικής παράλυσης, νοητική καθυστέρηση -, και ένα πλήθος προγραμμάτων για άλλους πάσχοντες, όπως οι πολιομυελιτιδικοί, οι χανσενικοί, οι ημιπληγικοί, οι κατάκοιτοι, οι επιληπτικοί, οι ψυχωτικοί, οι νεφροπαθείς, οι αυτιστικοί, οι πάσχοντες από μεσογειακή αναιμία ή από χρόνιες σωματικές βλάβες, ακόμα

και οι αλκοολικοί και οι ναρκωμανείς. Στην κατηγορία αυτή θα πρέπει να συμπεριληφθούν και οι πάσχοντες από AIDS, που ο αριθμός τους αυξάνεται συνεχώς.

Η σημερινή ιδεολογία αντιμετώπισης αλλά και οι οικονομική πραγματικότητα τάσσονται υπέρ της αποϊδρυματοποίησης. Η αποϊδρυματοποίηση όμως απαιτεί υποστηρικτικές δομές σε τοπικό επίπεδο που πολύ λίγες χώρες είναι σε θέση να προσφέρουν, μεταξύ αυτών και η χώρα μας. Όλες οι αναπτυγμένες χώρες βρίσκονται αντιμέτωπες με σοβαρά προβλήματα στο χώρο των ατόμων με ειδικές ανάγκες, που πηγάζουν από τις ακόλουθες πραγματικές καταστάσεις:

- Πολλοί ηλικιωμένοι παρουσιάζουν σοβαρές αναπηρίες.
- Πολλοί ανάπηροι, που σε παλαιότερες εποχές πέθαιναν σε νεαρή ηλικία, ζουν και μετά το θάνατο των γονέων τους.
- Η υπερκόπωση εξαντλεί τα μέλη της οικογένειας που φροντίζουν το εξαρτημένο άτομο.
- Το μέγεθος των οικογενειών περιορίζεται και δεν υπάρχουν μέλη να φροντίσουν τον εξαρτημένο χρονίως πάσχοντα.
- Όλα τα ενήλικα μέλη της οικογένειας πρέπει να εργαστούν για να αντιμετωπιστεί η σημερινή οικονομική πραγματικότητα.

Αποτέλεσμα αυτής της πραγματικότητας είναι η παραμέληση, άλλοτε μεγάλη, άλλοτε μικρή, ο κοινωνικός αποκλεισμός, ακόμη και η κακοποίηση των εξαρτημένων ανήμπορων ατόμων.

Οι στόχοι που επιδιώκονται είναι:

- Η εξασφάλιση ενός εισοδήματος που να επιτρέπει ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης και που να αναγνωρίζει και ειδικές οικονομικές ανάγκες των ατόμων αυτών.
- Η αποϊδρυματοποίηση και η εξασφάλιση μικρών ευέλικτων δομών προστατευμένης ή ομαδικής διαβίωσης και ανγνώρισης της σημασίας των ομάδων αλληλοστήριξης και αλληλοβοήθειας.
- Η ειδική εκπαίδευση των επιστημόνων και επαγγελματιών που ασχολούνται με τα άτομα αυτά, των μελών των οικογενειών τους και των ιδίων των ατόμων με ειδικές ανάγκες γύρω από θέματα πρόληψης, έγκαιρης διάγνωσης, αποκατάστασης και χειρισμού των προβλημάτων τους.
- Η υποστήριξη των οικογενειών ή άλλων προσώπων που φροντίζουν άτομα με ειδικές ανάγκες.
- Η κάλυψη των ειδικών νοσηλευτικών, εκπαιδευτικών, επαγγελματικών,

κοινωνικών αναγκών των ατόμων αυτών.

- Η εξασφάλιση των ανθρώπινων δικαιωμάτων των ατόμων με ειδικές ανάγκες και η προστασία τους από την εκμετάλλευση.

- Οι υπηρεσίες για τα άτομα με ειδικές ανάγκες να μην είναι ειδικές και απομονωμένες, αλλά να επιτυγχάνεται η αντιμετώπιση των αναγκών τους μέσα από γενικές υπηρεσίες που επευθύνονται στο σύνολο του πληθυσμού, στο χώρο της αστικής υποδομής, της υγείας, της άθλησης και της ψυχαγωγίας.

Κατ' αρχήν εκείνο που πρέπει να προβληματίσει τους φορείς και να κατευθύνει τις αποφάσεις τους είναι ότι τόσο το σύνολο του αστικού χώρου όσο και τα επιμέρους στοιχεία του θα πρέπει να εξυπηρετούν το σύνολο του πληθυσμού, να λαμβάνουν δηλαδή υπόψη ότι δίπλα στους υγιείς κατοίκους μιας πόλης ζουν και εργάζονται άτομα που έχουν ανάγκη διαφορετικού τύπου πόλης από εκείνες των υγιών ατόμων. Για το λόγο αυτό προτείνεται η διαμόρφωση ενός υποχρεωτικού θεσμικού πλαισίου το οποίο στο Γ.Ο.Κ. θα προβλέπει κατασκευές που θα διευκολύνουν τη ζωή και την κυκλοφορία των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Για να συμβεί αυτό χρειάζονται δραστικές επεμβάσεις στον υπάρχοντα πολεοδομικό ιστό των αστικών κέντρων π.χ. μετατροπές σε κοινόχρηστους χώρους που θα επιτρέπουν την προσβασιμότητα / προσπελασιμότητά τους από τα άτομα με ειδικές ανάγκες.

Επιπλέον θα πρέπει να ληφθεί πρόνοια ώστε να διαμορφωθούν συνθήκες αυτόνομης μετακίνησης των ατόμων με ειδικές ανάγκες στους τόπους δουλειάς, στα μαζικά μέσα μετακίνησης, στους χώρους ψυχαγωγίας και τους πολιτισμικούς χώρους και φυσικά στο χώρο κατοικίας.

Η Ελλάδα, σε σχέση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, παρουσιάζει

μεγάλη καθυστέρηση σ' αυτό τον τομέα. Βέβαια την τελευταία δεκαετία οι νέες αντιλήψεις έχουν ευαισθητοποιήσει τους οργανισμούς που ασχολούνται στη χώρα μας με τα ΑΜΕΑ (δημόσιους φορείς και αρμόδια υπουργεία, Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, ΥΠΕΧΩΔΕ). Ειδικότερα στο ΥΠΕΧΩΔΕ έχει συσταθεί γραφείο ατόμων με ειδικές ανάγκες, όπου απασχολούνται δύο ομάδες εργασίας για τη μελέτη και την αντιμετώπιση του θέματος σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα. Η πρώτη ομάδα ασχολείται με τη συλλογή και τη διατύπωση συμβουλευτικών οδηγιών για τη διαμόρφωση των χώρων κίνησης των πεζών, με στόχο την εξασφάλιση συνθηκών αυτόνομης διακίνησης των ΑΜΕΑ. Από το σύνολο των συμβουλευτικών οδηγιών που προέρχονται στο κείμενο της ομάδας εργασίας (σύνταξη 1988, 1993), ένα μικρό τμήμα, που αφορά τη διαμόρφωση των πεζοδρομίων, έχει προωθηθεί στο νομοθετικό του ΥΠΕΧΩΔΕ για νομοθετική ρύθμιση, η οποία όμως εκκρεμεί. Η δεύτερη ομάδα έχει ως αντικείμενο

μελέτης τη διαμόρφωση σημάτων και την ευαισθητοποίηση του κοινού στο θέμα. Και στις δύο ομάδες εργασίας συμμετέχουν εκπρόσωποι και άλλων φορέων (Δήμος Αθηναίων, ΕΛΤΑ και ΕΟΤ). Οι προσπάθειες που καταβάλλουν οι δύο ομάδες εργασίας, αν και είναι πολύ θετικές, παραμένουν αποσπασματικές και σε μεγάλο βαθμό τα πορίσματα των ερευνών τους μη εκτελέσιμα. Σε επίπεδο εφαρμογής οι προτάσεις των επιτροπών αυτών προωθούνται μόνο ως υποδείξεις προς τους μελετητές και δεν έχουν τύχει ακόμα νομοθετικές ρυθμίσεις. Ο Δήμος Αθηναίων και το ΥΠΕΧΩΔΕ, με τις αναπλάσεις έργων που εκτελεί, παρά την απουσία νομοθετικών ρυθμίσεων, λαμβάνουν υπόψη τους τις υποδείξεις των επιτροπών στις νέες διαμορφώσεις των πεζοδρόμων (δημιουργία επικλινών επιπέδων/ ραμπών, διαμόρφωση πεζοδρόμου με ύπαρξη γραμμής τυφλών κ.λ.π.). Βέβαια οι βελτιώσεις αυτές δεν καλυτερεύουν την κατάσταση εξαιτίας της αποσπασματικότητάς τους. Για παράδειγμα: η γραμμή πεζών είναι χρήσιμη σε δίκτυο πεζοδρόμων και όχι σε μεμονωμένες ή μικρής έκτασης πεζοδρομήσεις, όπως γίνονται στον ελληνικό αστικό χώρο, γιατί ουσιαστικά δε διευκολύνεται η κίνηση των τυφλών, όταν διακόπτεται η γραμμή με την παρέμβαση εμποδίων κ.λ.π. Τα ίδια προβλήματα συναντώνται και στις προσβάσεις από τους πεζοδρόμους στον αυτοκινητόδρομο. Η ύπαρξη επικλινών επιπέδων διευκολύνει την κίνηση, όταν επίσης υπάρχει πλέγμα τέτοιων διαβάσεων και αντίστοιχη διαμόρφωση στα απέναντι πεζοδρόμια.

4. Επεμβάσεις στην υπάρχουσα κατάσταση του πολεοδομικού ιστού των αστικών κέντρων του ελλαδικού χώρου

- Απογραφή κοινόχρηστων χώρων (δημόσιες υπηρεσίες, τράπεζες, νοσοκομεία, πολιτιστικά ιδρύματα, χώροι ψυχαγωγίας / αναψυχής), όπου οι απαραίτητες τεχνικές μετατροπές είναι δυνατές για την προσβασιμότητα / προσπελασιμότητα τους από τα ΑΜΕΑ. Η απογραφή να συνοδεύεται από κοινωνικοοικονομική μελέτη.
- Απογραφή κοινόχρηστων χώρων, όπου υπάρχει αδυναμία επεμβάσεων στην υπάρχουσα κατάσταση, και διαμόρφωση προτάσεων για τη δημιουργία εναλλακτικών χώρων.
- Υποχρεωτική εφαρμογή του νέου θεσμικού πλαισίου με στόχο την εξασφάλιση συνθηκών αυτόνομης διακίνησης των ΑΜΕΑ στις νέες διαμορφώσεις και κατασκευές, όπως στο εργασιακό περιβάλλον, στους χώρους πολιτιστικών δραστηριοτήτων, στους χώρους μετακίνησης, στα μέσα μαζικής μεταφοράς κ.λ.π., καθώς και στο χώρο κατοικίας.

Ειδικότερα για τους τυφλούς απαιτείται:

- Δημιουργία ειδικών χώρων προσπέλασης, με ειδική αφή, χωρίς παρεμβολή αντικειμένων.
- Απουσία εμποδίων από τα πεζοδρόμια (ο ελληνικός αστικός χώρος είναι γνωστό ότι στερείται παντελώς ελευθέρων κοινοχρήστων χώρων, ιδιαίτερα δε τα πεζοδρόμια χρησιμοποιούνται αποκλειστικά ως χώροι στάθμευσης αυτοκινήτων).
- Παρουσία ηχητικών σημάτων στα φανάρια.
- Παρουσία ανάγλυφων μικρότερης κλίμακας για κατανόηση κτιρίου και ευρύτερου πολεοδομικού συνόλου.
- Χώροι στάσης ενταγμένοι στο σύνολο του περιβάλλοντος δημόσιου κοινόχρηστου χώρου [π.χ. παγκάκια δίπλα σε χώρους στάσης, στις στάσεις των μέσων μαζικής μεταφοράς (λεωφορείων , τρόλεϋ κ.λ.π.)].
- Υποχρεωτική παρουσία ανάγλυφων στους ανελκυστήρες των δημοσίων κτιρίων.

Η επιτροπή εκπόνησης του προγράμματος «Υγεία για όλους για το 2000» της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας προτείνει :

- Εντατική προσπάθεια ενημέρωσης όλων των πλευρών.
- Παροχή ειδικών διαγνωστικών και συμβουλευτικών υπηρεσιών.
- Εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρία ή χρόνια πάθηση, στο βαθμό που αυτό είναι εφικτό, στο πλαίσιο των γενικών σχολείων και εξασφάλιση ειδικών τάξεων και σχολείων, όταν οι αναπηρίες είναι βαριές.
- Ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες σε κοινές μονάδες για επαγγελματική εκπαίδευση.
- Επαγγελματική αποκατάσταση στην ελεύθερη αγορά εργασίας.
- Προστατευόμενη εργασία για όσους την έχουν ανάγκη.
- Αντιμετώπιση των στεγαστικών προβλημάτων των αναπήρων και χρονίως πασχόντων.
- Εκσυγχρονισμό των ιδρυμάτων.

- Αναμόρφωση της πολιτικής οικονομικών ενισχύσεων, ώστε να εξασφαλίζεται η συμμετοχή των ατόμων αυτών στην οικονομική ζωή αλλά, παράλληλα, και ένα αξιοπρεπές επίπεδο ζωής.
- Ανάπτυξη του θεσμού του κοινωνικού τουρισμού για τα άτομα με ειδικές ανάγκες, καθώς και του αθλητισμού.
- Ανάπτυξη Τεχνολογικών Κέντρων Αναπήρων.

Οι προτάσεις των ΑΜΕΑ και των κηδεμόνων τους για την βελτίωση του επιπέδου ζωής τους είναι ενδιαφέρουσες. Η οικονομική ανάγκη παρουσιάζεται ως η εντονότερη όλων. Για την επίλυση του οικονομικού τους προβλήματος οι ίδιοι οι ενδιαφερόμενοι προτείνουν η ασφαλιστική τους κάλυψη να είναι πληρέστερη, οι συντάξεις να ανταποκρίνονται περισσότερο στις πραγματικές ανάγκες της ζωής και πάντως να είναι μεγαλύτερες, να δίνονται οικονομικές ενισχύσεις για την εξασφάλιση υπηρεσιών και τεχνολογικών μέσων απαραίτητων για τη διαβίωση τους και να προσφέρονται ουσιαστικά δάνεια για την επαγγελματική και την στεγαστική τους αποκατάσταση. Από τους νεώτερους, ικανούς για εργασία, τίθεται το αίτημα για εξασφάλιση μόνιμης εργασίας. Άλλη σημαντική πρόταση γίνεται για την παροχή βοήθειας για συμμετοχή σε ψυχαγωγικά προγράμματα και ταξίδια που διευκολύνουν την κοινωνική επαφή και ανοίγουν το δρόμο στη συντροφιά, τη γνωριμία με άλλους ανθρώπους, την παρέα, την απομάκρυνση από την μοναξιά

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

1. Περιεχόμενο και Φιλοσοφία της Ενσωμάτωσης

Επειδή το θέμα της ενσωμάτωσης των παιδιών με ειδικές ανάγκες αποτελεί το πρώτο βήμα για την ευρύτερη κοινωνική αποδοχή και του ίδιου του παιδιού, αλλά και της οικογένειάς του ολόκληρης, γι' αυτό θα αφιερώσουμε ένα ειδικό κεφάλαιο σ' αυτό το μεγάλο θέμα παρουσιάζοντας και την εφαρμογή ενός τέτοιου προγράμματος σε ένα παιδικό σταθμό του Δήμου Αθηναίων.

Λέγοντας ενσωμάτωση, συνήθως εννοούμε τη διαδικασία και το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης παιδιών με ειδικές ανάγκες και κανονικών παιδιών. Πιο απλά και πιο γενικά, ο όρος αυτός αναφέρεται σ' ένα περιβάλλον, με, όσο το δυνατόν, λιγότερες εντάσεις και με λιγότερη απομόνωση, εκπαιδευτική και κοινωνική, για τα άτομα με ειδικές ανάγκες.

Από τη δεκαετία του 70 η ενσωμάτωση έχει γίνει ένα από τα βασικά θέματα στον εκπαιδευτικό προγραμματισμό των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών. Ιδιαίτερα σ' εκείνες τις χώρες, που έχει αναπτυχθεί ένα ευρύ σύστημα Ειδικής Αγωγής για όλα τα παιδιά με ειδικές ανάγκες, καταβάλλονται έντονες προσπάθειες και λαμβάνει χώρα ένας συνεχής εκπαιδευτικός προγραμματισμός και πειραματισμός για την υλοποίηση της ενσωμάτωσης. Αποτέλεσμα αυτών των προσπαθειών είναι να εξαφανίζεται σιγά – σιγά για ορισμένες χώρες, όπως στην Ιταλία, η απομονωμένη Ειδική Αγωγή. Σε άλλες χώρες, όπως στη Μ. Βρετανία, αναπτύσσονται και εφαρμόζονται στην πράξη προγράμματα για μια πλήρη ενσωμάτωση των παιδιών με ειδικές ανάγκες στην κανονική εκπαίδευση. Έτσι, στην χώρα αυτή ο αριθμός των ειδικών σχολείων μειώνεται συνεχώς από το 1981. Υπάρχουν όμως και ορισμένες χώρες, όπως η Γερμανία, Βέλγιο και Ολλανδία, που έχουν υιοθετήσει μια πιο προσεκτική πολιτική και βαδίζουν αργά, βήμα – βήμα, προς την ενσωμάτωση.

Υπάρχουν βέβαια πολλοί που πιστεύουν ότι η εκπαίδευση των παιδιών με ειδικές ανάγκες θα πρέπει να γίνεται ξεχωριστά σε ειδικές τάξεις, απομονωμένες από το κανονικό σχολείο. Η ενσωμάτωση, διατείνονται, απομακρύνει το σχολείο από το βασικό του στόχο, που είναι η εκπαίδευση των κανονικών παιδιών. Οι υπέρμαχοι όμως της ενσωμάτωσης τους αντικρούουν με το επιχείρημα ότι μια απομονωμένη εκπαίδευση είναι υποβαθμισμένη από τη φύση της, έχει περιορισμένους στόχους και είναι καταδικασμένη ευθύς

εξαρχής σε αποτυχία.

Πιο συγκεκριμένα, οι βασικότερες απόψεις υπέρ της ενσωμάτωσης είναι οι παρακάτω:

- *Οι παραδοσιακές ειδικές τάξεις με τα απομονωμένα προγράμματα τους τείνουν να διευρύνουν μάλλον, παρά να περιορίσουν τις διαφορές ανάμεσα στα ειδικά και τα κανονικά παιδιά.*

- *Οι ειδικές τάξεις εισάγουν τα παιδιά σε μια τεχνητή ατμόσφαιρα με λίγους μαθητές και με περιορισμένες απαιτήσεις από την πλευρά του δασκάλου. Η κατάσταση όμως αυτή δυσκολεύει πολύ τη μελλοντική ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες στο σύνολο.*

- *Οι ειδικές τάξεις δεν παρέχουν την ευκαιρία στους μαθητές των κανονικών τάξεων να έλθουν σε επαφή με τους συμμαθητές μειωμένων ικανοτήτων και δεξιοτήτων. Έτσι, καλλιεργείται από τα πρώτα κιόλας βήματα των παιδιών η προκατάληψη και η περιφρόνηση για τους συνανθρώπους τους με ειδικές ανάγκες.*

- *Τα προγράμματα ενσωμάτωσης παρέχουν την ευκαιρία στους δασκάλους να μάθουν και να εφαρμόσουν νέες τεχνικές και μεθόδους στην αντιμετώπιση των μαθησιακών προβλημάτων και προβλημάτων συμπεριφοράς. Δηλαδή οι δάσκαλοι των κανονικών τάξεων να παραπέμπουν για εξέταση και στη συνέχεια για ένταξη σε Μονάδα Ειδικής Αγωγής, ακόμη και μαθητές τους που παρουσιάζουν ασήμαντα μαθησιακά προβλήματα και που θα μπορούσαν κάλλιστα να παραμείνουν στην κανονική τάξη.*

Γενικά το πνεύμα της εποχής μας, όπως έχει διαμορφωθεί σήμερα, ευνοεί την ενσωμάτωση. Ο συνεχώς αυξανόμενος αριθμός των παιδιών με ελαφρές εκπαιδευτικές ανάγκες που φοιτούν σήμερα στα κανονικά σχολεία, το μεγάλο ενδιαφέρον που εκδηλώνεται διεθνώς ανεπίσημα κι επίσημα (με σχετική νομοθεσία) για τα δικαιώματα των παιδιών, η συμμετοχή των γονέων στην εκπαίδευση, η λειτουργία πολλών συλλόγων, οργανώσεων κ.λ.π. μέσα στο χώρο της Ειδικής Αγωγής, ως και οι διάφορες μεταρρυθμίσεις στο εκπαιδευτικό μας σύστημα, είναι παράγοντες που ευνοούν και καλλιεργούν την αποδοχή της ενσωμάτωσης από μέρους των εκπαιδευτικών και της Κοινωνίας.

Η ενσωμάτωση εν' τούτοις δεν είναι κάτι το απλό. Δεν είναι κατάλληλη κι εφαρμόσιμη για όλα τα ειδικά παιδιά. Ούτε και είναι μια απλή διαδικασία και εύκολη στην εφαρμογή της. Τα χωριστά ειδικά σχολεία, δυστυχώς, είναι

αναπόφευκτα και αναγκαία για τα παιδιά εκείνα που παρουσιάζουν πολύ σοβαρά προβλήματα (σωματικά, αισθητηριακά, ψυχοπνευματικά) και που απαιτούν, εκτός από τα ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα, και άλλη πολλαπλή υποστήριξη ειδικών υπηρεσιών.

Τα βασικά ερωτήματα που αντιμετωπίζουμε στην εφαρμογή της ενσωμάτωσης είναι τα εξής:

Α) Μπορούν, στ' αλήθεια, να ικανοποιηθούν οι εκπαιδευτικές ανάγκες των ειδικών παιδιών σ' ένα πρόγραμμα ενσωμάτωσης;

Β) Εάν ναι, είναι ικανοί οι δάσκαλοι της κανονικής τάξης να εφαρμόσουν την ενσωμάτωση;

Γ) Εάν δεν είναι ικανοί, τι προσόντα χρειάζονται για να φέρουν σε πέρας την ενσωμάτωση;

Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα, όπως τονίσαμε και πιο πάνω, τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μαθαίνουν καλύτερα, όταν φοιτούν με τους συμμαθητές τους των κανονικών τάξεων. Το περιβάλλον της κανονικής τάξης είναι προτιμότερο από την απομόνωση του ειδικού σχολείου ή της ειδικής τάξης. Τα προγράμματα ενσωμάτωσης, εάν οργανωθούν και εφαρμοστούν σωστά, μπορούν να αποβούν προς όφελος και των ειδικών και των κανονικών παιδιών.

Στα δύο τελευταία ερωτήματα το βάρος για την πραγμάτωση της ενσωμάτωσης πέφτει στο δάσκαλο της κανονικής τάξης. Υπάρχουν βέβαια και άλλοι τρεις σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν την ενσωμάτωση, όπως:

- Η υλικοτεχνική υποδομή (κτιριακές εγκαταστάσεις, παιδαγωγικό υλικό, οπτικοακουστικά μέσα κ.λ.π.)
- Η Διοίκηση, σε κεντρικό και περιφερειακό επίπεδο, που καθορίζει το περιεχόμενο και τη φιλοσοφία κάθε μεταρρύθμισης μέσα στην εκπαίδευση, και
- Οι ειδικοί δάσκαλοι, που έχουν αναλάβει τη δύσκολη αποστολή της εκπαίδευσης των παιδιών με ειδικές ανάγκες.

Ο κανονικός όμως δάσκαλος, είναι ο πιο βασικός παράγοντας που προσδιορίζει την επιτυχία ή όχι των προγραμμάτων ενσωμάτωσης.

2. Η ειδική αγωγή σήμερα στην Ελλάδα

Ο πολύπτυχος και αναίσθητος τομέας της Ειδικής Αγωγής άρχισε να αναπτύσσεται συστηματικά στη χώρα μας κατά τη δεκαετία του 70. Την εποχή εκείνη συγκροτείται στο υπουργείο Παιδείας «Επιτροπή Μελέτης Θεμάτων Ειδικής Αγωγής». Μετά από εισήγηση της επιτροπής αυτής γίνονται τα παρακάτω:

1. Ιδρύονται τα πρώτα δημόσια Ειδικά Σχολεία στην Ελλάδα.
2. Προάγεται από μονοετή σε διετή η μετεκπαίδευση Ειδικής Αγωγής στο Μαράσλειο Διδασκαλείο Δημοτικής Εκπαίδευσης.
3. Προάγεται σε Δ/ση το Τμήμα Ειδικής Αγωγής στο Υπουργείο Παιδείας.
4. Καθιερώνεται για πρώτη φορά ο θεσμός του Συμβούλου Ειδικής Αγωγής.
5. Συντάσσεται από την παραπάνω Επιτροπή ο Νόμος 1143/81 που ψηφίζεται ομόφωνα από την Βουλή των Ελλήνων. Ο Νόμος αυτός αποτέλεσε το πρώτο ιστορικό για την νομοθετική καθιέρωση του θεσμού της Ειδικής Αγωγής.

Το 1985 ψηφίζεται ο Ν. 1566 για τη «δομή και λειτουργία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης», στον οποίο ενσωματώθηκε με ιδιαίτερο κεφάλαιο η νομοθεσία Ειδικής Αγωγής. Τούτο αποτέλεσε το δεύτερο ιστορικό βήμα στην εξελεκτική πορεία του θεσμού της Ειδικής Αγωγής.

Με το νόμο αυτό αποκλείεται η περιθωριοποίηση της Ειδικής Αγωγής και τονίζεται η συνευθύνη όλων των εκπαιδευτικών υπηρεσιών και των συναφών κοινωνικών φορέων για τη σωστή ανάπτυξη και λειτουργία του τομέα αυτού με στόχο την κατάργηση των υποτιμητικών διακρίσεων σε βάρος των παιδιών με ειδικές ανάγκες, τη σχολική και κοινωνική ενσωμάτωση και αλληλαποδοχή τους, την καλλιέργεια και αξιοποίηση όλων των δυνατοτήτων και δεξιοτήτων τους, ως και το επιτυχές πέρασμα από το σχολείο στην ενεργό ζωή με σεβασμό στην αξία και αξιοπρέπεια κάθε ατόμου.

Γενικά, η εκπαιδευτική πολιτική της χώρας μας στον τομέα της Ειδικής Αγωγής συνοψίζεται σήμερα στο παρακάτω τρίπτυχο:

- α. Ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση.
- β. Σχολική και κοινωνική ενσωμάτωση των ατόμων με ειδικές ανάγκες, ανάλογα με τις δυνατότητες τους και
- γ. Κοινωνική αλληλαποδοχή και προετοιμασία για πέρασμα με επιτυχία από το σχολείο στην ενεργό ζωή.

Όσον αφορά τις προσπάθειες για υλοποίηση της ενσωμάτωσης, διακρίνουμε σήμερα στην εκπαιδευτική μας πολιτική τρία σημαντικά αναπτυξιακά στοιχεία προς την κατεύθυνση αυτή:

α. Επέκταση του νέου θεσμού των ειδικών τάξεων, που αποτελούν το βασικό κλειδί πραγμάτωσης της σχολικής και κοινωνικής ενσωμάτωσης των παιδιών με ειδικές ανάγκες. Σήμερα λειτουργούν στη χώρα μας περίπου 515 ειδικές τάξεις. Σ' αυτές τις τάξεις φοιτούν, όχι πάνω από 15 , παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες, προβλήματα συμπεριφοράς, παιδιά διαλυμένων οικογενειών, καθώς και παιδιά με οριακή νοημοσύνη (Δ.Ν. 75 – 85). Με την ειδική τάξη, που λειτουργεί μέσα σε κανονικό σχολείο, εξασφαλίζουμε μια πλήρη ενσωμάτωση, γιατί τα παιδιά με ειδικές ανάγκες παρακολουθούν το πρόγραμμα της κανονικής τάξης. Και μόνον 3-6 ώρες την εβδομάδα διδάσκονται στην ειδική τάξη από ειδικό παιδαγωγό ανάγνωση, γραφή και αριθμητική, ανάλογα με τις δυσκολίες που παρουσιάζουν. Ο θεσμός της ειδικής τάξης είναι θετικός για την ενσωμάτωση και έχει γίνει σήμερα αποδεκτός από δασκάλους, γονείς και μαθητές.

β. Στελέχωση των ειδικών εκπαιδευτικών μονάδων με νέους επιστήμονες (ψυχολόγους, λογοθεραπευτές, φυσικοθεραπευτές, κοινωνικούς λειτουργούς, επιμελητές), οι οποίοι ενημερώνοντας δασκάλους, γονείς κ.λ.π. πάνω σε θέματα Ειδικής Αγωγής, διευκολύνουν την ενσωμάτωση και αποδοχή των ατόμων με ειδικές ανάγκες από μέρους μαθητών, δασκάλων και του κοινωνικού συνόλου γενικότερα.

γ. Βαθμιαία έναρξη εφοδιασμού των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες από μέρους του Υπουργείου Παιδείας με ειδικά όργανα και μέσα εκπαίδευσης (ακουστικά βαρικοϊας, μαγνητόφωνα, βιβλία τυπωμένα με το σύστημα BRAILLE για τυφλούς κ.λ.π.). Επίσης, η νέα εκπαιδευτική τεχνολογία (COMPUTERS κ.λ.π.) άρχισε να εισάγεται σε μερικά ειδικά σχολεία.

Πέρα όμως από τα τρία παραπάνω αναπτυξιακά στοιχεία, η Πολιτεία, για την υλοποίηση της ενσωμάτωσης, καταβάλλει προσπάθειες και προς άλλες κατευθύνσεις :

α. Αναπτύσσει προγράμματα για ενημέρωση και ευαισθητοποίηση όλων των εκπαιδευτικών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

β. Στα νέα σχολικά κτίρια που χτίζονται από τον ΟΣΚ λαμβάνονται όλα τα σχετικά μέτρα για σύγχρονες αρχιτεκτονικές προδιαγραφές, ενώ γίνονται σχετικές προσαρμογές σε παλαιά κτίρια, όταν τούτο κρίνεται απαραίτητο,

ώστε να διευκολύνονται τα παιδιά με κινητικά προβλήματα.

γ. Μελετάται η ίδρυση Πολυδύναμων Κέντρων Ειδικής Αγωγής (Π.Κ.Ε.Α.) σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας.

Τα Κέντρα αυτά θα μπορούν να εξελιχθούν όχι μόνο σε Κέντρα Ειδικής Εκπαίδευσης των παιδιών με ειδικές ανάγκες, αλλά και συνεκπαίδευσης με κανονικά παιδιά και σε Κέντρα επιστημονικής έρευνας και εξειδίκευσης προσωπικού Ειδικής Αγωγής. Έτσι, μέσα σ' αυτά θα καλλιεργείται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο η εκπαιδευτική, επαγγελματική και κοινωνική ενσωμάτωση των ειδικών ατόμων.

Είναι γεγονός ότι πολλά έχουν γίνει από την πλευρά της Πολιτείας μέσα στο χώρο της Ειδικής Αγωγής στο μικρό χρονικό διάστημα των τελευταίων 10 - 15 ετών. Πρέπει όμως να ομολογήσουμε ότι είναι ανάγκη να γίνουν ακόμη πιο πολλά. Ο γενικότερος ειδικός εκπαιδευτικός σχεδιασμός πρέπει να γίνει πιο δυναμικός και πιο θαρραλέος στη διάθεση των αναγκαίων πιστώσεων για την αντιμετώπιση των διαφόρων προβλημάτων. Οι δυσκολίες που παρουσιάζονται σήμερα σε όλη την Ελλάδα, ιδιαίτερα στην ύπαιθρο, για την υλοποίηση της ενσωμάτωσης, είναι πολλές - για να μην πούμε ανυπέρβλητες - και δύσκολα αντιμετωπίζονται.

Παρά το γεγονός ότι οι εκπαιδευτικοί που ασχολούνται με τα εκπαιδευτικά θέματα των παιδιών και των νέων των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Τα όσα απαιτούνται προέρχονται από σχετικά ενημερωτικό υλικό που εστάλη ή υποβλήθηκε Ειδικής Αγωγής της ΟΥΝΕΣΚΟ και η ομάδα εκπαιδευτικών του συγγραφικού προγράμματος «ΕΛΛΙΟΔ» της Επιμόρφωσης Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πρόκειται για ένα κείμενο με εκπαιδευτικό χαρακτήρα και κυρίως περιχρήματο ιδιαιτέρως σημαντικό στο οποίο διατεκνούνται με σαφήνεια, επιστημονικότητα και διαορατικότητα οι στόχοι και οι σκοποί της εκπαιδευτικής πολιτικής και φιλοσοφίας του σημερινού σχολείου, του σχολείου της μελλοντικής γενιάς σχολίων για όλους με την προοπτική των εκπαιδευτικών των προγραμμάτων ΑΔΕΑ να προσφέρουν όλες τις υπηρεσίες του μέσα από τις οποίες διατρέφονται οι σύγχρονες τάσεις στην εκπαίδευση όλων των παιδιών, αλλά και να διακρίνουμε σε αυτό κείμενο βρίσκονται τα εκπαιδευτικά πράγματα και οι εκπαιδευτικές τάσεις στη χώρα μας και ποιοι θα πρέπει να δώσουν εκπαιδευτικοί μας στόχοι για το άμεσο και απόμακρο μέλλον.

Επαναλαμβάνοντας το δίδαγμα στην εκπαίδευση κάθε ατόμου, όπως διαφαίνεται στην Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων (1948), και αναγνωρίζοντας την ανάγκη της τμή, που έγινε από την Παγκόσμια Κοινότητα στο Παγκόσμιο Σχόδιο για την Εκπαίδευση για Όλους (1990) με

3. Η έκθεση της Salamanca

Απόψεις που διατυπώθηκαν στο Παγκόσμιο Συνέδριο για την Ειδική Αγωγή που οργάνωσε η U.N.E.S.C.O. στην Salamanca της Ισπανίας (7 - 11 Ιουνίου 1994).

Στο κατώφλι του 21ου αιώνα η UNESCO σε συνεργασία με την Ισπανική Κυβέρνηση οργάνωσε το Παγκόσμιο Συνέδριο για την Εκπαίδευση των παιδιών με Ειδικές Ανάγκες (Special Needw Education) στη Salamanca της Ισπανίας, όπου συζητήθηκε ένα πλαίσιο δράσης στον τομέα αυτό της εκπαίδευσης και διατυπώθηκαν σχετικές κατευθυντήριες οδηγίες. Οι σκέψεις, οι τάσεις και οι κατευθύνσεις που διατυπώθηκαν στο Παγκόσμιο αυτό Συνέδριο είναι σημαντικές και χρήσιμες και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όχι μόνο στο σχεδιασμό της εκπαιδευτικής πολιτικής αλλά κυρίως στη συστηματική οργάνωση και πολιτική διαφοροποίηση της καθημερινής εκπαιδευτικής πράξης, καθώς και στην απαιτούμενη αλλαγή στάσης και νοοτροπίας της κοινωνίας μας γενικά και ιδίως των ασχολουμένων με τα εκπαιδευτικά θέματα, των γονέων και των ιδίων των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Τα όσα ακολουθούν προέρχονται από σχετικό ενημερωτικό φυλλάδιο που έστειλε η υπηρεσία Ειδικής Αγωγής της UNESCO και η ομάδα εμπειρογνομόνων του σχετικού προγράμματος «HELIOS II», της Commision της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πρόκειται για ένα κείμενο με εκπαιδευτικό χαρακτήρα και κοινωνικό περιεχόμενο ιδιαίτερα σημαντικό στο οποίο διατυπώνονται με σαφήνεια, παρατηρητικότητα και διορατικότητα οι στόχοι και οι σκοποί της εκπαιδευτικής πολιτικής και φιλοσοφίας του αυριανού σχολείου, του σχολείου του μέλλοντος, του ενός σχολείου για όλους με την ευελιξία και την ποικιλία των εκπαιδευτικών των προγραμμάτων. Αξίζει να προσέξουμε όλες τις πτυχές του, μέσα από τις οποίες διαγράφονται οι σύγχρονες τάσεις στην εκπαίδευση όλων των παιδιών, αλλά και να διακρίνουμε σε ποιό επίπεδο βρίσκονται τα εκπαιδευτικά πράγματα και οι εκπαιδευτικές τάσεις στη χώρα μας και ποιοι θα πρέπει να είναι οι εκπαιδευτικοί μας στόχοι για το άμεσο και απώτερο μέλλον.

«Επαναβεβαιώνοντας το δικαίωμα στην εκπαίδευση κάθε ατόμου, όπως διαφυλάσσεται στην Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων (1948), και ανανεώνοντας την υπόσχεση τιμής που έγινε από την Παγκόσμια Κοινότητα στο Παγκόσμιο Συνέδριο για την Εκπαίδευση για Όλους (1990) με

στόχο την εξασφάλιση αυτού του δικαιώματος για όλους, άσχετα προς τις ατομικές διαφορές.

Ξαναφέρνοντας στη μνήμη τις αρκετές διακηρύξεις των Ηνωμένων Εθνών που κυριάρχησαν στους Σταθερούς Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την εξίσωση των ευκαιριών για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες(1993), οι οποίες διακηρύξεις παροτρύνουν τα Κράτη να εγγυηθούν ότι η εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του εκπαιδευτικού συστήματος.

Σημειώνοντας με ικανοποίηση την αυξημένη εμπλοκή των κυβερνήσεων των ομάδων στήριξης, των ομάδων γονέων και κοινοτήτων και ιδιαίτερα των οργανώσεων των ατόμων με ειδικές ανάγκες, που αναζητούν να βελτιώσουν την προσιτότητα στην εκπαίδευση για την πλειονότητα εκείνων των ατόμων με ειδικές ανάγκες, που ακόμα δεν την έφτασαν και αναγνωρίζοντας σαν μαρτυρία αυτής της εμπλοκής την ενεργό συμμετοχή εκπροσώπων υψηλού επιπέδου ειδικών κυβερνήσεων, εξειδικευμένων φορέων και διακυβερνιτικών οργανώσεων σ' αυτό το Παγκόσμιο Συνέδριο.

1. Εμείς, οι αντιπρόσωποι του Παγκόσμιου Συνεδρίου για την Ειδική Αγωγή αντιπροσωπεύοντας ενενήντα δύο (92) κυβερνήσεις και είκοσι πέντε (25) διεθνείς οργανισμούς συγκεντρωθέντες εδώ στη Salamanca της Ισπανίας από τις 7-10 Ιουνίου 1994, επαναβεβαιώνουμε και τώρα την υποχρέωση μας για την εκπαίδευση για Όλους αναγνωρίζοντας την αναγκαιότητα και το επείγον παροχής εκπαίδευσης στα παιδιά, τους νέους και τους ενήλικες με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μέσα στο κανονικό εκπαιδευτικό σύστημα και ακόμα εγκρίνουμε το Πλαίσιο Δράσης για την Ειδική Αγωγή, όπου οι κυβερνήσεις και οι οργανισμοί μπορούν να καθοδηγούνται από το πνεύμα των διατάξεων και των συστάσεων του.

2) Πιστεύουμε και διακηρύσσουμε ότι:

- κάθε παιδί έχει θεμελιώδες δικαίωμα για εκπαίδευση και πρέπει να του δίδεται η ευκαιρία να φτάνει και να διατηρεί ένα παραδεκτό επίπεδο μάθησης.
- κάθε παιδί έχει μοναδικά χαρακτηριστικά, ενδιαφέροντα, δυνατότητες και μαθησιακές ανάγκες.
- τα εκπαιδευτικά συστήματα θα πρέπει να σχεδιάζονται και θα πρέπει να εφαρμόζονται έτσι ώστε να λαμβάνουν υπόψη την πλατιά ποικιλία αυτών των χαρακτηριστικών και αναγκών.
- τα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες πρέπει να έχουν πρόσβαση στα κανονικά σχολεία τα οποία να τους παρέχουν κάθε διευκόλυνση εφαρμόζοντας μία παιδοκεντρική παιδαγωγική ικανή να αντιμετωπίσει

αυτές τις ανάγκες.

- τα κανονικά σχολεία που έχουν αυτό το προσανατολισμό του μη αποκλεισμού είναι τα πιο αποτελεσματικά μέσα αντιμετώπισης των συμπεριφορών διαχωρισμού δημιουργώντας κοινότητες υποδοχής, χτίζοντας μια κοινωνία μη αποκλεισμού κανενός και επιτυγχάνοντας την εκπαίδευση για Όλους. Επιπλέον παρέχουν αποτελεσματική εκπαίδευση στην πλειονότητα των παιδιών να προάγουν την αποδοτικότητα και τελικά την αποτελεσματικότητα του κόσμου του όλου εκπαιδευτικού συστήματος.

3. Προσκαλούμε όλες τις κυβερνήσεις και τις παροτρύνουμε:

- να δώσουν ύψιστη πολιτική και οικονομική προτεραιότητα στην προαγωγή των εκπαιδευτικών τους συστημάτων ώστε να τους δώσουν την δυνατότητα να αγκαλιάζουν όλα τα παιδιά άσχετα από τις ατομικές διαφορές και δυσκολίες.
- να υιοθετήσουν με νόμο ή ως γενικότερη πολιτική την αρχή της ενιαίας εκπαίδευσης, εντάσσοντας όλα τα παιδιά στο κανονικό σχολείο, εκτός αν υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι για άλλου είδους πρακτική.
- να αναπτύξουν δειγματικές διαδικασίες(εκθέσεις) και να ενθαρρύνουν ανταλλαγές με χώρες που έχουν εμπειρία από τα ενιαία σχολεία (inclusive schools).
- να ιδρύσουν αποκεντρωμένους και συμμετοχικούς μηχανισμούς για το σχεδιασμό, την κινητοποίηση και την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών παροχών για παιδιά και ενήλικες με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.
- να ενθαρρύνουν και να διευκολύνουν τη συμμετοχή των γονέων, της κοινότητας και των οργανώσεων των ατόμων με ειδικές ανάγκες, στο σχεδιασμό και τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που αφορούν προβλέψεις και παροχές στην ειδική εκπαίδευση.
- να επενδύσουν μεγαλύτερες προσπάθειες για πρώιμες διαπιστωτικές και παρεμβατικές στρατηγικές, καθώς και για την επαγγελματική πλευρά της ενιαίας εκπαίδευσης.
- να βεβαιώσουν ότι, στο πλαίσιο μιας συστηματικής αλλαγής, στα προγράμματα της εκπαίδευσης των δασκάλων, προϋπηρεσιακής και ενδοϋπηρεσιακής, θα εγγράφεται η πρόβλεψη για ειδική αγωγή στα ενιαία σχολεία (τα σχολεία για όλους).

4. Προσκαλούμε επίσης τη Διεθνή Κοινότητα και ιδιαίτερα προσκαλούμε:

α. τις κυβερνήσεις με διεθνή προγράμματα συνεργασίας και τους φορείς διεθνούς χρηματοδότησης, ειδικότερα τους χρηματοδότες του Παγκοσμίου Συνεδρίου για την Εκπαίδευση για Όλους τους εκπαιδευτικούς, Επιστημονικούς και Πολιτιστικούς Οργανισμούς των Ηνωμένων Εθνών (U.N.E.S.C.O.), το Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για τα παιδιά (UNICEF), το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (UNDP) για την Παγκόσμια Τράπεζα:

- να προσυπογράψουν την προσπέλαση της ενιαίας σχολικής εκπαίδευσης και να στηρίζουν την ανάπτυξη της Ειδικής Αγωγής ως αναπόσπαστου μέρους όλων των εκπαιδευτικών προγραμμάτων.*
- τα Ηνωμένα Έθνη και οι εξειδικευμένες υπηρεσίες τους, και ιδιαίτερα το Διεθνές Γραφείο Εργασίας (ILO), τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (WHO), την UNESCO και την UNICEF.*
- να ενισχύσουν την επίδραση τους για τεχνική συνεργασία και δικτύωση τους για πιο αποτελεσματική στήριξη στη επέκταση και ενσωμάτωση της Ειδικής Αγωγής.*

β. τους μη κυβερνητικούς οργανισμούς που εμπλέκονται στον κρατικό προγραμματισμό και την παροχή υπηρεσιών.

- να δυναμώσουν τη συνεργασία τους με τους επίσημους εθνικούς φορείς και να εντείνουν την αυξανόμενη εμπλοκή τους στο σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση της ενιαίας παροχής ειδικής εκπαίδευσης.*

γ. την UNESCO, ως υπηρεσία των Ηνωμένων Εθνών για την εκπαίδευση.

- να επιβεβαιώσει ότι η ειδική εκπαίδευση αποτελεί μέρος κάθε συζήτησης σχετικής με την Εκπαίδευση για Όλους στα διάφορα forums.*
- να κινητοποιήσει την στήριξη των οργανώσεων των εκπαιδευτικών σε θέματα σχετιζόμενα με την αύξηση της εκπαίδευσης των δασκάλων σε ότι αφορά την Ειδική Εκπαίδευση.*
- να ευαισθητοποιήσει την ακαδημαϊκή κοινότητα και ενισχύσει την έρευνα και τη συνεργασία και να ιδρύσει περιφερειακά κέντρα πληροφόρησης και τεκμηρίωσης. Επίσης να λειτουργήσει σαν συντονιστής τέτοιων δραστηριοτήτων και μετάδοσης των αποτελεσμάτων και της προόδου που σημειώθηκε σε εθνικό επίπεδο σε εφαρμογή αυτής της Έκθεσης.*

να κινητοποιήσει οικονομικούς παράγοντες με την δημιουργία στα πλαίσια του επόμενου Μεσοπρόθεσμου Σχεδίου της (Medium- Term Plan 1996-2002) ενός εκτεταμένου Προγράμματος για τα ενιαία σχολεία και κοινοτικά προγράμματα στήριξης, τα οποία θα καταστήσουν δυνατή την έναρξη πιλοτικών προγραμμάτων στήριξης».

Η επιθυμία της κυβέρνησης να δοθεί με τις μέγιστες προσπάθειες, ιδιαίτερα σε όλη την περίοδο της προετοιμασίας του επόμενου Μεσοπρόθεσμου Σχεδίου της, η δυνατότητα να δοθεί ουσιαστική στήριξη στα ενιαία σχολεία και κοινοτικά προγράμματα στήριξης, τα οποία θα καταστήσουν δυνατή την έναρξη πιλοτικών προγραμμάτων στήριξης, είναι η βάση της πολιτικής της κυβέρνησης στην περίοδο αυτή.

Η επιθυμία της κυβέρνησης να δοθεί με τις μέγιστες προσπάθειες, ιδιαίτερα σε όλη την περίοδο της προετοιμασίας του επόμενου Μεσοπρόθεσμου Σχεδίου της, η δυνατότητα να δοθεί ουσιαστική στήριξη στα ενιαία σχολεία και κοινοτικά προγράμματα στήριξης, τα οποία θα καταστήσουν δυνατή την έναρξη πιλοτικών προγραμμάτων στήριξης, είναι η βάση της πολιτικής της κυβέρνησης στην περίοδο αυτή.

Οι προτάσεις είναι κατά κύριο λόγο, η δημιουργία ενός νέου προγράμματος στήριξης, το οποίο θα δοθεί με την μέγιστη δυνατή προσπάθεια, ιδιαίτερα σε όλη την περίοδο της προετοιμασίας του επόμενου Μεσοπρόθεσμου Σχεδίου της, η δυνατότητα να δοθεί ουσιαστική στήριξη στα ενιαία σχολεία και κοινοτικά προγράμματα στήριξης, τα οποία θα καταστήσουν δυνατή την έναρξη πιλοτικών προγραμμάτων στήριξης, είναι η βάση της πολιτικής της κυβέρνησης στην περίοδο αυτή.

Αν λοιπόν η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη που δεν έχει ξεκινήσει ακόμα προγράμματα στήριξης, με την μέγιστη δυνατή προσπάθεια, ιδιαίτερα σε όλη την περίοδο της προετοιμασίας του επόμενου Μεσοπρόθεσμου Σχεδίου της, η δυνατότητα να δοθεί ουσιαστική στήριξη στα ενιαία σχολεία και κοινοτικά προγράμματα στήριξης, τα οποία θα καταστήσουν δυνατή την έναρξη πιλοτικών προγραμμάτων στήριξης, είναι η βάση της πολιτικής της κυβέρνησης στην περίοδο αυτή.

Το πρόγραμμα είναι κατά κύριο λόγο, η δημιουργία ενός νέου προγράμματος στήριξης, το οποίο θα δοθεί με την μέγιστη δυνατή προσπάθεια, ιδιαίτερα σε όλη την περίοδο της προετοιμασίας του επόμενου Μεσοπρόθεσμου Σχεδίου της, η δυνατότητα να δοθεί ουσιαστική στήριξη στα ενιαία σχολεία και κοινοτικά προγράμματα στήριξης, τα οποία θα καταστήσουν δυνατή την έναρξη πιλοτικών προγραμμάτων στήριξης, είναι η βάση της πολιτικής της κυβέρνησης στην περίοδο αυτή.

4. Εφαρμογή προγράμματος ένταξης παιδιών με ειδικές ανάγκες στον 7ο Παιδικό Σταθμό του Δήμου Αθηναίων

Η διαδικασία της ένταξης σύμφωνα πάντα με τις αρχές της παιδαγωγικής, αποσκοπεί σε ένα ποιοτικά αναβαθμισμένο περιβάλλον αγωγής και εκπαίδευσης, το οποίο καθορίζει αποδοχή της ιδιαιτερότητας των αναγκών και των ικανοτήτων του κάθε νηπίου στο πλαίσιο της ομάδας των συνομηλίκων του και του εκπαιδευτικού προσωπικού, όπως επίσης και όλων των εμπλεκόμενων στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Η εφαρμογή ενός προγράμματος ένταξης παρέχει στα ειδικά παιδιά, το κεκτημένο δικαίωμα κάθε παιδιού, της συμμετοχής του σε ένα σχολείο της γειτονιάς του.

Γνωρίζουμε πάρα πολύ καλά ότι τα περισσότερα παιδιά με ειδικές ανάγκες, δεν έχουν το δικαίωμα να παρακολουθήσουν ένα νηπιαγωγείο ή ένα σχολείο, έναν Παιδικό Σταθμό, το οποίο βρίσκεται στην γειτονιά τους και αναγκάζεται πολλές φορές, τουλάχιστον μιλώντας για τα πλαίσια της Αττικής, να περιοδεύει, αν η μόνιμη κατοικία του είναι στο κέντρο της Αθήνας, να βρίσκεται ξαφνικά σε ένα νηπιαγωγείο, σε έναν Παιδικό Σταθμό του Μενιδίου, γιατί εκεί υπήρχε κάποια καλή νηπιαγωγός, η οποία δέχθηκε να κάνει και να εφαρμόσει πρόγραμμα ένταξης.

Αν λοιπόν λάβουμε υπόψη μας ότι ο Παιδικός Σταθμός είναι ένα ζωντανό κέντρο γνωριμίας, επαφής και επικοινωνίας γονέων και κηδεμόνων, εκπαιδευτικών, παιδιών, βοηθητικού προσωπικού, άλλων εμπλεκόμενων επαγγελματιών στην εκπαίδευση, κοινωνικών λειτουργών, ψυχολόγων και ευρύτερων φορέων, τοπική αυτοδιοίκηση, δημοτικές αρχές, πολιτιστικοί σύλλογοι, κοινωνικές ομάδες, κατανοούμε τον σημαντικό ρόλο που καλείται να διαδραματίσει ο Παιδικός Σταθμός στην αποδοχή της διαφορετικότητας του κάθε ατόμου, καθώς επίσης και στην αλλαγή στάσεων και αντιλήψεων απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες.

Το πρόγραμμα ένταξης παιδιών με ειδικές ανάγκες στο Δήμο Αθηναίων ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 1997, αλλά οι διαδικασίες προετοιμασίας του, δηλαδή η επιλογή του κατάλληλου Παιδικού Σταθμού, η βελτίωση της υλικοτεχνικής υποδομής, η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση των εργαζομένων και της ευρύτερης κοινότητας του Παιδικού Σταθμού, ξεκίνησαν ήδη από τους πρώτους μήνες του 1997.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στους Παιδικούς Σταθμούς φιλοξενούνται συχνά παιδιά με ιδιαιτερότητες, είτε αυτές αναφέρονται σε σωματικά, είτε σε κοινωνικά, φυλετικά ή θρησκευτικά χαρακτηριστικά. Πολλές μάλιστα από τις ιδιαιτερότητες αυτές, κυρίως όσες άπτονται νοητικών, ψυχικών, κοινωνικών και γενικά μη οφθαλμοφανών προβλημάτων, διαπιστώνονται κατά την διάρκεια της φιλοξενίας των παιδιών στον Παιδικό Σταθμό.

Ο παιδικός σταθμός που επιλέχθηκε για να εφαρμόσει πιλοτικά το πρόγραμμα, είναι ο 7ος παιδικός σταθμός Αγίου Ελευθερίου Αχαρνών. Σε αυτόν εργάζονται συνολικά 14 άτομα, δηλαδή και παιδαγωγικό και βοηθητικό προσωπικό μεταξύ των οποίων και δύο παιδαγωγοί, που εκπαιδεύτηκαν από το ΕΛΚΕΠΑ σε θέματα οργάνωσης και ένταξης, στο πλαίσιο του προγράμματος ευρωπαϊκή παρέμβαση.

Στην προσπάθεια της ένταξης παιδιών με ειδικές ανάγκες στους κοινούς θεσμούς προσχολικής αγωγής, πολύτιμη υπήρξε η βοήθεια του τμήματος νηπιαγωγών του πανεπιστημίου Αθηνών το οποίο έκανε και την επιλογή των παιδιών και μαζί με το προσωπικό του παιδικού σταθμού εφήρμοσε το πρόγραμμα. Και στο χώρο του παιδικού σταθμού εργάζονται επίσης καθημερινά δύο παιδαγωγοί από το τμήμα μετεκπαίδευσης στην ειδική αγωγή.

Το πρώτο ερώτημα ήταν ποια παιδιά μπορούσαν να ενταχθούν στον συγκεκριμένο παιδικό σταθμό; Έπειτα από την δημοσίευση και την ανακοίνωση ότι ο 7ος Παιδικός Σταθμός θα δεχτεί παιδιά με ειδικές ανάγκες, ελήφθησαν συγκεκριμένα 4 αιτήσεις από οικογένειες που είχαν παιδιά με ειδικές ανάγκες και ήταν νηπιακής ηλικίας.

Το πρώτο παιδί ήταν κορίτσι το οποίο χαρακτηρίζονταν από πρόβλημα κώφωσης. Το δεύτερο αγόρι ήταν με νοητική καθυστέρηση και το τρίτο με καρδιακά προβλήματα. Και τα τρία αυτά παιδιά εντάχθηκαν στον 7ο Παιδικό Σταθμό.

Υπήρχε επίσης μία ακόμη αίτηση, από ένα παιδί το οποίο χαρακτηριζόταν από πολλαπλή αναπηρία, κινητική και νοητική αναπηρία και προβλήματα ελαφριάς βαρηκοΐας. Το παιδί αυτό δεν έγινε δεκτό στον συγκεκριμένο παιδικό σταθμό, διότι προϋπόθεση για την καλύτερη εφαρμογή ενός προγράμματος ένταξης, είναι ότι δεν μπορεί ένα πρόγραμμα ένταξης να δεχτεί παιδιά με πολλαπλές αναπηρίες. Διότι αν γίνουν δεκτά παιδιά με πολλαπλή αναπηρία σε έναν Παιδικό Σταθμό ή σε ένα σχολείο γενικότερα, γενικό σχολείο ή γενικό νηπιαγωγείο, είναι σίγουρο ότι όχι μόνο ένταξη δεν θα γίνει, αλλά θα έχουμε αρνητικό αποτέλεσμα, της απένταξης του παιδιού αυτού, γιατί δεν υπάρχει δυνατότητα τουλάχιστον στο υπάρχον Ελληνικό

εκπαιδευτικό σύστημα, να ενταχθεί και να ενσωματωθεί απόλυτα το παιδί αυτό στην ομάδα του σχολείου ή του νηπιαγωγείου.

Η σωστή λειτουργία ενός σύγχρονου παιδικού σταθμού, πρέπει να στηρίζεται πρώτα απ' όλα στη συνοχή του προσωπικού, στην οργάνωση του χώρου και των ομάδων, με μακροπρόθεσμους και βραχυπρόθεσμους στόχους καθώς και την προσέγγιση των γονέων.

Έτσι με την εφαρμογή του προγράμματος ένταξης, αρχική επιδίωξη ήταν η δημιουργία ενός χώρου, στον οποίον θα μπορούσαν στην συνέχεια να αναπτυχθούν και να ευδοκιμήσουν δυναμικές προσπάθειες και αντιλήψεις. Ένα παιδί δεν γνωρίζει τη διαφορά μιας τουλίπας, ενός τριαντάφυλλου ή μιας μαργαρίτας. Είναι όλα τους λουλούδια. Κατά τον ίδιο τρόπο δεν γνωρίζει την διαφορά μεταξύ ενός έγχρωμου και ενός λευκού. Ενός ανθρώπου εντός εισαγωγικών φυσιολογικού και ενός ανάπηρου.

Η ενήλικη κοινωνία είναι αυτή που φτιάχνει τους κανόνες, που εδραιώνει τον όποιο κοινωνικό αποκλεισμό και το σχολείο, στην προκειμένη περίπτωση παιδικός σταθμός, είναι ένας φορέας κοινωνικών μηνυμάτων.

Το πόσο επιτυχημένος θα είναι ο ρόλος ενός παιδικού σταθμού ως παιδαγωγικού και κοινωνικού φορέα, εξαρτάται από τον τρόπο λειτουργίας του ο οποίος θα πρέπει να έχει ως στόχο την καλύτερη δυνατή ανάπτυξη και εξέλιξη των παιδιών.

Κάθε παιδικός σταθμός απαρτίζεται από τρεις διαφορετικές ομάδες. Γονείς, παιδιά, προσωπικό, οι οποίες πρέπει να αποτελούν ενιαίο σύνολο. Στην προσπάθεια να εφαρμοσθεί το πρόγραμμα ένταξης παιδιών με ειδικές ανάγκες στον 7ο παιδικό σταθμό, κύριο μέλημα ήταν η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση των εμπλεκόμενων ομάδων και στη συνέχεια η συνοχή τους. Οι ενέργειες που ακολουθήθηκαν για την επίτευξη της συνοχής των τριών αυτών ομάδων ήταν:

Η ενημέρωση των γονέων έγινε μέσα από συγκεντρώσεις, στις οποίες τονίσθηκε πως η ένταξη αναφέρεται σε κάθε παιδί με ιδιαιτερότητα. Ένα παιδί από διαφορετική φυλή ή ένα που βιώνει προβλήματα ένταξης στο οικογενειακό περιβάλλον, μπορεί να αντιμετωπίζει τα ίδια προβλήματα προσαρμογής και αποδοχής, με ένα τυφλό συνομήλικό του.

Η προετοιμασία των υπολοίπων παιδιών έγινε μέσα από παιχνίδια, παραμύθια, θεατρικό παιχνίδι και συζητήσεις. Δεν υπήρξαν μεταβολές στο σύνολο του παιδαγωγικού προγράμματος εμπλουτίσθηκαν όμως με νέες δραστηριότητες και ανανεώθηκαν οι ήδη υπάρχουσες.

Σημαντική υπήρξε η συμμετοχή των παιδιών με την ανάθεση του ρόλου του εμψυχωτή σε συνομήλικους οι οποίοι ανέπτυξαν πρωτοβουλίες στην προσπάθεια επίλυσης των προβλημάτων που προέκυψαν.

Ένα παράδειγμα είναι ότι τα παιδιά βοηθούσαν εθελοντικά να συνοδευτεί στο μπάνιο ο συνομήλικός τους. Διδάσκουν επίσης και διδάσκονται λέξεις, νοήματα και κώδικες, από την κωφή φίλη τους.

Η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση του προσωπικού ήταν από τις πρώτες ενέργειες. Δώθηκε ιδιαίτερη έμφαση στο τι σημαίνει για τον καθένα μας χωριστά το διαφορετικό, στο πως στεκόμαστε απέναντι σε αυτό και εκφράστηκαν οι αγωνίες, οι επιφυλάξεις και οι προσδοκίες από την εφαρμογή του προγράμματος.

Δεσμεύθηκαν όλοι ότι επιθυμούν να συμμετάσχουν ενεργά στο πρόγραμμα, γι' αυτό και πραγματοποιήθηκαν συχνές συναντήσεις του προσωπικού.

Δυσκολίες υπήρξαν σίγουρα πολλές και κυρίως όσον αφορά στις κοινές παιδαγωγικές πρακτικές και την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Σε χώρους με πολυμελείς και ετερογενείς επαγγελματικές ομάδες, η ομογενοποίηση του προσωπικού αποτελεί μια δύσκολη διαδικασία, που απαιτεί συμμετοχή σε εξωεργασιακό χρόνο.

Για την επίτευξη ενός τέτοιου στόχου και την αντιμετώπιση των προβλημάτων, έγιναν συγκεντρώσεις προσωπικού, ανάπτυξη συνεργασιών προσωπικού και διοίκησης, καθώς επίσης προσωπικού και πανεπιστημιακής ομάδας.

Επιπλέον πραγματοποιήθηκαν συναντήσεις δυναμικής ομάδας προσωπικού, με συντονίστρια ψυχολόγο.

Η ενεργοποίηση του συνόλου των ομάδων με στόχο την καλύτερη εφαρμογή του προγράμματος, την βελτίωση της λειτουργίας του παιδικού σταθμού και το άνοιγμα του στην κοινότητα, επιτεύχθηκε μέσω συνεργασιών με άμεση εμπλοκή στο χώρο. Δηλαδή με ομάδες θεατρικού παιχνιδιού, στις οποίες συμμετείχε δραματοθεραπεύτρια, γονείς και προσωπικό.

Και τέλος με τη λειτουργία απογευματινών εργαστηρίων. Τα απογευματινά παράλληλα εργαστήρια, λειτουργούσαν με εθελοντική συμμετοχή του προσωπικού και με πολύ μεγάλη προσέλευση γονέων και παιδιών.

Έτσι το Πάσχα συνεργάστηκαν όλοι για να ετιομασθούν κάρτες, λαμπάδες, γλκίσματα και πασχαλινές κατασκευές.

Στο διάστημα των 4 τελευταίων μηνών, λειτούργησαν γενικά εργαστήρια ζαχαροπλαστικής, κατασκευών πηλού, γύψου και ζωγραφικής.

Η ένταξη αναφέρεται σε όλα τα παιδιά με ιδιαιτερότητες και είναι υπόθεση όλων μας. Η πρόωγη παρέμβαση είναι πολύ σημαντική στο να εντοπισθούν οι ιδιαιτερότητες.

Ο παιδικός σταθμός μπορεί και πρέπει να λειτουργεί ως ανοικτό σχολείο στην τοπική κοινωνία, διαδραματίζοντας έτσι όχι μόνο παιδαγωγικό ρόλο, αλλά και κοινωνικό, διαπολιτιστικό και γιατί όχι και ψυχαγωγικό.

Η συνεργασία διοίκησης και προσωπικού των παιδικών σταθμών, είναι απαραίτητη όχι μόνο για την υλοποίηση ανάλογων προγραμμάτων, αλλά και για τη γενικότερη λειτουργία ενός φορέα που έχει ένα κοινό στόχο το παιδί.

Το πιο δύσκολο κομμάτι στην υλοποίηση ανάλογων προγραμμάτων, είναι η συνοχή των εμπλεκόμενων ομάδων, ειδικά του προσωπικού. Απαραίτητο στοιχείο μάλιστα είναι η εθελοντική συμμετοχή του.

Ειδικότερα όσον αφορά στην δουλειά που έγινε από τις ομάδες γονέων, των παιδιών και του προσωπικού διαπιστώθηκε ότι το προσωπικό, παιδαγωγικό και βοηθητικό, είχε την ευκαιρία να δουλέψει ως ομάδα, να συνεργαστεί, να ανταλλάξει εμπειρίες, να χαρεί αυτήν την συνύπαρξη.

Οι γονείς ανέπτυξαν πρωτοβουλίες, έζησαν από κοντά το χώρο του παιδικού σταθμού, συνεργάστηκαν, επικοινωνήσαν, διασκέδασαν. Το σύνολο των παιδιών βίωσε μέσα από το παιχνίδι το δικαίωμα του να είναι κανείς διαφορετικός και επίσης την εμπειρία του να συμμετέχει σε μια μεικτή ομάδα συνεργασίας, που απαρτίζεται από τους γονείς, τις δασκάλες και τους συνομήλικους του.

Τα παιδιά με ειδικές ανάγκες που παρακολούθησαν το πρόγραμμα του παιδικού σταθμού ανέπτυξαν τις δεξιότητες τους, εξοικειώθηκαν με το κοινωνικό περιβάλλον και ένοιωσαν την αποδοχή των γύρω τους πολύ νωρίς στην ζωή τους.

Τέλος όλοι από κοινού, απέκτησαν μια διαφορετική οπτική για το ρόλο του παιδικού σταθμού. Κάθε ομάδα ανεξάρτητα από την ιδιαιτερότητα της, συνυπήρχε σε ένα σύνολο.

Συνεπώς η ιδέα της ένταξης και της ισοτιμίας των ατόμων μπορεί να γίνει κατ' αυτόν τον τρόπο συνείδηση και να συμβάλει στην μετάδοση σύγχρονων παιδαγωγικών και γενικά κοινωνικών αντλήσεων.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

Η αποκέντρωση και η μεταφορά αρμοδιοτήτων από τους Κρατικούς φορείς στην Τοπική Αυτοδιοίκηση δίνουν πλέον την δυνατότητα στους Δήμους να εισέλθουν δυναμικά στους χώρους πρόνοιας παίζοντας σημαντικό και πρωταγωνιστικό ρόλο.

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση γνωρίζει περισσότερο από όλους ότι η αναπηρία δεν αποτελεί ατομικό πρόβλημα μόνο αλλά και κοινωνικό.

Για να εξαλείψει λοιπόν ή μάλλον να βοηθήσει στην επίλυση αυτού του προβλήματος καλείται να παίξει ένα πρωταρχικό ρόλο, δεδομένου ότι αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μεταξύ πολίτη και κεντρικής εξουσίας. Και αυτό διότι εκείνη γνωρίζει τα προβλήματα της τοπικής κοινωνίας καλύτερα απ'ότι η κεντρική εξουσία.

Έτσι η Τοπική Αυτοδιοίκηση συζητάει με τους ίδιους τους συνδικαλιστικούς φορείς των ΑΜΕΑ, εντοπίζει τα προβλήματα τους οριοθετεί τους χώρους που έχει δυνατότητες για να ανταποκριθεί σ'αυτά, μεταφέρει στην κεντρική εξουσία τα προβλήματα και τις διαφαινόμενες λύσεις και τέλος σε συνεργασία με τα συναρμόδια Υπουργεία αλλά και κατ'ευθείαν, αναζητά προγράμματα και λύσεις.

Ο Δήμος Αθηναίων στα πλαίσια της παρεμβατικής κοινωνικής του πολιτικής και του αναπτυξιακού ρόλου που έχει, βελτιώνει, εκσυγχρονίζει και δημιουργεί υπηρεσίες με ενέργειες καινοτόμου χαρακτήρα. Βασική αρχή είναι ότι η πόλη των Αθηνών όπως και κάθε πόλη θα πρέπει να προσφέρεται ισότιμα σε όλους τους δημότες - κατοίκους. Ο σεβασμός στις διαφορές και τις ιδιαιτερότητες θα σημάνει και το τέλος του κοινωνικού ρατσισμού.

Συγκεκριμένα ο Δήμος Αθηναίων που είναι και ο πρώτος Δήμος της χώρας μας, έχει κάνει μια δυναμική προσπάθεια στην δημιουργία υπηρεσιών και στην υλοποίηση προγραμμάτων που απευθύνονται στους πολίτες με αναπηρίες. Ο Δήμος Αθηναίων ασκεί την κοινωνική του πολιτική μέσω της Δ/σης Κοινωνικής Μέριμνας και Υγείας, του Δημοτικού Βρεφοκομείου Αθηνών, του Οργανισμού Νεολαίας και Άθλησης, του Πνευματικού Κέντρου και της Δ/σης Παιδικών Εξοχών.

ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

Δ/ΝΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΕΡΙΜΝΑΣ ΚΑΙ ΥΓΕΙΑΣ

Τμήμα Κοιν Μέριμνας

Τμήμα προληπτικής Ιατρικής

Τμήμα Λεσχών Φιλίας

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΒΡΕΦΟΚΟΜΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Κοινωνική Υπηρεσία

συμβουλευτικός σταθμός

ΠΑΙΔΙΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΣΗΣ (Ο. Ν. Α.)

Κοινωνική Υπηρεσία

πολιτιστικά κέντρα
κέντρα νεότητας

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

Δ/ΝΣΗ ΠΑΙΔΙΚΩΝ ΕΞΟΧΩΝ

1. Δ/ση Κοινωνικής Μέριμνας και Υγείας

Στη Δ/ση Κοινωνικής Μέριμνας και Υγείας υπάγονται το Τμήμα Προληπτικής Ιατρικής, το Τμήμα Οργάνωσης και Λειτουργίας Λεσχών Φιλίας και το Τμήμα Κοινωνικής Μέριμνας, το οποίο έχει διευρυνθεί και αποτελείται από το Γραφείο Υγιών Πόλεων, το Γραφείο Ισότητας, το Γραφείο Ναρκωτικών, το Σεράφειο Κολυμβητήριο, το Γραφείο Αστέγων, την Υπηρεσία Απολύμανσης και το Γραφείο Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες.

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΕΡΙΜΝΑΣ ΚΑΙ ΥΓΕΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ
ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΗΣ
ΙΑΤΡΙΚΗΣ

ΤΜΗΜΑ
ΛΕΣΧΩΝ
ΦΙΛΙΑΣ

ΓΡΑΦΕΙΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
ΥΓΙΕΙΣ ΠΟΛΕΙΣ

ΓΡΑΦΕΙΟ
ΑΣΤΕΓΩΝ

ΤΜΗΜΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΜΕΡΙΜΝΑΣ

ΓΡΑΦΕΙΟ
ΙΣΟΤΗΤΑΣ

ΓΡΑΦΕΙΟ
ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ

ΥΠΗΡΕΣΙΑ
ΑΠΟΛΥΜΑΝΣΕΩΝ

ΣΕΡΑΦΕΙΟ
ΚΟΛΥΜΒΗΤΗΡΙΟ

ΓΡΑΦΕΙΟ
ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ
ΑΝΑΓΚΕΣ

2. Γραφείο Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες

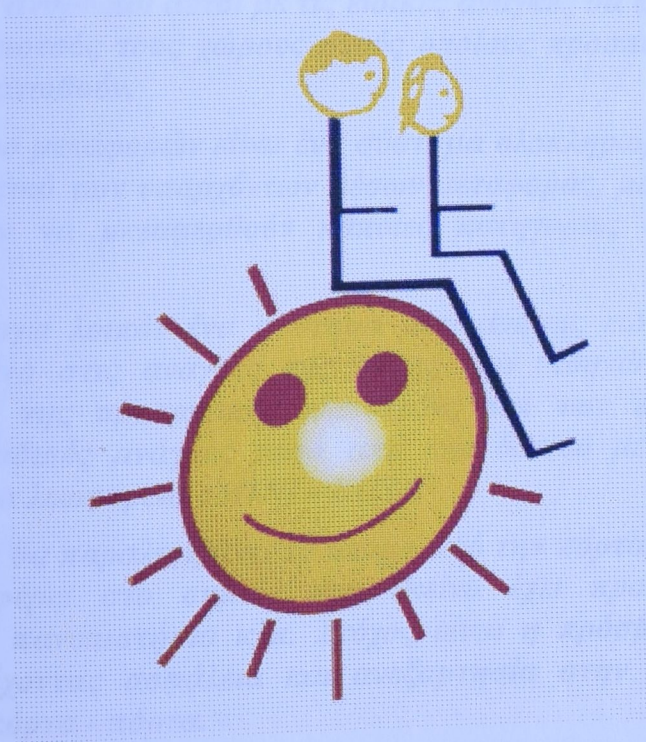
Το Γραφείο Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες , ως αρμόδιο Γραφείο σχεδιασμού και στήριξης των ατόμων με ειδικές ανάγκες προσφέρει υπηρεσίες όπως οι παρακάτω.

- *Πληροφορίες, ώστε να λειτουργεί το γραφείο σαν Κέντρο Πληροφόρησης και Οδηγιών Παραπομπής προς τα αρμόδια όργανα. Παροχή υπηρεσιών για στήριξη της οικογένειας σε περιόδους κρίσης.*
- *Αξιοποίηση του συμβουλευτικού τομέα.*
- *Προώθηση της ισότητας των ευκαιριών.*
- *Υλοποίηση προγραμμάτων που αφορούν τα άτομα με ειδικές ανάγκες , συνεργασία με τους φορείς και υπηρεσίες του Δήμου που ασκούν κοινωνικό έργο.*
- *Αξιοποίηση προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.*
- *Υλοποίηση προγραμμάτων σε χώρους άθλησης, ψυχαγωγίας και πολιτισμού του Δήμου.*
- *Εισήγηση σε αρμόδιες υπηρεσίες για σημαντικά θέματα των ατόμων με ειδικές ανάγκες.*
- *Ενέργειες για πρόσληψη των ατόμων αυτών στους χώρους δουλειάς.*
- *Ενημέρωση των δημοτών και ενθάρρυνση των σχέσεων με τους κατοίκους της Αθήνας.*
- *Καταγραφή προβλημάτων και αναγκών, συνεργασία και ανταλλαγή πληροφοριών με αντίστοιχες υπηρεσίες.*
- *Μελέτη για δημιουργία και οργάνωση ενός κέντρου διημέρευσης.*
- *Τοποθέτηση σπουδαστών των Κέντρων Κατάρτισης ΑΜΕΑ, για πρακτική άσκηση, (μαθητείες), σε εργασιακούς χώρους του Δήμου Αθηναίων.*
- *Πληροφορίες για τεχνικά βοηθήματα και οδηγίες από το Ευρωπαϊκό Μηχανογραφικό Δίκτυο Πληροφοριών HADNET , στο οποίο έχει ενταχθεί ο Δήμος Αθηναίων.*
- *Μελέτη και δημιουργία δικτύου μεταφορών και μετακίνησης ατόμων με ειδικές ανάγκες.*

ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

Γραφείο σχεδιασμού και στήριξης για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες

Διευθ : Σοφοκλέους 70 και Πειραιώς 105.53 ☎ 5242733-Fax 5242733

2.1 Δίκτυο Μεταφορών Α.Μ.Ε.Α.

Ο Δήμος Αθηναίων, στα πλαίσια της κοινοτικής πρωτοβουλίας, «ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ» του Άξονα «HORIZON - ΑΜΕΑ» σε συνεργασία με το Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών και το ΕΛΚΕΠΑ, υλοποίησε πρόγραμμα με τον τίτλο «EURO - INSERTION» Ευρωπαϊκή Παρέμβαση. Δράση που υλοποίησε ο Δήμος είναι η μελέτη, η δημιουργία και η λειτουργία ενός κέντρου μεταφορών και μετακίνησης για άτομα με ειδικές ανάγκες με σκοπό τη διευκόλυνση στην πρόσβαση των ατόμων αυτών στους χώρους εργασίας, εκπαίδευσης, ψυχαγωγίας, πολιτισμού κλπ.

Δεν είναι δυνατόν να μιλάμε για προγράμματα επανένταξης και αποκατάστασης, αν δεν έχουμε επιλύσει το βασικό πρόβλημα τους, δηλαδή με ποιο τρόπο οι άνθρωποι αυτοί με τις ειδικές ανάγκες θα φτάσουν και μάλιστα ασφαλώς σε αυτούς τους χώρους στους οποίους προσπαθούν να ενταχθούν και να ενσωματωθούν.

Το δίκτυο μεταφορών είναι ένα σύστημα ολοκληρωμένο και παράλληλα συμπληρωματικό των υπάρχοντων μέσων μεταφοράς, με τα οποία όμως δεν είναι δυνατόν να μεταφερθούν κάποιες κατηγορίες ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Δημιουργεί λοιπόν ένα σύστημα μετακίνησης ειδικά μελετημένο και προσαρμοσμένο στις ανάγκες της πόλης των Αθηνών, ως συμπλήρωμα διευκόλυνσης της προσωπικής ελευθερίας και των επιλογών ζωής των ατόμων με ειδικές ανάγκες μέσα από ένα δίκτυο μεταφορών με ειδικά διαμορφωμένα λεωφορεία «MINI - BUS».

Ο οδηγός θα παραλαμβάνει το άτομο από την πόρτα του σπιτιού του και θα το μεταφέρει στο σημείο που εκείνο έχει προκαθορίσει, σχολείο, νοσοκομείο, πανεπιστήμιο κλπ. Στόχος είναι η πρόσβαση σε όλους τους τόπους, παρέχοντας ασφάλεια και ανεξαρτησία στην κίνηση, λόγω του συστήματος πόρτα - πόρτα.

Τα δρομολόγια του δικτύου θα έχουν την εξής μορφή: Κανονικά δρομολόγια, δηλαδή προγραμματισμένα και δεύτερον δρομολόγια κατόπιν ζήτησης. Εξυπηρετούμενοι του δικτύου μεταφορών θα είναι άτομα με ειδικές ανάγκες που αντιμετωπίζουν προβλήματα μετακίνησης.

Παράλληλα καταρτίστηκαν από το ΕΛΚΕΠΑ, εταίρο του προγράμματος, 10 άτομα με ειδικές ανάγκες στην οργάνωση γραφείου και τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών. Δύο άτομα με ειδικές ανάγκες προσελήφθησαν για να στελεχώσουν το δίκτυο μεταφορών, το οποίο βεβαίως διαθέτει την

απαραίτητη υλικοτεχνική υποδομή και στεγάζεται στην οδό Πειραιώς 35 στο παλαιό Ωδείο.

Η επιλογή του κτιρίου έγινε λόγω της γειτνίασης με τη Δ/ση Κοινωνικής Μέριμνας και Υγείας και της εύκολης πρόσβασης των ατόμων με ειδικές ανάγκες από την οδό Σοφοκλέους 70. Ενέργεια του προγράμματος ήταν και η μελέτη μετακίνησης ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Ως μέθοδος επιλέχτηκε η διερευνητική έρευνα, με επιτόπια καταγραφή πρωτογενών στοιχείων και η στατιστική ανάλυση ενός δείγματος 171 ατόμων που επιλέχτηκαν από τα 5.380 άτομα και αποτελούν το 3,1 % του συνόλου των ατόμων, ποσοστό αντιπροσωπευτικό με βάση ειδικά προκαθορισμένα κριτήρια, όπως οι μετακινήσεις και ο τρόπος προορισμού των ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Εδώ είναι και η φιλοσοφία του προγράμματος που αναφέραμε. Ότι ξεκίνησε η ιδέα υλοποίησης ενός δικτύου μεταφορών, ασπαζόμενοι την επικρατούσα άποψη, ότι η επανένταξη γενικά και ειδικότερα η επαγγελματική επανένταξη, χωρίς τη διευκόλυνση από μεταφορικό μέσο, δεν είναι εφικτή.

Δεν είναι δυνατόν να μιλάμε για προγράμματα κοινωνικής προσφοράς, επανένταξης και πρόσβασης στην αγορά εργασίας, αν δεν έχουμε επιλύσει το βασικό πρόβλημα, του πως και με πιο τρόπο οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες θα φτάσουν και μάλιστα με ασφάλεια σε αυτούς τους χώρους στους οποίους θέλουν να ενταχθούν και να ενσωματωθούν.

Προσανατολίζεται λοιπόν ο Δήμος Αθηναίων σε ένα σύστημα μετακίνησης μέσα στην πόλη των Αθηνών, των ατόμων με ειδικές ανάγκες, μέσα από ένα δίκτυο μεταφορών ειδικά μελετημένο και προσαρμοσμένο στις ανάγκες της πόλης.

Στόχος είναι η πρόσβαση σε όλους τους τόπους, με όλους τους τρόπους και κατά τη διάρκεια όλου του 24ώρου. Η μεταφορά του ατόμου με ειδικές ανάγκες θα γίνεται με το σύστημα πόρτα - πόρτα και αυτό όλες τις μέρες της βδομάδας, αυτός είναι ο στόχος.

Με τον τρόπο αυτό θα παρέχονται ασφάλεια, ανεξαρτησία στη μετακίνηση που είναι και το πρώτιστο. Δηλαδή ανεξαρτησία και ασφάλεια στη μετακίνηση. Θα είναι σύστημα ολοκληρωμένο και παράλληλα συμπληρωματικό των υπαρχόντων μέσων μεταφορών.

Το δίκτυο Μετακίνησης Ατόμων με ειδικές ανάγκες εξοπλίζεται με εργαλεία διαχείρισης των μετακινήσεων υψηλής τεχνολογίας.

Τα στοιχεία των χρηστών κωδικοποιούνται και εισάγονται στον ηλεκτρονικό χάρτη της Αθήνας της Δ/σης Σχεδίου Πόλεως ώστε χρησιμοποιώντας τα G.I.S. (Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών) να

δημιουργούνται οι βέλτιστες διαδρομές.

Εξυπηρετούμενοι του δικτύου θα είναι τα ΑΜΕΑ που έχουν την ανάγκη του δικτύου και που αντιμετωπίζουν πρόβλημα μετακίνησης. Κυρίαρχος στόχος θα είναι η ισοτιμία με τους άλλους πολίτες, η αποδοχή και η παραδοχή τους μέσα στη πόλη και την κοινωνία.

Ηδυσκολία πρόσβασης των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες και ιδιαίτερα αυτών που έχουν κινητικές αναπηρίες λόγω της έλλειψης υποδομής στους δημόσιους και κοινόχρηστους χώρους οδηγούν πολλές φορές τα άτομα αυτά στην περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό.

Μια αναπηρία μπορεί να απαλύνεται αν ο διαμορφωμένος τεχνητά χώρος δεν εμποδίζει το άτομο στην προσωπική και κοινωνική του ζωή.

Για το λόγο αυτό το Δημοτικό Συμβούλιο του Δήμου Αθηναίων έχει εκδώσει τοπική κανονιστική απόφαση με την οποία να καθορίζονται ειδικοί όροι δόμησης για την αυτόνομη διαβίωση των ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Η συνεργασία με άλλους Διεθνείς Οργανισμούς με σκοπό την σύνδεση του Δικτύου Μεταφορών ΑΜΕΑ με άλλα διεθνή δίκτυα και υπηρεσίες για την ανταλλαγή πληροφοριών και τεχνογνωσίας, δίδει δυνατότητα συνεργασίας με στόχο την καλύτερη αξιοποίηση και την αποτελεσματικότερη υλοποίηση των ενεργειών και δράσεων του προγράμματος. Ιδιαίτερα η μεταφορά εμπειριών και τεχνογνωσίας από το Δήμο Montpellier Γαλλίας που είναι και ο διακρατικός μας εταίρος και το Δίκτυο Μετακίνησης «G.i.H.P. Languedoc - Roussillon» έδρα το Montpellier που ιδρύθηκε και λειτουργεί από το 1964, ένα δίκτυο πιλοτικό για την Ευρώπη, υπήρξε για το Δήμο μας μια πολύτιμη και χρήσιμη εμπειρία.

Η άμεση προσφορά υπηρεσιών και η συστηματική στήριξη σε ατομική - ομαδική - κοινοτική βάση σκοπό έχουν να προσφέρουν διέξοδο ώστε όλοι μας να είμαστε συμμετοχικοί πολίτες του σημερινού και αυριανού γίνεσθαι.

Στόχος λοιπόν είναι η ανάπτυξη Δομών.

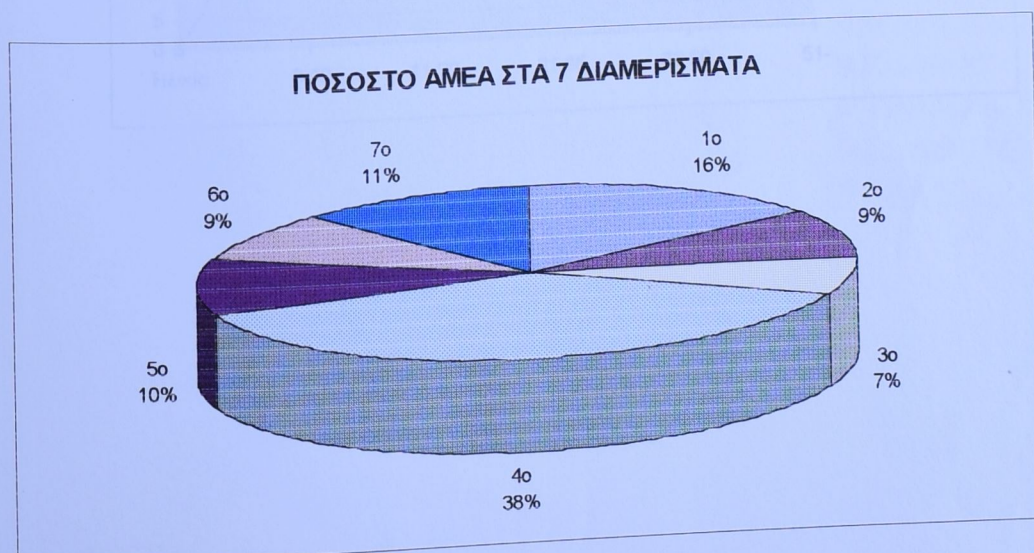
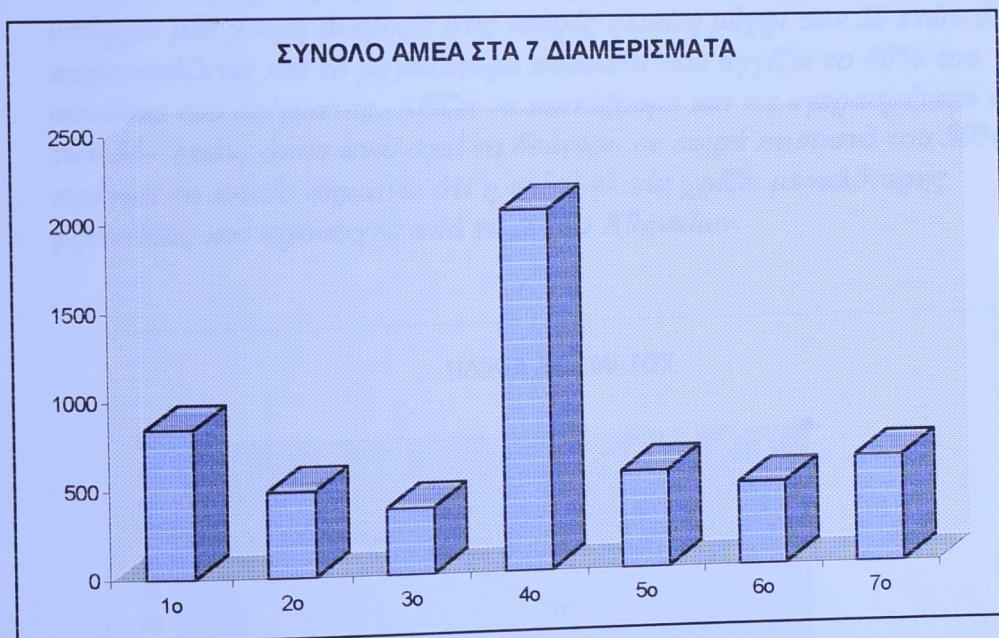
Άλλωστε δεν πρέπει να στηριζόμαστε στη υποθετική σκέψη ότι κάθε σωματικά αρτιμελές άτομο θα παραμείνει αρτιμελές για όλη του τη ζωή.

Όλη είμαστε εν δυνάμει άτομα με ειδικές ανάγκες.

Παραθέτουμε στατιστικά στοιχεία από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της Μελέτης Μετακίνησης Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες από τον Δήμο Αθηναίων

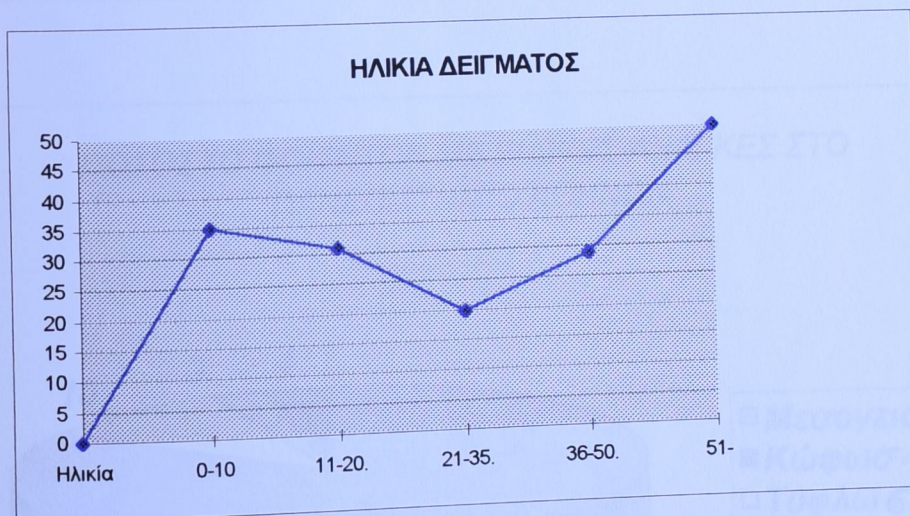
**ΣΥΝΟΛΟ ΑΜΕΑ ΣΤΑ 7 ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ ΜΕ ΠΗΓΗ ΤΗΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ**

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ	1ο	2ο	3ο	4ο	5ο	6ο	7ο	ΣΥΝΟΛΟ
ΑΡΙΘΜ. ΑΤΟΜΩΝ	840	485	376	2054	550	468	607	5380

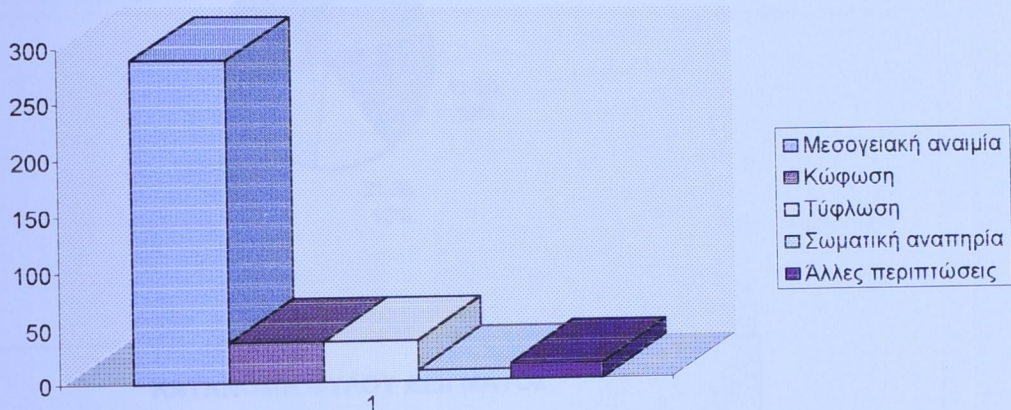
Όπως φαίνεται και στα παραπάνω διαγράμματα, το σύνολο των ατόμων με ειδικές ανάγκες που κατοικούν και στα επτά διαμερίσματα του Δήμου Αθηναίων είναι 5380 και η μεγαλύτερη πυκνότητα παρουσιάζεται στο τέταρτο (4^ο) διαμέρισμα, όπου το ποσοστό αγγίζει το 38%.

Όσον αφορά την ηλικιακή κατανομή του δείγματος, φαίνεται ότι υπάρχει μία μικρή διαφορά στις νεαρές ηλικίες μέχρι των 20 ετών όπου παρουσιάζεται και το μεγαλύτερο ποσοστό που αγγίζει το 40% του συνόλου του δείγματος. Αξίζει να κοιτάξουμε και τις «γερασμένες» ηλικίες των 51- ετών, όπου αναλογεί το δεύτερο σε σειρά ποσοστό του 30%, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι η τρίτη ηλικία χρίζει μεγαλύτερης φροντίδας και προσοχής από το Δήμο Αθηναίων.

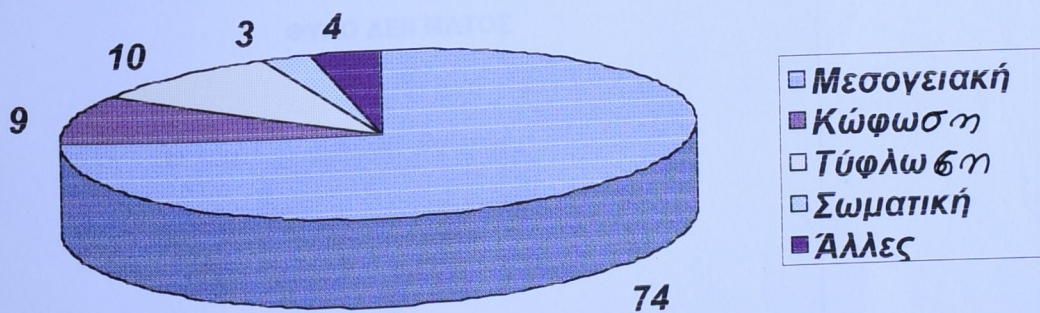

ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΔΕΓΜΑΤΩΝ

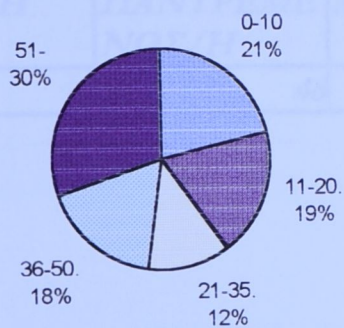
**ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ
ΑΝΑΓΚΕΣ (1992 - 1993)**

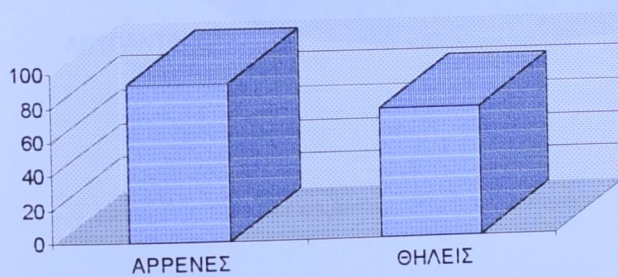
**ΠΟΣΟΣΤΟ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΣΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ**

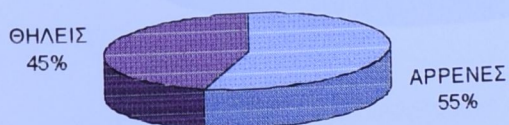
ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

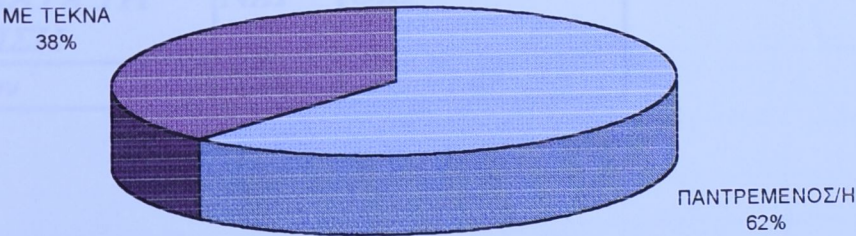
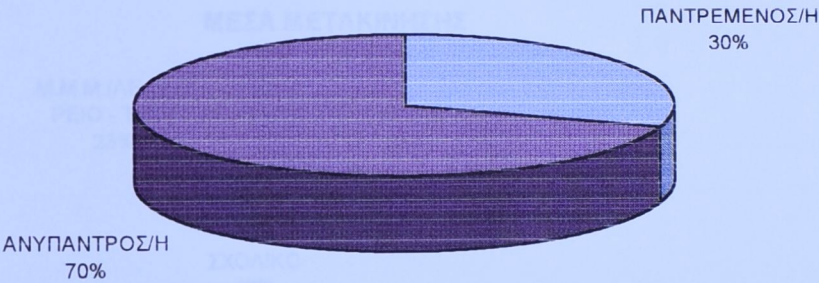
ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΦΥΛΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

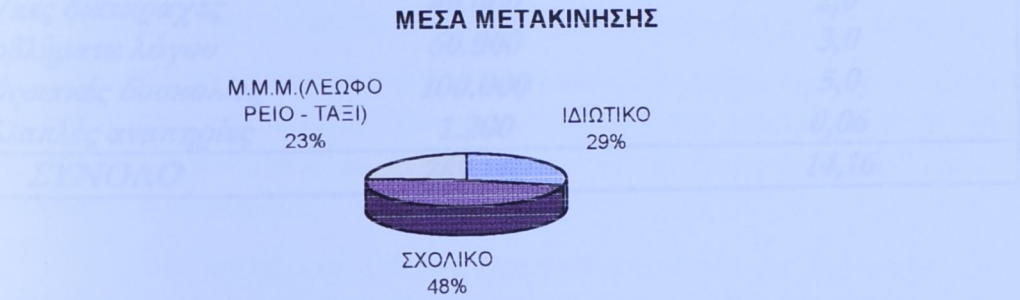
ΦΥΛΟ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΜΕΛΑ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ			
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΠΑΝΤΡΕΜΕΝΟΣ/Η	ΜΕ ΤΕΚΝΑ	ΑΝΥΠΑΝΤΡΟΣ/Η
Αριθμός ατόμων	48	29	110

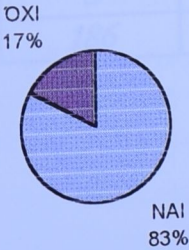

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΜΕΛΑ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΜΕΣΟ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗΣ			
ΜΕΣΑ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗΣ	ΙΔΙΩΤΙΚΟ	ΣΧΟΛΙΚΟ	Μ.Μ.Μ.(ΛΕΩΦΟΡΕΙΟ - ΤΑΞΙ)
Σ			
Αριθμός ατόμων	45	74	36

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΜΕΛΑ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ ΒΟΗΘΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ		
ΒΟΗΘΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Αριθμ. Ατόμων	142	29

ΒΟΗΘΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ

3. Δημοτικό Σχολείο Αθηνών

Αριθμός παιδιών και εφήβων με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες στην Ελλάδα σύμφωνα με τα διεθνή στατιστικά στοιχεία		
Είδος μειονεξίας	3 -19 ετών	% του πληθυσμού
Προβλήματα όρασης	2.000	0,1
Προβλήματα ακοής	10.000	0,5
Νοητική στέρηση	60.000	3,0
Σωματικές αναπηρίες	10.000	0,5
Συν/κες διαταραχές	40.000	2,0
Προβλήματα λόγου	60.000	3,0
Μαθησιακές δυσκολίες	100.000	5,0
Πολλαπλές αναπηρίες	1.200	0,06
ΣΥΝΟΛΟ	289.000	14,16

ΦΟΙΤΗΤΕΣ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΠΟΥ ΦΟΙΤΟΥΝ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

Κατηγορία	1991-1992			1992-1993		
	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο
Μεσογ. Αναιμία	86	143	229	108	181	289
Κώφωση	11	20	31	20	17	37
Τύφλωση	18	13	31	20	17	37
Σωματ. Αναπηρία	8	5	13	8	2	10
Άλλες περιπτώσεις	9	5	14	13	1	14
ΣΥΝΟΛΟ	132	186	318	169	218	387

3. Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών

Το Δημοτικό Βρεφοκομείο, αποτελεί τον αρχαιότερο φορέα παιδικής προστασίας στην Ελλάδα. Από τα μέσα του περασμένου αιώνα περίπου, παρέχει τις υπηρεσίες στα παιδιά, τις οποίες, ανάλογα με τις ανάγκες κάθε εποχής, τις διαφοροποιεί.

Έτσι, στα χρόνια αυτά τα 150 της λειτουργίας του, έχει προσφέρει περίθαλψη και φροντίδα σε 50.000 παιδιά περίπου, είτε με υιοθεσία, είτε με την αναδοχή, είτε με κάθε πρόσφορο μέσο, ανάλογα με τις ανάγκες.

Στη σημερινή του μορφή, το μεγαλύτερο μέρος της δραστηριότητάς του, απευθύνεται στα παιδιά, βρέφη και νήπια, στα οποία παρέχει φροντίδα και αγωγή, φιλοξενώντας καθημερινά σε 37 πρότυπους παιδικούς σταθμούς περίπου 3.000 παιδιά.

Με αυτό και μόνο συμπεραίνουμε ότι το Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών, από πολύ νωρίς ασχολήθηκε με θέματα ένταξης κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων.

Σήμερα λοιπόν το Δημοτικό Βρεφοκομείο λειτουργεί 37 παιδικούς σταθμούς στα όρια του Δήμου Αθηναίων, στους οποίους παρέχεται στα παιδιά φροντίδα και προσχολική αγωγή. Σύμφωνα με τις κρατούσες και σύγχρονες επιστημονικές απόψεις για τον παιδικό σταθμό, αποτελεί τον πρώτο ειδικά οργανωμένο χώρο, που απαντάει στην ανάγκη του παιδιού, για εξέλιξη, έκφραση και μάθηση μέσα από την επικοινωνία παιδιού, παιδαγωγού και περιβάλλοντος.

Σε χώρο του Δημοτικού Βρεφοκομείου, στην οδό Πειραιώς, λειτουργεί συμβουλευτικός σταθμός, με στόχο να βοηθήσει τις οικογένειες που αντιμετωπίζουν κοινωνικά προβλήματα ή έχουν παιδιά με ειδικές ανάγκες. Το έργο του συνεπώς, είναι έργο διαγνωστικό, προληπτικό, συμβουλευτικό και τέλος θεραπευτικό, είτε σε ατομικό επίπεδο, είτε σε ομαδικό επίπεδο.

Απευθύνεται σε όλους τους δημότες και ιδιαιτέρως σε αυτούς που τα παιδιά τους παρακολουθούν τα ειδικά προγράμματα της ένταξης παιδιών με ειδικές ανάγκες στους παιδικούς σταθμούς του Δήμου Αθηναίων.

Συνεργάζεται, και είναι στελεχομένο με ειδικούς επιστήμονες, όπως παιδοψυχίατρο, ψυχολόγο, κοινωνικό λειτουργό, λογοθεραπευτή, φυσιοθεραπευτή, ειδικό παιδαγωγό, νηπιοβρεφοκόμο και απαιτούμενη διοικητική υποστήριξη.

Απευθύνεται σε όλους τους δημότες, αλλά συνεργάζεται και με τους υπόλοιπους παιδικούς σταθμούς του Δήμου Αθηναίων για την έγκαιρη διάγνωση κατ' αρχήν και αντιμετώπιση στη συνέχεια των προβλημάτων των παιδιών.

Προτείνει, συνεργάζεται και κατευθύνει τη λειτουργία των προγραμμάτων ένταξης παιδιών με ειδικές ανάγκες, όπως είπαμε εφόσον τα αποτελέσματα από την πιλοτική εφαρμογή είναι ενθαρρυντικά, θα επεκταθεί η εφαρμογή αυτών των προγραμμάτων και σε άλλους παιδικούς σταθμούς.

Και τέλος, συνεργάζεται με άλλους φορείς, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη, μέσω της δημιουργίας ενός δικτύου πληροφόρησης.

Ένα άλλο πρόγραμμα που έχει ενδιαφέρον και αφορά την προσπάθεια από μέρους του Δήμου Αθηναίων για την καταπολέμηση κάθε είδους κοινωνικού ρατσισμού, είναι το πρόγραμμα της διαπολιτισμικής αγωγής που εφαρμόζεται στον πρώτο παιδικό σταθμό του Δήμου Αθηναίων, στην περιοχή της Ακαμίας Πλάτωνος και αφορά κυρίως την επιμόρφωση και ευαισθητοποίηση του προσωπικού χωρίς να παραλείπει δραστηριότητες στις οποίες συμμετείχαν και οι γονείς των νηπίων.

Το πρόγραμμα αυτό υλοποιήθηκε σε συνεργασία με το Τμήμα Νηπιαγωγών του Παν/μίου Αθηνών και η επιλογή του σταθμού, όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό δεν ήταν καθόλου τυχαία, ακριβώς γιατί σε εκείνη την περιοχή υπάρχει ένας πολυπληθυσμιακός χαρακτήρας, γιατί κατοικούν πολλοί μετανάστες, είτε από παρευξείνιες περιοχές, είτε μουσουλμάνοι από την Αν. Θράκη, με συνέπεια να υπάρχει, όπως είπαμε, ένας τέτοιος χαρακτήρας, αν και τείνει όλη η Αθήνα να γίνει μια πόλη πολυπληθυσμιακή.

Τέλος μια άλλη δραστηριότητα, από την πλευρά του Δημοτικού Βρεφοκομείου, αφορά την παροχή οδοντιατρικής περίθαλψης πλήρους και δωρεάν σε παιδιά με ειδικά προβλήματα.

Αυτό το πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε συνεργασία με την Οδοντιατρική Εταιρεία για Ειδικούς Ασθενείς του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Αυτό το πρόγραμμα παρείχε πλήρη οδοντιατρική φροντίδα στα παιδιά με ειδικές ανάγκες. Αυτό είχε ιδιαίτερη σημασία, αφενός μεν γιατί η μέθοδος που εφαρμόζουν είναι πρωτοποριακή για την Ελλάδα, γιατί δεν γίνεται κάτω από γενική νάρκωση, όπως μέχρι σήμερα στα ελάχιστα κέντρα που είναι διαμορφωμένα ώστε να μπορούν να παρέχουν οδοντιατρική περίθαλψη.

Σε όσα λοιπόν υπάρχουν γίνεται με γενική νάρκωση, κάτι που αποθαρρύνει τους γονείς αυτών των παιδιών να το αποφασίσουν. Ένας άλλος λόγος, επίσης αποτρεπτικός, που δε βοηθάει να υπάρχει η παροχή φροντίδας σ' αυτά τα παιδιά, είναι το γεγονός ότι είναι και πολύ δαπανηρή.

ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥΣ.

προληπτικής φροντίδας του στοματος.

4. Οργανισμός Νεολαίας και Άθλησης (ΟΝΑ)

Μια άλλη υπηρεσία του Δήμου Αθηναίων με κοινωνικές παροχές είναι ο Οργανισμός Νεολαίας & Άθλησης. Είναι κοινωνικός φορέας που έχει σαν σκοπό την πνευματική, σωματική, ηθική και αισθητική αγωγή και ανάπτυξη των παιδιών και των νέων της Αθήνας στα πλαίσια του ελεύθερου χρόνου τους.

Διοικείται από ένα 15μελές Συμβούλιο, με Πρόεδρο το Δήμαρχο και Αντιπρόεδρο τον εκάστοτε Αντιδήμαρχο. Βασικά ασχολείται με 4 μεγάλους τομείς, για τους οποίους θα μιλήσουμε με λίγα λόγια. Αυτοί οι τομείς είναι ο πολιτιστικός, ο αθλητικός, ο καλλιτεχνικός, και ο κοινωνικός.

Ας δούμε πρώτα τον πολιτιστικό τομέα. Σ' αυτόν ανήκουν τα Κέντρα Νεότητας και τα Πολιτιστικά Κέντρα που είναι κλειστοί χώροι, διάσπαρτοι στα 7 Δημοτικά Διαμερίσματα και εκεί μπορούν να πάνε παιδιά ηλικίας από 6 έως 14 χρόνων. Στα δε Πολιτιστικά νέοι από 15 έως 25 χρόνων.

Συνολικά στην Αθήνα υπάρχουν 15 Κέντρα Νεότητας και 15 Πολιτιστικά και τα Κέντρα αυτά λειτουργούν καθημερινά, πρωί και απόγευμα, εκτός Κυριακής και η συμμετοχή είναι δωρεάν. Διαθέτουν δανειστικές βιβλιοθήκες, επιτραπέζια παιχνίδια, πινκ - πονγκ και όσοι ενδιαφέρονται μπορούν να συμμετέχουν σε κάποιο από τα προγράμματα τους.

Οι υπεύθυνοι αυτών των προγραμμάτων είναι άνθρωποι ειδικευμένοι στον τομέα τους και παράλληλα είναι υπάλληλοι του ΟΝΑ. Τα προγράμματα αυτά περιλαμβάνουν μουσική, όπου γίνεται εκμάθηση μουσικών οργάνων, όπως κιθάρας και αρμονίου, επίσης υπάρχει και χορωδία. Χειροτεχνία, διδασκαλία δημοτικών χορών, θεάτρου, ξυλογλυπτικής, ζωγραφικής, ψηφοπλαστικής, κεραμικής και διακόσμησης.

Ένας άλλος μεγάλος τομέας, με τον οποίο ασχολείται ο ΟΝΑ είναι ο αθλητικός τομέας. Υπάρχουν 62 αθλητικά κέντρα, σε όλες σχεδόν τις συνοικίες της Αθήνας, που είναι ανοιχτοί χώροι, με γήπεδα μπάσκετ, βόλεϊ, ποδοσφαίρου, τένις και χάντμπολ.

Στο αθλητικό τμήμα του ΟΝΑ ανήκουν και τα κέντρα παιδικής χαράς, είναι οι παιδικές χαρές με κούνιες, τραμπάλες κλπ, καθώς επίσης και 4 δημοτικά κολυμβητήρια και 17 κλειστά γυμναστήρια, όπου μπορούν να πηγαίνουν και να γυμνάζονται όλοι οι δημότες, ανεξάρτητα από την ηλικία τους, έναντι ενός μικρού, συμβολικού ποσού κάθε μήνα.

Επίσης πρέπει να σημειώσουμε ότι στο Σεράφειο κολυμβητήριο μπορούν να αθληθούν στην κολύμβηση άτομα με ειδικές ανάγκες, παιδιά και ενήλικες, χωρίς καμία οικονομική επιβάρυνση.

Μερικά από τα προγράμματα που επιτελούνται σε όλα τα γυμναστήρια είναι η Aerobic, η σουηδική γυμναστική και μυϊκή ενδυνάμωση. Επίσης υπάρχουν προγράμματα γυμναστικής για παιδιά 6-12 χρόνων, διδάσκεται judo, ελληνορωμαϊκή πάλη, tai-kwo-do και γίνεται εκμάθηση ελληνικών χορών.

Επίσης υπάρχουν 3 αίθουσες χορού και κλασικού μπαλέτου στα Κ.Πατήσια, στον Αγ. Σώστη και στο Γκύζη. Όπως είναι γνωστό ο ΟΝΑ έχει αναλάβει τη διοργάνωση του Γύρου της Αθήνας και του Ποδηλατικού Γύρου, που γίνονται κάθε χρόνο. Επίσης το 1998 διοργάνωσε αγώνες πρωταθλητριών ομάδων Ευρώπης με καρότσι στο μπάσκετ, στο ΜΕΤΣ.

Τέλος στον ΟΝΑ ανήκει και η κοινωνική υπηρεσία με τις συμβουλευτικές μονάδες, που λειτουργεί επίσημα σαν Τμήμα του Οργανισμού από το 1989 και ασχολείται με την πρόληψη της πρωτοβάθμιας ψυχικής και κοινωνικής υγείας των νέων.

Αυτή τη στιγμή, στο δυναμικό της κοινωνικής υπηρεσίας του Οργανισμού, είναι ενταγμένοι 13 κοινωνικοί λειτουργοί, 7 ψυχολόγοι, 1 κοινωνιολόγος και 1 διοικητική υπάλληλος. Υπάρχει ένα Κεντρικό Γραφείο Συντονισμού, Προγραμματισμού και Εποπτείας της Δουλειάς και 6 συμβουλευτικές μονάδες που εδρεύουν στους χώρους των πολιτιστικών κέντρων που έχει ο ΟΝΑ σε 6 Δημοτικά Διαμερίσματα.

Κάθε συμβουλευτική μονάδα αποτελείται από 2 κοινωνικούς λειτουργούς και από 1-2 ψυχολόγους. Η δράση της Κοινωνικής Υπηρεσίας καλύπτει τους παρακάτω 3 τομείς. Γίνεται συμβουλευτική με άτομα, συμβουλευτική με ομάδες και κοινωνική δουλειά.

Ως προς τη συμβουλευτική δουλειά με άτομα. Στην υπηρεσία αυτή φθάνουν, ως επί το πλείστον, περιστατικά παιδιών, νέων και κατ' επέκταση και των οικογενειών τους, που παραπέπονται από Νηπιαγωγεία, Δημοτικά, Γυμνάσια, Λύκεια, καθώς και από Παιδικούς Σταθμούς.

Υπάρχουν βέβαια και περιπτώσεις, από άλλες κατηγορίες δημοτών, που φτάνουν για να ζητήσουν βοήθεια, είτε από μόνοι τους, είτε σταλμένοι από άλλους φορείς με τους οποίους συνεργάζεται η υπηρεσία αυτή.

Τα περιστατικά αντιμετωπίζονται με συμβουλευτική σε μια ή περισσότερες συναντήσεις, από τα μέλη της Κοινωνικής Υπηρεσίας, που δουλεύουν στον ΟΝΑ και σε περίπτωση που χρειάζονται εξειδικευμένη

βοήθεια, παραπέμπονται σε άλλες υπηρεσίες, με τις οποίες είναι σε στενή συνεργασία ο ΟΝΑ.

Γι' αυτό το λόγο έχει γίνει καταγραφή των κοινωνικοπρονοιακών φορέων της Κοινότητας και με πολλούς απ' αυτούς υπάρχει στενή συνεργασία. Μ' αυτό τον τρόπο λειτουργούν και σαν κοινωνικο - προνοιακής πληροφόρησης των δημοτών.

Ως προς την συμβουλευτική δουλειά με ομάδες. Πρόκειται για ομάδες που λειτουργούν και η μορφή τους ποικίλλει, ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε περιοχής. Μπορεί να είναι αυτές ομάδες γονιών, ομάδες εκπαιδευτικών από σχολεία, παιδαγωγών από παιδικούς σταθμούς, ή ομάδες συζήτησης εφήβων.

Η συμβουλευτική δουλειά μ' αυτές τις ομάδες, επιτελείται είτε στους χώρους που εδρεύουν οι συμβουλευτικές μονάδες, δηλαδή στα Πολιτιστικά Κέντρα του ΟΝΑ, είτε στους παιδικούς σταθμούς και τα σχολεία.

Όπως αναφέραμε ήδη, η δράση της Κοινωνικής Υπηρεσίας, είναι επίσης και κοινοτική. Σε αυτήν εντάσσεται η γνωριμία με όλους τους φορείς της Κοινότητας, η επαφή και η συνεργασία μαζί τους.

Ο ΟΝΑ, με εξειδικευμένους φορείς διοργανώνει επίσης προγράμματα σωματικής και ψυχικής υγιεινής, όπως σχετικά με τον οικογενειακό προγραμματισμό, την προφύλαξη από το AIDS, καθώς και ενημερωτικά προγράμματα σχετικά με τις πρώτες βοήθειες, την υγιεινή διατροφή, την πρόληψη τροχαίων ατυχημάτων, την πυρασφάλεια και άλλα θέματα.

Γίνονται επίσης διαλέξεις και σεμινάρια στα σχολεία και τους παιδικούς σταθμούς, πάνω στα θέματα που αφορούν, ως επί το πλείστον, τα παιδιά και τους νέους. Και αυτό γίνεται πάλι μετά από αίτηση των ενδιαφερομένων.

Σημαντικό είναι να αναφέρουμε ότι σε Πολιτιστικά Κέντρα του ΟΝΑ, στα Εξάρχεια και στο Νέο Κόσμο, λειτουργούν προγράμματα που απευθύνονται σε παιδιά με νοητική στέρηση. Τα προγράμματα αυτά στοχεύουν στο να δραστηριοποιήσουν τα παιδιά στον ελεύθερο χρόνο τους και να τα καταστήσουν πιο ευπροσάρμοστα στο περιβάλλον τους.

Είναι, ως επί το πλείστον, προγράμματα ψυχαγωγικού και επιμορφωτικού χαρακτήρα, όπως είναι τα προγράμματα μουσικοθεραπείας που γίνονται στα Εξάρχεια, του θεατρικού παιχνιδιού, που γίνεται στα Εξάρχεια και στο Νέο Κόσμο, όπως επίσης και της χειροτεχνίας, που γίνεται και στα δύο Πολιτιστικά.

Επίσης το πρόγραμμα κοινωνικοποίησης, το οποίο επιτελείται στα Εξάρχεια, για παιδιά με μεγαλύτερες δυσκολίες προσαρμογής, με την ευθύνη του κοινωνικού λειτουργού. Το πρόγραμμα αυτό πραγματοποιείται Σάββατο ή Κυριακή και περιλαμβάνει εξωτερικές δραστηριότητες, όπως επισκέψεις σε

Μουσεία, σε αρχαιολογικούς χώρους, σε εκθέσεις και αλλού.

Υπάρχει ακόμα συμμετοχή στα προγράμματα του Παιδικού Μουσείου, με στόχο τη γνωριμία των παιδιών, με τα εκθέματα του μουσείου και τη δημιουργική απασχόληση τους.

Επίσης στο Πολιτιστικό Κέντρο Εξαρχείων, λειτουργεί ομάδα γονέων παιδιών με νοητική στέρηση, με στόχο τη συμβουλευτική και ψυχολογική υποστήριξη τους και την ενημέρωση τους σε θέματα που τους απασχολούν.

Κατά καιρούς διοργανώνονται διάφορες εκδηλώσεις στα Κέντρα αυτά, με μουσική και χορό και τα δύο τελευταία χρόνια επίσης γίνεται και ένα 3ήμερο παζάρι κάθε χρόνο στο Κέντρο του Νέου Κόσμου, όπου διατίθενται έργα παιδιών από το Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης «Το Εργαστήρι».

Σκοπός όλων αυτών των προγραμμάτων, είναι η κοινωνικοποίηση παιδιών με ειδικές ανάγκες, η δημιουργική κάλυψη του ελεύθερου χρόνου τους, με τη συμμετοχή τους σε ποικίλες δραστηριότητες, η ανεξαρτητοποίηση τους και η ένταξη τους σε προγράμματα και εκδηλώσεις που απευθύνεται σε όλα τα παιδιά.

Τέλος θα πρέπει να τονίσουμε ότι αυτά τα προγράμματα, δεν βοηθούν μονάχα τα παιδιά με ειδικές ανάγκες, να προσαρμόζονται ευκολότερα στον περιβάλλοντα κόσμο, αλλά εκπαιδεύονται και όλοι οι άλλοι, έτσι ώστε να μπορούν να συμβιώνουν μαζί τους.

Έτσι, με λίγα λόγια, αυτή είναι η δουλειά που γίνεται από τον ΟΝΑ, ως επί το πλείστον από την κοινωνική υπηρεσία και είναι πολύ σημαντικό το έργο που γίνεται στα Πολιτιστικά Κέντρα Εξαρχείων και Νέου Κόσμου, που ξεκίνησε τα τελευταία χρόνια για παιδιά με ειδικές ανάγκες. Και αυτό ξεκίνησε από πρωτοβουλία των ίδιων των γονέων που ζήτησαν να γίνουν κάποια προγράμματα για τα παιδιά τους.

ΜΕΡΟΣ Γ'

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όπως κατανοούμε όλοι το θέμα μας « Άτομα με Ειδικές Ανάγκες » είναι πολύ μεγάλο, βαθύ, χρειάζεται κόπο, πόνο και υπομονή, και κυρίως πρέπει να σκύψει ο άνθρωπος πάνω στην καρδιά του πονεμένου συνανθρώπου του για να συλλάβει τον κτύπο και την δύναμη της. Μ' αυτή την δύναμη μετά θα μπορέσει να προσφέρει, να βοηθήσει, να τονώσει, να εμψυχώσει, να χτίσει και σαν μεμονωμένο άτομο αυτής της κοινωνίας που ζούμε, και στην συνέχεια σαν Τοπική Αυτοδιοίκηση, σαν Κράτος.

Ας ξεκινήσουμε λοιπόν από αυτή την τόσο μικρή αλλά μαγική λέξη της αγάπης. Ο Αγ. Ιωάννης ο Χρυσόστομος λέγει « ότι αρκεί εἰς ἄνθρωπος ζῆλον πεπυρωμένον ολόκληρον Δήμον αναμορφώσασθαι » Φθάνει ένας άνθρωπος που έχει μέσα του τη φλόγα του ζήλου να αναμορφώσει ολόκληρο Δήμο. Και αυτός ο ένας πρέπει να είναι ο καθένας μας. Και για να ᾤλγισει, πρέπει να προπορεύεται η πίστη. Λαμβάνοντας λοιπόν δύναμη και κουράγιο απ' όσα αναφέραμε ανωτέρω πρέπει όλοι μαζί να αρχίσουμε ένα καινούργιο αγώνα προκειμένου η νέα χιλιετία να μας εύρει στις επάλξεις για μία κοινωνία χωρίς διακρίσεις - χωρίς προκαταλήψεις - χωρίς αναστολές.

Στόχος μας όλοι μαζί να συμβάλουμε ώστε τα άτομα με ειδικές ανάγκες να μπορέσουν να κοινωνικοποιηθούν και να ενταχθούν στην κοινωνία μας όσο το δυνατό πιο ομαλά.

Θα μπορούσαμε επιγραμματικά να επισημάνουμε κάποια αρνητικά σημεία τα οποία πρέπει να λάβουμε σοβαρά υπ' όψη μας:

- Δεν είναι τυχαίο ότι σε καμμία χώρα, όσο και αν έχει προαχθεί το θέμα των ατόμων με ειδικές ανάγκες, δεν έχει γίνει σαφής απογραφή, ποσοτική και ποιοτική.
- Δύσκολα δεχόμαστε όλοι μας τα άτομα αυτά σαν συνομιλητές, συνεργάτες, συναδέλφους, συναγωνιστές και ακόμη δυσκολότερα σαν συντρόφους.
- Κατά την εγωιστική μας κρίση ένα τέτοιο άτομο υποδηλώνει αδυναμία, αστάθεια, έλλειψη ελέγχου θεωρείται αναξιόπιστο.
- Αναρίθμητες οι επιτροπές των ειδικών που ασχολούνται με σχετικά θέματα - διεθνώς- με καταφανή τη απουσία των ιδίων των ενδιαφερομένων.
- Αναρίθμητες οι περιπτώσεις μη εφαρμογής της εργασιακής νομοθεσίας άρνηση πρόβλεψης του νόμιμου ποσοστού αναπήρων στο δημόσιο και

ιδιωτικό φορέα. Ως προς την εκπαίδευση και την υλοποίηση της ενσωμάτωσης συνοψίζουμε τις δυσκολίες στα εξής:

- ανεπαρκής αριθμός μονάδων ειδικής αγωγής έλλειψη κατάλληλης υλικοτεχνικής υποδομής.
- έλλειψη κατάλληλης υλικοτεχνικής υποδομής.
- έλλειψη ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης.
- περιορισμένος αριθμός Σχολικών συμβούλων ειδικής αγωγής
- ανέτοιμοι οι δάσκαλοι για την πραγματοποίηση της ενσωμάτωσης
- κοινωνική προκατάληψη και άγνοια
- η διαγνωστική ομάδα, πολλές φορές είναι υποχρεωμένη να βρίσκεται μακριά από το ειδικό σχολείο.
- έλλειψη οικονομικής αυτοτέλειας των μονάδων ειδικής αγωγής.
- Δεν υπάρχει συνέχεια στα προγράμματα ενσωμάτωσης έλλειψη Συμβουλευτικών Σταθμών

Γενικά τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας το πρόβλημα των ατόμων με ειδικές ανάγκες έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις. Αρχίζει να γίνεται κατανοητό ότι η συμμετοχή του μεγάλου αυτού ποσοστού του πληθυσμού της χώρας (περίπου 10%) στη παραγωγική, την πολιτική, την κοινωνική ζωή πρέπει να πραγματοποιηθεί.

Βλέπουμε σιγά - σιγά να διαγράφονται πέραν των γεωγραφικά εντοπισμένων και χρονικά περιορισμένων κοινωνικών κινημάτων, πολύ ορατά πλέον τα στοιχεία μιας κοινής αντίληψης, σε κάθε άνθρωπο, να υπάρχει ως όν υπευθυνο, μέσα στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

Όσο για την αλλαγή του αφιλόξενου, του εχθρικού απρόσβατου χώρου, δεν απαιτείται τεράστια οικονομική προσπάθεια, απαιτείται προπάντων συνείδηση ευθύνης απέναντι στη διαχείριση του χώρου για όλους τους πολίτες, απαιτούνται νέες αξίες, κοινωνικές αξίες.

Για την καλύτερη συμβίωση αλλά και την ουσιαστική βοήθεια και προσφορά μας στα άτομα με ειδικές ανάγκες θα είναι πολύ θετικό να λάβουμε υπόψη μας τα σημεία που ακολουθούν:

- Οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες ανήκουν στον εαυτό τους, κι όχι στην οικογένεια, στο γιατρό ή στη κοινωνία.
- Κάθε άνθρωπος με ειδικές ανάγκες είναι διαφορετικός και ανεξάρτητος από το χαρακτηρισμό που του προσάπτεται για την ευκολία των άλλων, παραμένει ένας εντελώς «μοναδικός» άνθρωπος. Δεν υπάρχουν δύο όμοια

καθυστερημένα παιδιά, ή δύο κωφοί ενήλικες που να συμπεριφέρονται και να αντιδρούν με τον ίδιο τρόπο.

- Οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες είναι πρώτα άνθρωποι και κατά δευτερο λόγο άτομα με ειδικές ανάγκες. Έχουν λοιπόν το ίδιο δικαίωμα στην αυτοπραγμάτωση όπως και οποιοσδήποτε άλλος- με το δικό τους ρυθμό, το δικό τους τρόπο και τα δικά τους μέσα. Μόνον οι ίδιοι μπορούν να υποστούν την ανυπαρξία ή να βρουν τον «εαυτό» τους.

- Οι άνθρωποι με σωματικές ατέλειες έχουν τις ίδιες ανάγκες με όλους, να αγαπούν και ν'αγαπιούνται, να μαθαίνουν, να μοιράζονται, να αναπτύσσονται και να βιώνουν, μέσα στον ίδιο κόσμο που ζούμε όλοι. Δεν έχουν ξεχωριστό κόσμο. Υπάρχει μόνον ένας κόσμος.

- Οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες έχουν το ίδιο δικαίωμα με σένα να σφάλλουν, να αποτύχουν, να υποφέρουν, να επικρίνουν, να κλάψουν, να καταραστούν, να απελπιστούν. Το να τους προστατεύεις από τις εμπειρίες αυτές, σημαίνει ότι τους εμποδίζεις να ζήσουν.

- Θυμήσου πως οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες μπορούν να σου δείξουν ή να σου πουν τι είναι δυνατόν γι'αυτούς. Εμείς που τους αγαπάμε πρέπει να είμαστε προσεκτικοί και συντονισμένοι παρατηρητές.

- Θυμήσου πως οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες πρέπει να ενεργήσουν μόνοι τους. Εμείς μπορούμε να τους παράσχουμε τις εναλλακτικές λύσεις, τις δυνατότητες, τα απαραίτητα μέσα - μόνον εκείνοι όμως μπορούν να τα βάλουν σε πράξη. Εμείς μπορούμε μόνο να συμπαραστεκόμαστε σθεναρά, να είμαστε κοντά τους για να ενισχύουμε, να ενθαρρύνουμε, να ελπίζουμε και να βοηθάμε όταν μπορούμε.

- Οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες, όμοια με εμάς, έχουν το δικαίωμα στη ζωή όπως τη γνωρίζουμε. Οι ίδιοι πρέπει να αποφασίσουν να τη ζήσουν ολοκληρωμένα και ειρηνικά, να χαρούν και να αγαπήσουν, με αυτό που είναι και αυτό που έχουν.

- Θυμήσου πως οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες, ανεξάρτητα από την έκταση της δυσλειτουργίας τους, έχουν μια απεριόριστη δυνατότητα να γίνουν - όχι αυτό που θέλουμε εμείς, αλλά αυτό που υπάρχει μέσα τους.

- Οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες πρέπει να βρουν το δικό τους τρόπο να κάνουν πράγματα - πως το να τους επιβάλλουμε τα δικά μας πρότυπα (ή τα πολιτιστικά πρότυπα) είναι εξωπραγματικό, ακόμη και καταστρεπτικό. Υπάρχουν πολλοί τρόποι να δένεις τα παπούτσια, να πίνεις από ένα ποτήρι νερό, να πηγαίνεις στη στάση του λεωφορείου. Υπάρχουν πολλοί τρόποι μάθησης και προσαρμογής. Εκείνοι πρέπει να βρουν τον καλύτερο για τον εαυτό τους.

- Θυμήσου πως οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες χρειάζονται επίσης τον

κόσμο και τους άλλους για να μάθουν. Όλη η μάθηση δεν πραγματοποιείται στο προστατευμένο περιβάλλον του σπιτιού ή σε μια τάξη σχολείου, όπως πιστεύουν πολλοί. Ο κόσμος ολόκληρος είναι ένα σχολείο. Όλοι οι άνθρωποι, δάσκαλοι. Δεν υπάρχει καμία εμπειρία που να είναι ασήμαντη. Μέλημά μας είναι να ενεργούμε ανθρώπινα, με τους συναισθηματικούς επιδέσμους έτοιμους πάντα μετά από μια αποτυχία, αλλά με καινούριους χάρτες στο χέρι για νέες περιπέτειες!

Όλοι οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες έχουν το δικαίωμα της ειλικρίνειας σε σχέση με τον εαυτό τους, με όλους και με την κατάστασή τους. Η ειλικρίνεια σχηματίζει τη μόνη στερή βάση πάνω στην οποία μπορεί να στηθεί η ανάπτυξη. Και πάνω από όλα - θυμήσου πως οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες χρειάζονται τον καλύτερο εαυτό σου. Για να είναι οι ίδιοι ο εαυτός τους, να αναπτύσσονται, να είναι ελεύθεροι, να μαθαίνουν, να αλλάζουν, να ωριμάζουν, να βιώνουν - πρέπει εσύ να είσαι όλα αυτά. Μπορείς να διδάξεις μόνον ό,τι είσαι. Αν αναπτύσσεσαι, αν είσαι ελεύθερος να μαθαίνεις, να αλλάζεις, να ωριμάζεις και να βιώνεις, θα δώσεις και σ'αυτούς τη δυνατότητα να κάνουν το ίδιο.

5. Παπασιόπουλος Σ., (1989), Εγχειρίδιο κοινωνικής ψυχολογίας, εκδόσεις Ολίμπιας Αθήνα.

6. Σπανιάλης Χ., (1988), Τα καθυστερημένα άτομα στην ελληνική κοινωνία.

7. Σπυριδίου Ι., Σπυριδίου Ιωάν., Τσιούδης Ι., Φρατζή Ε., (1990), το άτομο με ειδικές κινητικότητες και ο χώρος, Ε.Μ.Π. Τμήμα Αρχιτεκτονών.

8. Φρόντ Χ., (1989), Κοινωνική ένταξη και εκπαίδευση, εκδόσεις Καστανιώτη Αθήνα.

9. Μιλίτη Μπασιάννης Αντών με Ειδικές Ανάγκες, Δίπλη Κοινωνική Μέριμνα Δήμος Αθηναίων (1997).

10. Πρακτικό Συνεδρίου με θέμα « Πρόσβαση και ένταξη των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες, Δήμος Αθηναίων, (1998).

11. Πρακτικό Συνεδρίου με θέμα Τοπική Ανταδραστική και Παιδική Σταθμοί : «Προβλεπόμενη Προσαρμογή, Δημοτικό Νοσοκομείο Αθηνών, (1998).

12. ΕΣΣΤ., (1989), έκδοση 7 για τα πρόγραμμα 1988 - 1992: Κοινωνική Πρόνοια Αθήνα.

13. Γέρον Γ., περιοδικό, « Το σχολείο των μέλλοντος» τόμος 10ο (1994), τόμος 12α, (1995) Αθήνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αγγελίδης Α.,(1996), Προσαρμογή κατοικίας και άμεσου περιβάλλοντος για άτομα μειωμένης κινητικότητας. Διεθνές έτος αναπήρου (ΔΕΑ), Ελληνική Εκτελεστική Επιτροπή.
2. Κάϊλα Μ., Πολεμικός Ν., Φιλίππου Γ. , (1995), Άτομα με Ειδικές Ανάγκες (τόμος Α΄) , εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
3. Καραντινός Δ., Μαράτου - Αλιμπράντη Α., Φρονίμου Ε., (1996), Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα, έκθεση για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό ταμείο ,(τόμος Α΄ και τόμος Β΄)
- 4 Μπουσκάλια Α. ,(1993), Άτομα με Ειδικές Ανάγκες και οι Γονείς τους, εκδόσεις Γλάρος.
- 5 Παπαστάμου Σ., (1989), Εγχειρίδιο κοινωνικής ψυχολογίας, εκδόσεις Οδυσσέας Αθήνα.
6. Σκανδάλης Χ., (1980), Τα καθυστερημένα άτομα στην ελληνική κοινωνία
7. Στεφανίδου Ι., Στεφάνου Ιουλ., Τσουδερός Ι., Φρατζή Ε.,(1990), τα άτομα μειωμένης κινητικότητας και ο χώρος, Ε.Μ.Π. Τμήμα Αρχιτεκτόνων.
8. Φρέντ Χ.,(1989), Κοινωνική ένταξη και εκπαίδευση, εκδόσεις Καστανιώτη Αθήνα.
9. Μελέτη Μετακίνησης Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες, Δ/ση Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Αθηναίων ,(1997).
10. Πρακτικά Συνεδρίου με θέμα « Πρόσβαση και ένταξη των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες», Δήμος Αθηναίων, (1998).
11. Πρακτικά Συνεδρίου με θέμα Τοπική Αυτοδιοίκηση και Παιδικοί Σταθμοί , «Προβληματισμοί Προοπτικές», Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών, (1998).
- 12 ΚΕΠΕ ,(1989), έκθεση 7 για το πρόγραμμα 1988 - 1992: Κοινωνική Πρόνοια Αθήνα.
13. Γέρου Γ., περιοδικό, « Το σχολείο του μέλλοντος» τεύχος 10ο ,(1994), τεύχος 12ο, (1995) Αθήνα.

14. Μπεζεβέγκης Η., περιοδικό, «Σχολείο και Ζωή», Στάσεις ενηλίκων απέναντι σε παιδιά με σωματικές, ψυχολογικές και κοινωνικές αποκλίσεις. Έτος 39, Τ. 10 1991.

15. Παρασκευόπουλος Ι., περιοδικό, «Σχολική υγιεινή», Στάση των Ελλήνων έναντι των ατόμων με σωματικά, ψυχικά και κοινωνικά ελαττώματα, τεύχος 2ο, (1971).

16. Χρηστάκης Κ.Γ. ,περιοδικό, «Σχολείο και Ζωή», Η κοινωνική ενσωμάτωση των ατόμων με ειδικές , τεύχος 10 (1991).

ΧΡΗΣΙΜΑ ΤΗΛΕΦΩΝΑ ΦΟΡΕΩΝ & ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

ΕΝΩΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΝΕΡΩΝΙΑΣ & ΥΓΕΙΑΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Γραφείο Αιμάτων με Ειδικός Ανδρας

Σταυρούλας 70 & Γεωργίου Αθήνα 105-57

Τηλ. 32.42.734 Fax 32.42.733

Παρατί παρατίθενται για σειράς αναλύσεων, πληροφορίες συμβουλευτικής νομικά, οικονομικά, επαγγελματίων προγραμμάτων (HORIZON HANDYNET), υλοποίηση υπηρεσιών ως συνεργασία με φορείς και υπηρεσίες σχετικά με ΑΜΕΑ, αν-εργασιακή αλληλ. πληροφορίες συμβουλευ.

Κέντρο Διεθνούς Μετασχηματισμού για Άτομα με Ειδικός Ανδρας

Σταυρούλας 65-70 Αθήνα

Τηλ. 32.33.677 Fax 32.39.465

2. Δημόσιο Γραφείο Αιμάτων (Δ.Γ.Α.)

Σταυρούλας 7 & Γεωργίου Αθήνα 104-48

Τηλ. 38.37.388 Fax 38.38.961

Διευθύνει Γραφείο Παιδιατρικών Σειρών στη Δ.Γ.Α. Γραφείο Παιδιατρικών Σειρών, το οποίο αποτελεί τους 37 εκπαιδευτικούς της Δ.Γ.Α., οι οποίοι βρίσκονται να είναι στη θέση των Αθηνών.

3. Οργάνωση Νεολογίας & Αθλητισμού (Ο.Ν.Α.)

Κέντρο Κοινωνικής Γραφείας

Σταυρούλας 33

Τηλ. 32.43.440

Επισκεπτής Γραφείας με ειδικό και στη θέση (7) Διευθύνει της Αθήνας Αθηνών

της Αθήνας με ειδικό

1α Δημόσιο Διαμέρισμα Πολιτισμού Κέντρο Εξοπλισμού Τηλ. 38.33.547

2α Δημόσιο Διαμέρισμα Πολιτισμού Κέντρο Νέων Κέντρο Τηλ. 92.47.036

3α Δημόσιο Διαμέρισμα Πολιτισμού Κέντρο Κ. Παπαδόπουλου Τηλ. 34.30.146

4α Δημόσιο Διαμέρισμα Πολιτισμού Κέντρο Ακ. Παπαδόπουλου Τηλ. 51.48.852

5α Δημόσιο Διαμέρισμα Πολιτισμού Κέντρο Γεωργίου Τηλ. 38.10.983

6α Δημόσιο Διαμέρισμα Πολιτισμού Κέντρο Επισκεπτή Τηλ. 88.36.967

7α Δημόσιο Διαμέρισμα Πολιτισμού Κέντρο Γαλίας Τηλ. 64.61.358

ΧΡΗΣΙΜΑ ΤΗΛΕΦΩΝΑ ΦΟΡΕΩΝ & ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

1. Δ/ΝΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΕΡΙΜΝΑΣ & ΥΓΕΙΑΣ

Γραφείο Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες

Σοφοκλέους 70 & Πειραιώς Αθήνα 105-53

Τηλ. 52.42.733 Fax 52.42.733

- Παροχή υπηρεσιών για στήριξη οικογένειας, αξιοποίηση συμβουλευτικού τομέα, αξιοποίηση ευρωπαϊκών προγραμμάτων (HORIZON HANDYNET), υλοποίηση προγραμμάτων σε συνεργασία με φορείς και υπηρεσίες σχετικές με ΑΜΕΑ, ευαισθητοποίηση κοινού, πληροφόρηση-ενημέρωση.

Κέντρο Δικτύου Μετακίνησης για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες

Σοφοκλέους 68-70 Αθήνα

Τηλ. 52.35.671 Fax 52.39.465

2. Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών (Δ.Β.Α.)

Δομοκού 2 & Παιωνίου Αθήνα 104-40

Τηλ. 88.37.580 Fax 88.20.961

- Λειτουργεί Γραφείο Παιδικών Σταθμών στη Δ/νση Βρεφονηπιακών Σταθμών, το οποίο εποπτεύει τους 37 παιδικούς σταθμούς του Δ.Β.Α., οι οποίοι βρίσκονται μέσα στα όρια του Δήμου Αθηναίων.

3. Οργανισμός Νεολαίας & Αθλησης (Ο.Ν.Α.)

Κεντρική Κοινωνική Υπηρεσία

Χαλκοκονδύλη 33

Τηλ. 52.43.448

- Κοινωνικές Υπηρεσίες υπάρχουν και στα επτά (7) Διαμερίσματα του Δήμου Αθηναίων στις παρακάτω διευθύνσεις:

1ο	Δημοτικό	Διαμέρισμα	Πολιτιστικό Κέντρο Εξαρχείων Τηλ. 38.35.541
2ο	Δημοτικό	Διαμέρισμα	Πολιτιστικό Κέντρο Νέου Κόσμου Τηλ. 92.47.036
3ο	Δημοτικό	Διαμέρισμα	Πολιτιστικό Κέντρο Κ. Πετραλώνων Τηλ. 34.20.146
4ο	Δημοτικό	Διαμέρισμα	Πολιτιστικό Κέντρο Ακ.Πλάτωνος Τηλ. 51.48.852
5ο	Δημοτικό	Διαμέρισμα	Πολιτιστικό Κέντρο Γκράβας Τηλ. 20.10.985
6ο	Δημοτικό	Διαμέρισμα	Πολιτιστικό Κέντρο Ευελπίδων Τηλ. 88.26.967
7ο	Δημοτικό	Διαμέρισμα	Πολιτιστικό Κέντρο Γκύζη Τηλ. 64.61.358

ΚΕΝΤΡΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (Δ/ΝΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ)

1. Αθηνών

Φειδιππίδου 31 Αμπελόκηποι 115-27 Τηλ. 77.10.265 - 77.11.613

2. Ανατολικής Αθήνας

Λεωφ. Μεσογείων 459 Αγία Παρασκευή 153-42 Τηλ. 63.96.655-60.11.955.

3. Δυτικής Αθήνας

Προύσης 2 Αιγάλεω 122-41 Τηλ. 59.01.536

4. Νότιας Αθήνας

Ελ. Βενιζέλου 273 και Σόλωνος Καλλιθέα Τηλ. 93.08.470 - 93.01.982

5. Δυτικής Αττικής

Περσεφόνης 19 Ελευσίνα 192.00 Τηλ. 55.61.265 & 275

6. Ανατολικής Αττικής

17^ο χλμ. Λεωφ. Μαραθώνος Παλλήνη Τηλ. 60.33.121

7. Πειραιά

Ηρώων Πολυτεχνείου 19 Πειραιάς 185-32 Τηλ. 4179394-4124.636

ΕΘΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ / ΙΔΡΥΜΑ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΠΑΙΔΙΟΥ

Θουκιδίδου 82 Καλαμάκι Τηλ. 98.11.082

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΓΕΙΑΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΝ

1. ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

Αριστοτέλους 19 Τηλ. 82.29.236 - 82.16.480 Fax 82.29.236

2. ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ & ΑΓΩΓΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΩΝ

Αριστοτέλους 19 Τηλ. 52.34.768 - 52.23.619

3. ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

Αριστοτέλους 17 Αθήνα 101-47 Τηλ. 52.35.441 - 52.34.768

* Ανάλογες Υπηρεσίες του Υπουργείου υπάρχουν στις Νομαρχίες.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ Δ/νση Κοινωνικής πολιτικής

Νίκης 5 Αθήνα Τηλ. 3332743

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Ερμού 15 Τηλ. 32.30.461 - 32.54.221

Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. - ΓΡΑΦΕΙΟ ΜΕΛΕΤΩΝ ΓΙΑ ΑΜΕΑ

Αμαλιάδος 17 Αθήνα 115-23 Τηλ. 64.24.854 - 64.31.461-9 εσωτ. 314

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ - Δ/ΝΣΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ

Πειραιώς 40 Αθήνα 101-82 Τηλ. 52.33.146 Fax 52.41.977-52.46.380

Ο.Α.Ε.Δ. - Δ/ΝΣΗ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

Πειραιώς 52 Αθήνα Τηλ. 52.42.327 - 52.45.605

Δ/νση Ειδικών Κοινωνικών Ομάδων

Εθνικής Αντίστασης 8 Γλυφάδα 166-10 Τηλ. 99.89.185-99.89.600

ΙΔΡΥΜΑ ΒΡΕΦΟΝΗΠΙΑΚΩΝ ΣΤΑΘΜΩΝ

Θάσου 4Α Τηλ. 86.18.488 - 86.24.921

ΒΡΕΦΟΝΗΠΙΑΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ ΠΙΚΠΑ

Τσόχα 5 Τηλ. 64.27.856 - 7

ΚΕΝΤΡΟ ΒΡΕΦΩΝ "ΜΗΤΕΡΑ"

Λεωφ. Δημοκρατίας 65 Τίλιον Αττικής 131-22

Τηλ. 26.21.911 - 26.11.181 - 26.27.155 - 26.14.721 - 26.14.866

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ - Δ/ΝΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Πρόγραμμα "βοήθεια στο σπίτι"

Μετσόβου 30 Αθήνα 106-83

Τηλ. 82.11.026 - 82.18.014 Fax 82.17.726

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΝΕΑΣ ΓΕΝΙΑΣ

Αχαρνών 417 τηλ. , 25.32.364

Ακαδημίας 6 Αθήνα τηλ. 3602631 3644044

ΣΥΛΛΟΓΟΙ - ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ - ΣΩΜΑΤΕΙΑ

1. **Εθνική Συνομοσπονδία ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (Ε.Σ.Α.Ε.Α.)**
Μυλλέρου 1- ΑΘΗΝΑ 104-36
Τηλ. 52.38.961 - 52.38.967 - 52.38.416
Fax 52.38.967
2. **SPECIAL OLYMPICS**
Ακτή Μιαούλη 87 * 185 38 Πειραιάς. Τηλ. 42.90.758, 42.91.000
3. **ΑΕΤΟΙ -Αθλητικός Σύλλογος**
Δαιδαλιδών 31 Πετράλωνα 118.53 Τηλ. 34.51.564
4. **Αθλητικός Όμιλος Κωφαλάων**
Αριστογείτονος 11-13 - ΑΘΗΝΑ 105-52 Τηλ. 32.42.371
5. **Ανώτατη Συνομοσπονδία Γονέων Μαθητών Ελλάδας - Α.Σ.Γ.Μ.Ε.**
Βερανζέρου 22 - ΑΘΗΝΑ 104-32 Τηλ. 52.43.508
6. **Ελληνική Εταιρεία Δυσλεξίας**
Ξενοφώντος 114 - ΚΑΛΛΙΘΕΑ 176-74 Τηλ. 94.30.787
7. **Ελληνική Εταιρεία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων**
Αθηνάς 2 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 32.16.550 - 32.16.549
8. **Ελληνική Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής & Νευροψυχιατρικής του Παιδιού**
Σεμέλης 34 - ΑΘΗΝΑ 115-28 Τηλ. 77.00.570
9. **Ελληνική Ομοσπονδία Αθλητισμού Κωφών**
Αριστογείτονος 11-13 - ΑΘΗΝΑ 105-52 Τηλ. 32.42.371
10. **Ελληνική Ομοσπονδία Αθλητισμού Κωφών**
Αριστογείτονος 11-13 ΑΘΗΝΑ 105-52 Τηλ. 3242.371
11. **Ελληνικό Ινστιτούτο Έρευνας για την αποκατάσταση αναπήρων**
Ζωοδόχου Πηγής 54 - ΑΘΗΝΑ 106-81 Τηλ. 36.26.751 - 36.29.044
12. **Ένωση Γονέων & Κηδεμόνων Παιδών Σικιαριδείου Ιδρύματος**
Σοφοκλέους 47 ΑΘΗΝΑ 105-52 Τηλ. 80.20.301
13. **Ένωση Γονέων Νοητικώς Υστερούντων Ατόμων**
Φειδίου 18 ΑΘΗΝΑ 106-78 Τηλ. Τηλ. 36.18.207
14. **Ένωση Κωφαλάων Ελλάδας**
Αριστογείτονος 11-13 - ΑΘΗΝΑ 105-57 Τηλ. 32.42.371
15. **Εταιρεία Προστασίας Σπαστικών**
Ξενοφώντος 10 - ΑΘΗΝΑ Τηλ. 70.18.158 - 70.12.056
16. **Κέντρο Αγάπης Ελευσίνας**
Περικλέους 7 - ΕΛΕΥΣΙΝΑ 185-36
Τηλ. 55.43.477 - 55.46.254

17. **Κίνηση (Πασχόντων από Μεσογειακή αναιμία)**
Τ.Θ. 70014 - ΓΛΥΦΑΔΑ 166-10 Τηλ. 89.47.395
18. **Κοινωνική Αλληλεγγύη - Ισοτιμία στη Ζωή**
Κηφισίας 36 - ΜΑΡΟΥΣΙ 151-25 Τηλ. 68.51.881
19. **Μορφωτικός Σύλλογος Κέντρο ΑΜΕΑ**
Πέλλης 9 ΒΟΤΑΝΙΚΟΣ 104-47 Τηλ. 34.61.924
Ο Σύλλογος, εκτός από επιληψία, κινητικές αναπηρίες κ.λ.π. καλύπτει παθήσεις για τις οποίες δεν υπάρχει άλλος σύλλογος. Συνεργάζονται με το Εθνικό Ίδρυμα Αποκατάστασης Αναπήρων.
20. **Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος**
Μυλλέρου 1 - ΑΘΗΝΑ 104-32
Τηλ. & Fax 52.33.968 Τηλ. & Fax 88.31.172
21. **Ορθόδοξος Χριστιανική Αδελφότης Κωφών Ελλάδας . ΕΦΦΑΘΑ**
Αναξαγόρα & Μενάνδρου 26 ΑΘΗΝΑ 105-52
22. **Πανελλαδικός Σύλλογος Αναπήρων Πολιτών**
Αναξαγόρα & Μενάνδρου 26 - ΑΘΗΝΑ 105-53
Τηλ. 52.26.029 Fax 52.25.988
23. **Πανελλαδικός Σύνδεσμος Ανάπηρων Πολιτών**
Κλεισθένους 17 ΑΘΗΝΑ 105-52 Τηλ. 32.26.049 - 32.40.469
24. **Πανελλαδικός Σύνδεσμος Παραπληγικών & Κινητικά Αναπήρων**
Δημητσάνης 3-5 - ΜΟΣΧΑΤΟ
Τηλ. 48.32.564 Fax 48.33.555
(Αφορά ενήλικες και όχι παιδιά)
25. **Πανελλήνια Ένωση Γονέων & Κηδεμόνων Ατόμων Νοητικά Υστερούντων (ΠΕΓΚΑΑΠ)**
Λεωφόρος Πεντέλης 92 Χαλάνδρι 152.34
Τηλ. 68.14.125 - 68.59.321 FAX 68.46.843
26. **Πανελλήνια Ένωση Κωφών**
Σαλώνων 13 - ΑΘΗΝΑ 115-27 Τηλ. 77.17537
27. **Πανελλήνια Ένωση Προστασίας Ανάπηρων-Ασυλικών**
Μαραθώνος 90 Παλλήνη Αττικής 153-00 Τηλ. 66.66.702
28. **Πανελλήνια Ομοσπονδία Ειδικής Αγωγής**
Χαλκοκονδύλη 13 - ΑΘΗΝΑ 104-32 Τηλ. 52.38.148
29. **Πανελλήνια Ομοσπονδία Εργαζομένων Ειδικής Αγωγής**
Αγορακρίτου 31 ΑΘΗΝΑ 104-40 Τηλ. 8831.044
30. **Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Γονέων & Κηδεμόνων Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (Π.Ο.Σ.Γ.Κ.Α.Μ.Ε.Α.)**
Μυλλέρου 1 - ΑΘΗΝΑ 104-32
Τηλ. 52.36.501 - 52.30.423 Fax 52.36.501

31. **Πανελλήνιος Σύλλογος Μεταμοσχευθέντων εκ νεφρού " Οι Άγιοι Ανάργυροι "**
Χαλκοκονδύλη 25 - ΑΘΗΝΑ 104-32 Τηλ. & Fax 52.34.272
32. **Πανελλήνιος Σύλλογος Νεφροπαθών υπό Αιμοκάθαρση ή Μεταμόσχευση
Καλλισπέρη 32 & Προπυλαίων - ΑΘΗΝΑ 117-42**
Τηλ. 92.32.090 - 92.32.313
Fax 92.38.167
33. **Πανελλήνιος Σύλλογος Παραπληγικών**
Γιάνναρη 39 & Παρασκευοπούλου - ΑΘΗΝΑ 104-45
Τηλ. 83.12.740 - 83.27.011 Fax 83.10.344
34. **Πανελλήνιος Σύλλογος Πασχόντων από Μεσογειακή Αναιμία**
Τσόχα 18-20 Αμπελόκηποι 115.21 Τηλ. 64.56.013 FAX 64.50.510
35. **Πανελλήνιος Σύλλογος Προσαρμοσμένων Αθλητικών και Πολιτιστικών
Δραστηριοτήτων**
Ευβοίας 42 ΑΘΗΝΑ
Τηλ. 97.10.458 - 88.42.629 Fax 97.12.142
36. **Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών**
Βερανζέρου 31 - ΑΘΗΝΑ 104-32
Τηλ. 52.28.333 - 52.45.455 - 52.28.365 - 52.45.578 - 52.45.001
Fax 52.22.112
37. **Σύλλογος "Οι Φίλοι των Αναπήρων & Καθυστερημένων Παιδιών"**
Κουμουνδούρου 1 - ΑΘΗΝΑ 104-37
Τηλ. 52.45.331
38. **Σύλλογος Ασφαλισμένων και Συνταξιούχων Δ.Ε.Η. που έχουν παιδιά με ειδικά
προβλήματα**
Λεωφ. Κύπρου 55 ΦΙΛΟΘΕΗ 152-37
39. **Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων "Οι Ορίζοντες"**
Λεωφ. Σχιστού 1 ΣΚΑΡΑΜΑΓΚΑΣ Τηλ. 2022. 260
40. **Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων Αποκαταστάσεως Σπαστικών Παιδιών**
Καμέλιας 3 ΓΑΛΑΤΣΙ 111-47
41. **Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων Εθνικού Ιδρύματος Προστασίας Κωφάλλων**
Ζαχάρωφ 1 - ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΟΙ 115-21 Τηλ. 64.29.673
42. **Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων Ειδικού Γυμνασίου-Λυκείου Ν. Λιοσίων**
Χασιάς 80 ΝΕΑ ΛΙΟΣΙΑ 131-22 Τηλ. 2313.777
43. **Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων Ειδικού Κέντρου Αποκαταστάσεως Ψυχικής και
Πνευματικής Υγείας του Παιδιού**
ΠΙΚΠΑ Βούλας Τηλ.8957935
44. **Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων Ειδικών Παιδιών Κέντρου Θεραπευτικής
Παιδαγωγικής "Στουπάθειο"**
Φειδίου 18 - ΑΘΗΝΑ 106-78 Τηλ. 36.05.895

45. Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων και Φίλων του Εργαστηρίου Ειδικής Αγωγής
"Μαργαρίτα"
Λεωφ. Κύπρου 55 ΦΙΛΟΘΕΗ 152-37 Τηλ. 6812.281
46. Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων και Φίλων Τυφλο-κωφών παιδιών
Περσιιάδου 10 ΑΘΗΝΑ 111-41 Τηλ. 8673.045 - 2014.677
47. Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων και Φίλων των Αυτιστικών Παιδιών SOS
Λεωφ. Μαραθώνος 227 Ν. ΜΑΚΡΗ 190-05 Τηλ. 0294-95.262
48. Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων και Φίλων των Παιδιών που φοιτούν στο Τδρυμα
"Θεοτόκος"
Σπύρου Λέκκα 11 ΜΑΡΟΥΣΙ Τηλ. 8055.406
49. Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων Κωφών & Βαρυκόων μαθητών Γυμνασίου-Λυκείου
Αγίας Παρασκευής
Κορυτσάς 19 - ΚΟΝΤΟΠΕΥΚΟ 153-43 ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ
50. Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων Κωφών και Βαρυκόων Μαθητών Γυμνασίου-
Λυκείου Αγίας Παρασκευής
Κορυτσάς 19 Κοντόπευκο Αγία Παρασκευή 153-43
51. Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων Νοητικώς Καθυστερημένων και Σπαστικών Παιδιών
"Ο Καλός Σαμαρείτης"
Αργυρουπόλεως 40 ΑΘΗΝΑ 164-51 Τηλ. 9910.753
52. Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων Περιθαλπομένων Τέκνων στην ΕΛΕΠΑΑΠ
Κόνωνος 16 ΑΘΗΝΑ 116-34 τηλ. 72.25.178
53. Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων Προστασίας Αυτιστικών Παιδιών
Κολοκοτρώνη 21α - ΑΘΗΝΑ 105-62
Τηλ. 32.39.322 - 32.11.546
54. Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων Πρότυπου Ειδικού Σχολείου Αθηνών, Μαρασλείου
Διδασκαλείου
Σολωμονίδου 68 ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 161-21 τηλ. 72.11.289
55. Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων Τετραπληγικών Τέκνων
Βερανζέρου 13 ΑΘΗΝΑ 106-77 Τηλ. 3604.942
56. Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων Τυφλών με πολλαπλές αναπηρίες παιδιών "Η Αγία
Παρασκευή"
Βαρατάση 3 ΓΚΥΖΗ 114-75
57. Σύλλογος Γονέων & Κηδεμόνων Τυφλών Παιδιών Ελλάδας Κ.Ε.Α.Τ.
Ελευθερίου Βενιζέλου 210 ΚΑΛΛΙΘΕΑ 176-75 ΤΗΛ. 95.95.880
58. Σύλλογος Γονέων & Φίλων Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες
Λεωφ. Σαλαμίνος 256 Σαλαμίνα
59. Σύλλογος Γονέων Αποκαταστάσεως Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες Δυτικής Αττικής
Ηρώων Πολυτεχνείου 81 Χαϊδάρη 124-62 Τηλ. 58.21.725
60. Σύλλογος Γονέων Αποκλινόντων Παιδιών Ναυτικών

61. Σύλλογος Εργαζομένων & Συνταξιούχων Ο.Τ.Ε. που έχουν παιδιά με ειδικά προβλήματα (Σ.Ε.Σ.Ο.Ε.Π.)
Κηφισίας 99 Μαρούσι
62. Σύλλογος Εργαζομένων Σικιαριδείου Ιδρύματος Απροσάρμοστων Παιδιών
Τραλλέων 151α - ΓΑΛΑΤΣΙ 112-46
63. Σύλλογος Κωφών Πειραιώς & Νήσων
Κέκροπος 6-8 - ΠΕΙΡΑΙΑΣ 185-31
64. Σύλλογος Οι Φίλοι των Κωφαλάλων "Ο Προφήτης Ζαχαρίας"
Μενάνδρου 26 - ΑΘΗΝΑ 105-52 Τηλ. 52.35.075
65. Σύλλογος Οικογενειών για την Ψυχική Υγεία
Αήλου 14, 161-21
Τηλ. 76.40.111 - 76.44.705 Fax 76.43.997 - 76.62.829
66. Σύλλογος Πνευματικής & Κοινωνικής Ανάπτυξης Παιδιού
Ναϊάδων 8 - ΑΘΗΝΑ 116-34 Τηλ. 72.18.824
67. Σύλλογος Πρόνοιας Κωφών-Βαρηκόων Ελλάδας
Πατησίων 130 - ΑΘΗΝΑ 112-57 Τηλ. 82.11.333
68. Σύλλογος Προστασίας Ελλήνων Αιμορροφιλικών
Στουρνάρα 51 - ΑΘΗΝΑ 104-32
Τηλ. & Fax 52.32.667 Δευτέρα -> Τετάρτη 5-8 μ.μ.
69. Σύλλογος Προστασίας Ελλήνων Αιμορροφιλικών Σ.Π.Ε.Α.
Στουρνάρη 51 Αθήνα 104.32 Τηλ. FAX 52.32.667
70. Σύνδεσμος Προστασίας Παιδιών
Βασ. Μελά 1 - ΧΟΛΑΡΓΟΣ 155-62 Τηλ. 65.11.432 - 65.18.719
71. Σωματείο "Εστία" Ειδικής Επαγγελματικής Αγωγής Ε.Σ.Ε.ΕΠ.Α.
Σόνιας Νικολακοπούλου 13 ΝΕΟ ΨΥΧΙΚΟ 154-51 Τηλ. 6478.084
72. Σωματείο Γονέων-Κηδεμόνων και Φίλων Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες "Ερμής"
Ιπποκράτους 22 ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ 167-77 Τηλ. 9967.354
73. Σωματείο Κωφών "Μέριμνα"
Γραβιάς 6 - ΑΘΗΝΑ 106-78 Τηλ. 36.28.940
74. Το Χαμόγελο του Παιδιού
Στουρνάρη 16 Αθήνα Τηλ. 33.01.091
75. Φάρος Τυφλών της Ελλάδας
Αθηνάς 17 - ΚΑΛΛΙΘΕΑ 176-73 Τηλ. 94.15.222
76. Φιλανθρωπικός Σύλλογος Γονέων Κηδεμόνων και Φίλων Α.Μ.Ε.Α. Αποφοίτων του
Ιδρύματος "Η Θεοτόκος"
Αρχιεπισκόπου Μακαρίου 78 Βύρωνας 162.33 Τηλ. 70.18.876 FAX 76.40.360

77. **Χατζηπατέριον Κέντρο Αποκατάστασης Σπαστικών Παιδιών Ιδρύματος Κοινωνικής
Εργασίας**
Πλούτωνος & Ηροδότου - ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ 144-51
Τηλ. 28.26.913 - 28.25.622

[illegible]

10086

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

* 0 7 6 9 7 *